

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ СУЧАСНИХ ЗНАНЬ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

УДК 342.9:37.014(477)

ПАКІН АРТЕМ ВАСИЛЬОВИЧ

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЯК ЕЛЕМЕНТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ**

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А.В. Пакін**

Науковий керівник – **Кузьменко Оксана Володимирівна**, доктор юридичних наук, професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Пакін А. В. Адміністративно-правове регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ПВНЗ «Університет сучасних знань»; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана Київ, 2026.

У дисертації здійснено комплексне теоретико-правове дослідження адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. Розкрито соціальну, правову, гуманітарну та безпекову значущість фізичної культури і спорту, визначено їх місце у системі національної безпеки, а також обґрунтовано їх роль як стратегічного ресурсу формування людського потенціалу, суспільної стійкості, фізичної готовності населення, реабілітаційної спроможності держави та підтримання національної єдності. Доведено, що в сучасних умовах фізична культура і спорт не можуть розглядатися лише як сфера соціального розвитку, оздоровлення чи дозвілля, оскільки їх функціональне значення безпосередньо пов'язане із забезпеченням обороноздатності, мобілізаційної готовності, психологічної витривалості, соціальної згуртованості та здатності суспільства протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Формалізовано авторське бачення фізичної культури як цілісного соціально-правового явища, що охоплює систему суспільних відносин, цінностей, норм, організаційних практик та адміністративно-правових засобів, спрямованих на забезпечення фізичного розвитку особи, збереження здоров'я населення, формування життєстійкості, соціальної інтеграції, реабілітаційного потенціалу та готовності громадян до ефективного функціонування в умовах безпекових викликів. Обґрунтовано, що фізична культура у системі національної безпеки України виконує оздоровчу, освітню, виховну, профілактичну, реабілітаційну, мобілізаційну та

інтеграційну функції, а тому має бути предметом не фрагментарного, а системного адміністративно-правового регулювання. У цьому контексті адміністративно-правове регулювання сфери фізичної культури і спорту розглядається як особлива форма публічно-правового впливу держави на суспільні відносини, що забезпечує їх упорядкування, організацію, розвиток, контроль та охорону відповідно до завдань національної безпеки України.

У межах дослідження спорт у контексті забезпечення національної безпеки України визначено як інституціоналізовану, організовану за встановленими правилами діяльність суб'єктів, що поєднує фізичну підготовку, змагальну практику, соціальну комунікацію та державну репрезентацію, сприяючи зміцненню людського потенціалу, утвердженню колективної ідентичності, підтриманню морального духу суспільства та формуванню позитивного міжнародного образу держави. Аргументовано, що спорт є не лише різновидом фізичної активності, а й соціально-правовим феноменом, який виконує превентивну, виховну, мобілізаційну, ідентифікаційну, комунікативну та репрезентативну функції. До основних ознак спорту віднесено системність, організованість, змагальність, нормативну впорядкованість, інституційну оформленість, орієнтацію на досягнення суспільно визнаних результатів, публічне визнання спортивних досягнень, соціокультурну значущість, здатність до формування дисципліни, витривалості, командної взаємодії, національної ідентичності та суспільної згуртованості.

Доведено, що співвідношення фізичної культури і спорту доцільно розглядати як співвідношення загального і спеціального. Фізична культура є ширшою категорією, яка охоплює різні форми рухової активності, фізичного виховання, оздоровлення, реабілітації, профілактики, соціалізації та формування здорового способу життя. Спорт, у свою чергу, є спеціалізованим сегментом фізичної культури, що характеризується високим рівнем організації, змагальності, нормативної стандартизації та інституційного забезпечення. Такий підхід дозволяє уникнути ототожнення цих понять і водночас показати їх функціональну єдність у системі національної безпеки України.

Розкрито теоретико-правові засади включення сфери фізичної культури і спорту до системи національної безпеки України. Обґрунтовано, що національна безпека є не лише станом захищеності суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу, а й багатовимірним соціально-правовим явищем, яке охоплює захист людини, суспільства і держави, збереження людського потенціалу, національної ідентичності, соціальної стабільності, психологічної стійкості та здатності до організованого реагування на загрози. У зв'язку з цим фізична культура і спорт розглядаються як складова гуманітарної, соціальної, реабілітаційної, мобілізаційної та оборонної компоненти національної безпеки України.

У дисертації сформульовано авторське розуміння адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. Під ним запропоновано розуміти цілеспрямований, нормативно організований та інституційно забезпечений вплив держави і уповноважених суб'єктів публічної адміністрації на суспільні відносини у сфері фізичної культури і спорту, що здійснюється за допомогою адміністративно-правових норм, принципів, інструментів, процедур, програмних документів, контрольних і координаційних засобів з метою формування фізичного, психологічного, соціального, реабілітаційного, мобілізаційного та гуманітарно-безпекового потенціалу населення, зміцнення суспільної стійкості, людського капіталу та національної безпеки України.

Окрему увагу приділено принципам регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. Обґрунтовано, що такі принципи мають не лише загальнотеоретичне, а й практичне регулятивне значення, оскільки визначають зміст, спрямованість, межі та пріоритети адміністративно-правового впливу у відповідній сфері. До основних принципів регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України віднесено принцип законності, принцип пріоритету прав і законних інтересів людини, принцип системності, принцип інтегрованості управління, принцип безперервності, принцип доступності, принцип інклюзивності, принцип адресності державної підтримки,

принцип міжвідомчої взаємодії, принцип адаптивності до безпекових викликів, принцип стратегічної орієнтованості та принцип поєднання гуманітарних, соціальних, реабілітаційних, мобілізаційних і оборонних завдань державної політики.

Аргументовано, що саме принципи регулювання забезпечують концептуальну цілісність адміністративно-правового впливу на сферу фізичної культури і спорту. Вони дозволяють узгодити розвиток цієї сфери з потребами національної безпеки, визначити пріоритети державної політики, сформувати належну систему нормативно-правового забезпечення, підвищити ефективність діяльності суб'єктів публічної адміністрації та забезпечити перехід від декларативного визнання значення фізичної культури і спорту до створення реальних адміністративно-правових механізмів їх використання як інструменту зміцнення людського потенціалу, суспільної стійкості та обороноздатності України.

Встановлено, що адміністративно-правове регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України є цілеспрямованим, нормативно визначеним та інституційно забезпеченим впливом держави і уповноважених суб'єктів публічної адміністрації на суспільні відносини у відповідній сфері, що здійснюється з метою зміцнення фізичного, психологічного, соціального, реабілітаційного та мобілізаційного потенціалу населення, розвитку спортивної інфраструктури, підтримки масового, інклюзивного і професійного спорту, інтеграції фізичної культури у систему національного спротиву, патріотичного виховання та відновлення людського капіталу держави. Обґрунтовано, що у сучасних умовах фізична культура і спорт не можуть розглядатися виключно як сфера оздоровлення, дозвілля або соціального розвитку, оскільки їх функціональне значення безпосередньо пов'язане із забезпеченням суспільної стійкості, гуманітарної безпеки, обороноздатності та національної єдності.

Доведено, що державна політика у сфері фізичної культури і спорту в контексті національної безпеки України відображає довгострокову візію розвитку

цієї сфери, що ґрунтується на системному аналізі суспільних трансформацій, безпекових викликів, демографічних тенденцій, медико-соціальних потреб населення, пріоритетів освітньої політики та завдань реабілітаційного відновлення. У цьому контексті стратегічне планування у сфері фізичної культури і спорту виступає не лише формою програмного структурування владної діяльності, а й інструментом трансформації суспільства відповідно до ціннісних орієнтирів національної безпеки, людського розвитку, громадського здоров'я, соціальної солідарності та національної згуртованості. Воно визначає напрями нормативної, організаційної та практичної діяльності органів публічної адміністрації і водночас є критерієм відповідальності держави перед суспільством за якість, сталість та результативність державної політики у цій сфері.

У результаті наукового аналізу з'ясовано, що інструменти адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України становлять системну сукупність правових, організаційних, фінансово-економічних, інформаційних, контрольних, наглядових, координаційних та програмно-стратегічних засобів, за допомогою яких забезпечується реалізація державної політики, охорона публічного інтересу, розвиток людського потенціалу, підтримання фізичної готовності населення та формування реабілітаційної спроможності держави. До основних ознак таких інструментів віднесено цільову спрямованість на забезпечення публічного інтересу і національної безпеки; реалізацію в межах компетенції суб'єктів публічної адміністрації; юридичну визначеність і нормативну закріпленість; функціональну придатність до вирішення конкретних управлінських завдань; поєднання правових, організаційних, інформаційних і фінансових засобів; гнучкість та адаптивність до зміни безпекового середовища; орієнтацію на результативність; контрольованість, підзвітність, системність і структурованість.

Розроблено структуру механізму адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України, що охоплює нормативну, інституційну, функціональну, інструментальну та

процесуальну складові. Нормативна складова представлена системою законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, які визначають правові засади функціонування фізичної культури і спорту. Інституційна складова охоплює систему суб'єктів публічної адміністрації, уповноважених на формування, реалізацію, координацію і контроль державної політики у цій сфері. Функціональна складова відображає основні напрями адміністративно-правового впливу, зокрема оздоровчий, освітній, реабілітаційний, мобілізаційний, безпековий та інтеграційний. Інструментальна складова включає правові, організаційні, фінансові, інформаційні, контрольні та координаційні засоби впливу. Процесуальна складова розкривається через адміністративні процедури, управлінські рішення, програми, плани, акти реалізації та застосування норм права. Доведено, що ефективність цього механізму залежить від узгодженості діяльності органів публічної влади, наявності єдиної стратегічної візії розвитку сфери, належного ресурсного забезпечення та здатності держави адаптувати правове регулювання до сучасних безпекових викликів.

Обґрунтовано необхідність посилення міжвідомчої координації у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. Зокрема, запропоновано удосконалити взаємодію Міністерства молоді та спорту України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства у справах ветеранів України, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства у процесі реалізації комплексних програм фізичної підготовки населення, національно-патріотичного виховання, фізкультурно-спортивної реабілітації, ветеранського спорту, адаптивного спорту та розвитку спортивної інфраструктури.

Окрему увагу у дисертації приділено аналізу міжнародного досвіду адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту в контексті забезпечення національної безпеки, суспільної стійкості, громадського здоров'я, реабілітації та підготовки населення до кризових ситуацій. Досліджено

підходи окремих іноземних держав до інтеграції фізичної культури і спорту у систему національної стійкості, військово-патріотичного виховання, ветеранської реабілітації, адаптивного спорту, молодіжної політики та громадської безпеки. Встановлено, що у зарубіжній практиці фізична культура і спорт дедалі частіше розглядаються не лише як елемент соціальної чи оздоровчої політики, а як інструмент зміцнення людського потенціалу, підвищення готовності населення до дій в умовах криз, формування колективної ідентичності, підтримання психологічної витривалості та соціальної інтеграції осіб, які постраждали внаслідок воєнних конфліктів або надзвичайних ситуацій.

На основі узагальнення міжнародного досвіду обґрунтовано доцільність його використання для удосконалення адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту в Україні. Зокрема, запропоновано посилити нормативне закріплення фізкультурно-спортивної реабілітації військовослужбовців, ветеранів і постраждалих осіб; розвивати адаптивний та інклюзивний спорт як складову соціальної інтеграції; інтегрувати фізичну підготовку до програм національно-патріотичного виховання і підготовки громадян до національного спротиву; удосконалити механізми міжвідомчої координації між органами публічної влади, закладами освіти, установами охорони здоров'я, спортивними організаціями та ветеранськими інституціями; розширити використання програмно-цільового фінансування, державно-приватного партнерства, міжнародної технічної допомоги та цифрових інструментів моніторингу ефективності державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Сформульовано напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України.

Сформульовано пропозиції щодо удосконалення інституційного забезпечення адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. Зокрема, обґрунтовано доцільність структурної модернізації Міністерства молоді та спорту України шляхом

запровадження спеціалізованих підрозділів з питань цифрової трансформації, фізкультурно-спортивної реабілітації, мобілізаційно-підготовчої політики та стратегічного аналізу. Такий підхід дозволить підвищити адаптивність, підзвітність, технологічну ефективність та координаційну спроможність центрального органу виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту. Акцентовано також на необхідності створення мережі регіональних міжвідомчих центрів фізичної підготовки, реабілітації та підготовки цивільного населення до національного спротиву на базі наявної спортивної, освітньої та реабілітаційної інфраструктури.

Узагальнено, що адміністративно-правове регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України має бути спрямоване на перехід від фрагментарного нормативного забезпечення до цілісної, системної та функціонально узгодженої моделі правового впливу. Така модель повинна поєднувати розвиток масового і професійного спорту, фізичного виховання, адаптивного спорту, ветеранського спорту, фізкультурно-спортивної реабілітації, національно-патріотичного виховання та підготовки громадян до національного спротиву. Саме за таких умов фізична культура і спорт можуть повноцінно виконувати роль стратегічного ресурсу зміцнення людського потенціалу, суспільної стійкості, гуманітарної безпеки, обороноздатності та національної безпеки України.

Ключові слова: публічне адміністрування, фізична культура, спорт, особливий період, національна безпека, мобілізація, реабілітація, державна політика, нормативне регулювання, Міністерство молоді та спорту України.

ANNOTATION

Pakin A. V. Administrative and Legal Regulation of the Sphere of Physical Culture and Sports as an Element of Ukraine's National Security. *Qualification scientific work submitted as a manuscript.*

Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Legal Sciences in specialty 12.00.07 – Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law. University of Modern Knowledge; Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman. Kyiv, 2026.

The dissertation presents a comprehensive theoretical and legal study of the administrative and legal regulation of the sphere of physical culture and sports as an element of Ukraine's national security. The social, legal, humanitarian and security significance of physical culture and sports is revealed; their place in the national security system is determined; and their role as a strategic resource for the formation of human potential, societal resilience, physical readiness of the population, the rehabilitation capacity of the state and the maintenance of national unity is substantiated. It is proven that, under contemporary conditions, physical culture and sports cannot be considered merely as a sphere of social development, health improvement or leisure, since their functional significance is directly connected with ensuring defence capability, mobilisation readiness, psychological endurance, social cohesion and the capacity of society to counter internal and external threats.

The author's vision of physical culture is formalised as a holistic socio-legal phenomenon that encompasses a system of social relations, values, norms, organisational practices and administrative and legal means aimed at ensuring the physical development of the individual, preserving public health, forming life resilience, promoting social integration, strengthening rehabilitation potential and preparing citizens for effective functioning under conditions of security challenges. It is substantiated that physical culture within the system of Ukraine's national security performs health-improving, educational, upbringing, preventive, rehabilitation, mobilisation and integration functions; therefore, it should be the subject not of fragmentary but of systemic administrative and

legal regulation. In this context, the administrative and legal regulation of the sphere of physical culture and sports is considered as a special form of public-law influence exerted by the state on social relations, ensuring their ordering, organisation, development, control and protection in accordance with the tasks of Ukraine's national security.

Within the framework of the study, sport in the context of ensuring Ukraine's national security is defined as an institutionalised activity of subjects organised according to established rules, which combines physical training, competitive practice, social communication and state representation, thereby contributing to the strengthening of human potential, the affirmation of collective identity, the maintenance of the moral spirit of society and the formation of a positive international image of the state. It is argued that sport is not only a type of physical activity but also a socio-legal phenomenon that performs preventive, educational, mobilisation, identification, communicative and representative functions. The main features of sport include systematicity, organisation, competitiveness, normative ordering, institutional formalisation, orientation towards the achievement of socially recognised results, public recognition of sporting achievements, socio-cultural significance, and the capacity to form discipline, endurance, team interaction, national identity and social cohesion.

It is proven that the relationship between physical culture and sports should be understood as the relationship between the general and the special. Physical culture is a broader category that encompasses various forms of physical activity, physical education, health improvement, rehabilitation, prevention, socialisation and the formation of a healthy lifestyle. Sport, in turn, is a specialised segment of physical culture characterised by a high level of organisation, competitiveness, normative standardisation and institutional support. This approach makes it possible to avoid identifying these concepts as identical and, at the same time, to demonstrate their functional unity within the system of Ukraine's national security.

The theoretical and legal foundations for including the sphere of physical culture and sports in the system of Ukraine's national security are disclosed. It is substantiated that national security is not only a state of protection of sovereignty, territorial integrity

and the constitutional order, but also a multidimensional socio-legal phenomenon that encompasses the protection of the individual, society and the state, the preservation of human potential, national identity, social stability, psychological resilience and the capacity for organised response to threats. In this regard, physical culture and sports are considered as components of the humanitarian, social, rehabilitation, mobilisation and defence dimensions of Ukraine's national security.

The dissertation formulates the author's understanding of the administrative and legal regulation of the sphere of physical culture and sports as an element of Ukraine's national security. It is proposed to understand this concept as a purposeful, normatively organised and institutionally ensured influence of the state and authorised subjects of public administration on social relations in the sphere of physical culture and sports, carried out through administrative and legal norms, principles, instruments, procedures, programme documents, control and coordination means, with the aim of forming the physical, psychological, social, rehabilitation, mobilisation and humanitarian-security potential of the population, strengthening societal resilience, human capital and Ukraine's national security.

Special attention is paid to the principles of regulating the sphere of physical culture and sports as an element of Ukraine's national security. It is substantiated that such principles have not only general theoretical but also practical regulatory significance, since they determine the content, orientation, limits and priorities of administrative and legal influence in the relevant sphere. The main principles of regulating the sphere of physical culture and sports as an element of Ukraine's national security include the principle of legality, the principle of priority of human rights and legitimate interests, the principle of systemicity, the principle of integrated governance, the principle of continuity, the principle of accessibility, the principle of inclusiveness, the principle of targeted state support, the principle of interdepartmental cooperation, the principle of adaptability to security challenges, the principle of strategic orientation, and the principle of combining humanitarian, social, rehabilitation, mobilisation and defence tasks of state policy.

It is argued that the very principles of regulation ensure the conceptual integrity of administrative and legal influence on the sphere of physical culture and sports. They make it possible to align the development of this sphere with the needs of national security, determine the priorities of state policy, form an appropriate system of regulatory and legal support, increase the effectiveness of the activities of public administration entities, and ensure the transition from the declarative recognition of the importance of physical culture and sports to the creation of real administrative and legal mechanisms for using them as an instrument for strengthening human potential, societal resilience and the defence capability of Ukraine.

It has been established that the administrative and legal regulation of the sphere of physical culture and sports as an element of Ukraine's national security is a purposeful, normatively defined and institutionally ensured influence of the state and authorised public administration entities on social relations in the relevant sphere, carried out with the aim of strengthening the physical, psychological, social, rehabilitation and mobilisation potential of the population, developing sports infrastructure, supporting mass, inclusive and professional sports, integrating physical culture into the system of national resistance, patriotic education and restoration of the human capital of the state. It is substantiated that under contemporary conditions physical culture and sports cannot be regarded exclusively as a sphere of health improvement, leisure or social development, since their functional significance is directly connected with ensuring societal resilience, humanitarian security, defence capability and national unity.

It is proven that state policy in the sphere of physical culture and sports in the context of Ukraine's national security reflects a long-term vision for the development of this sphere, based on a systemic analysis of social transformations, security challenges, demographic trends, medical and social needs of the population, priorities of educational policy and the tasks of rehabilitation recovery. In this context, strategic planning in the sphere of physical culture and sports acts not only as a form of programme-based structuring of public authority activity, but also as an instrument for transforming society in accordance with the value orientations of national security, human development, public

health, social solidarity and national cohesion. It determines the directions of the normative, organisational and practical activity of public administration bodies and, at the same time, serves as a criterion of the state's responsibility before society for the quality, sustainability and effectiveness of state policy in this sphere.

As a result of the scientific analysis, it has been clarified that the instruments of administrative and legal regulation of the sphere of physical culture and sports as an element of Ukraine's national security constitute a systemic set of legal, organisational, financial and economic, informational, control, supervisory, coordination, and programme-strategic means through which the implementation of state policy, protection of the public interest, development of human potential, maintenance of the physical readiness of the population and formation of the rehabilitation capacity of the state are ensured. The main features of such instruments include their target orientation towards ensuring the public interest and national security; their implementation within the competence of public administration entities; legal certainty and normative consolidation; functional suitability for solving specific managerial tasks; the combination of legal, organisational, informational and financial means; flexibility and adaptability to changes in the security environment; orientation towards effectiveness; controllability, accountability, systemic character and structural organisation.

The structure of the mechanism of administrative and legal regulation of the sphere of physical culture and sports as an element of Ukraine's national security has been developed. This structure comprises normative, institutional, functional, instrumental and procedural components. The normative component is represented by the system of legislative and subordinate regulatory legal acts that determine the legal foundations for the functioning of physical culture and sports. The institutional component encompasses the system of public administration entities authorised to formulate, implement, coordinate and control state policy in this sphere. The functional component reflects the main directions of administrative and legal influence, in particular health-improving, educational, rehabilitation, mobilisation, security and integration directions. The instrumental component includes legal, organisational, financial, informational, control

and coordination means of influence. The procedural component is manifested through administrative procedures, managerial decisions, programmes, plans, acts of implementation and acts of application of legal norms. It is proven that the effectiveness of this mechanism depends on the coherence of the activities of public authorities, the existence of a unified strategic vision for the development of the sphere, proper resource support, and the ability of the state to adapt legal regulation to contemporary security challenges.

The necessity of strengthening interdepartmental coordination in the sphere of physical culture and sports as an element of Ukraine's national security is substantiated. In particular, it is proposed to improve cooperation among the Ministry of Youth and Sports of Ukraine, the Ministry of Defence of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine, the Ministry for Veterans Affairs of Ukraine, local self-government bodies and civil society institutions in the process of implementing comprehensive programmes of physical training of the population, national and patriotic education, physical culture and sports rehabilitation, veteran sports, adaptive sports and the development of sports infrastructure.

Special attention in the dissertation is devoted to the analysis of international experience in the administrative and legal regulation of the sphere of physical culture and sports in the context of ensuring national security, societal resilience, public health, rehabilitation and preparation of the population for crisis situations. The approaches of certain foreign states to the integration of physical culture and sports into the system of national resilience, military and patriotic education, veteran rehabilitation, adaptive sports, youth policy and public security have been examined. It is established that in foreign practice physical culture and sports are increasingly considered not only as an element of social or health-improving policy, but also as an instrument for strengthening human potential, increasing the readiness of the population to act in crisis conditions, forming collective identity, maintaining psychological endurance and ensuring the social integration of persons affected by armed conflicts or emergency situations.

On the basis of the generalisation of international experience, the expediency of using it to improve the administrative and legal regulation of the sphere of physical culture and sports in Ukraine is substantiated. In particular, it is proposed to strengthen the normative consolidation of physical culture and sports rehabilitation for servicemen, veterans and affected persons; to develop adaptive and inclusive sports as a component of social integration; to integrate physical training into programmes of national and patriotic education and preparation of citizens for national resistance; to improve mechanisms of interdepartmental coordination among public authorities, educational institutions, healthcare institutions, sports organisations and veteran institutions; and to expand the use of programme-based targeted financing, public-private partnership, international technical assistance and digital instruments for monitoring the effectiveness of state policy in the sphere of physical culture and sports.

The dissertation formulates directions for improving the administrative and legal regulation of the sphere of physical culture and sports as an element of Ukraine's national security.

Proposals have been formulated for improving the institutional support of the administrative and legal regulation of the sphere of physical culture and sports as an element of Ukraine's national security. In particular, the expediency of structurally modernising the Ministry of Youth and Sports of Ukraine by introducing specialised units on digital transformation, physical culture and sports rehabilitation, mobilisation-preparatory policy and strategic analysis is substantiated. Such an approach will increase the adaptability, accountability, technological effectiveness and coordination capacity of the central executive body in the sphere of physical culture and sports. Emphasis is also placed on the necessity of creating a network of regional interdepartmental centres for physical training, rehabilitation and preparation of the civilian population for national resistance on the basis of existing sports, educational and rehabilitation infrastructure.

It is generalised that the administrative and legal regulation of the sphere of physical culture and sports as an element of Ukraine's national security should be aimed at the transition from fragmentary normative support to a holistic, systemic and functionally

coherent model of legal influence. Such a model should combine the development of mass and professional sports, physical education, adaptive sports, veteran sports, physical culture and sports rehabilitation, national and patriotic education and the preparation of citizens for national resistance. Only under such conditions can physical culture and sports fully perform the role of a strategic resource for strengthening human potential, societal resilience, humanitarian security, defence capability and Ukraine's national security.

Key words: public administration, physical culture, sports, special period, national security, mobilisation, rehabilitation, state policy, normative regulation, Ministry of Youth and Sports of Ukraine.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних (IndexCopernicus):

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Пакін А.В. Права особи, яка притягується до адміністративної відповідальності: проблеми реалізації та забезпечення за кодексом України про адміністративні правопорушення. *Juris Europensis Scientia*. 2025. №6. С.42-45. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2025.8>
2. Пакін А.В. Стратегічний код державної політики у сфері фізичної культури і спорту в системі національної безпеки України. *Юридичний бюлетень*. 2026. № 41. С.154-161. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2026.41.18>
3. Пакін А.В. Інструменти публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту в системі національної безпеки України. *Правова позиція*. 2026. № 2(51). С.32-37. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2026-2.6>
4. Пакін А.В. Допустимість доказів в адміністративному процесі. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2026. С.1-15. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2026-1-15>

Стаття у зарубіжному науковому виданні:

5. Pakin A. V. Public administration in the field of physical culture and sports as a component of ensuring national security of Ukraine. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6(74). С.252-258. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.38>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Пакін А.В. Досвід адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту США як елементу національної безпеки. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : мат. XI міжн. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 5 грудня 2025 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С.255-260.
7. Пакін А.В. Принципи регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. *Права людини та публічне врядування*: мат.

VIII міжн. правничого форуму (м. Чернівці, 30 травня 2025 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С.635-639.

8. Пакін А.В. Фізична культура і спорт у системі національної безпеки України: теоретико-правовий аспект. *Modern Achievements in Legal Science and Practice* (March 19–20, 2025). Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. С.273-277.

9. Пакін А.В. Актуальні проблеми реалізації права особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. *Гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу в контексті стратегії сталого розвитку*: мат. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 січня 2026 р.) / ред. кол. : О. В. Кузьменко, В. Г. Чорна. Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2026. 215 с. С.181-183.

10. Пакін А.В. Проблеми реалізації права на захист у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. *Глобальні виклики післявоєнної економічної та правової реконструкції*: мат. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 травня 2026 р.) / ред. кол. : О. В. Кузьменко, В.Г. Чорна. Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2026. 193 с. С.165-167.

ЗМІСТ

ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЯК ЕЛЕМЕНТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	31
1.1. Сфера фізичної культури і спорту у системі національної безпеки України	31
1.2. Принципи регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України	54
1.3. Державна політика сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України	69
Висновки до розділу 1	86
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЯК ЕЛЕМЕНТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	92
2.1. Нормативно-правове регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України	92
2.2. Суб'єкти публічної адміністрації у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України	127
2.3. Адміністративно-правові інструменти забезпечення національної безпеки у сфері фізичної культури і спорту	152
Висновки до розділу 2	170
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	178
3.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки	178
3.2. Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України	200
Висновки до розділу 3.....	214
ВИСНОВКИ.....	217
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	223

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Повномасштабна збройна агресія Росії проти України зумовила глибоку трансформацію державної політики у сферах, що безпосередньо впливають на збереження людського потенціалу та здатність держави реагувати на безпекові виклики. У цьому контексті сфера фізичної культури і спорту в системі національної безпеки України набула стратегічного значення не лише як засіб індивідуального розвитку, а й як інструмент формування національної стійкості, підготовки мобілізаційного резерву, підтримання морально-психологічного духу громадян та символічної репрезентації держави на міжнародному рівні. А тому особливої актуальності набувають: інтеграція фізичної підготовки в систему національного спротиву; розвиток реабілітаційного та мобілізаційного потенціалу через організацію тренувань, спортивних програм і підготовку інструкторського складу, зокрема на базі спортивних закладів та навчальних центрів територіальної оборони. Зазначене безпосередньо пов'язано із забезпеченням обороноздатності, людського потенціалу та суспільної стійкості як складових національної безпеки України. Відповідно до офіційних даних Міністерства молоді та спорту України, у 2025 році в системі фізичної культури і спорту функціонувало понад 9 000 спортивних споруд, у тому числі близько 2 200 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, у яких займалося понад 440 000 вихованців, що свідчить про високий потенціал цієї сфери для реалізації завдань оборонного та гуманітарного характеру. За даними Державної служби статистики України, кількість осіб, охоплених фізкультурно-оздоровчою діяльністю, становила понад 3 мільйони, що свідчить не лише про наявність сталої інфраструктури, а й про значний кадровий, соціальний та організаційний ресурс, здатний бути інтегрованим у систему оборонного планування, цивільного захисту та загальнодержавних гуманітарних програм¹.

Водночас під час реалізації суб'єктами публічного адміністрування державної політики, спрямованої на використання фізичної культури і спорту як інструменту

¹ Сайт Міністерства молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua>

зміцнення людського потенціалу, суспільної стійкості, реабілітаційної спроможності, мобілізаційної готовності та національної безпеки України, наявна низка проблем. Серед них: фрагментарність нормативно-правового забезпечення, дублювання функцій різних інституцій, недостатній рівень координації діяльності органів виконавчої влади, обмеженість фінансування, відсутність системи підготовки фахівців для роботи в умовах надзвичайних ситуацій, а також низький рівень цифровізації управлінських процесів у галузі. Саме цим зумовлена необхідність комплексного дослідження публічного адміністрування сферою фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України з метою виявлення прогалин і недоліків у чинній системі, а також розроблення рекомендацій щодо удосконалення нормативно-організаційного механізму, підвищення його адаптивності до сучасних безпекових викликів та посилення ролі фізичної культури і спорту у забезпеченні гуманітарної безпеки, суспільної стійкості, реабілітаційної спроможності та людського потенціалу держави.

Загальнотеоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці із загальнотеоретичної юриспруденції, адміністративного та конституційного права, державного управління, а також фізичної культури: В. Б. Авер'янова, В. Б. Антонюка, О. М. Бандурки, Ю. П. Битяка, В. В. Карпенка, Ю. В. Ковбасюка, Г. І. Ковтун, Л. В. Козлової, Т. О. Коломосьць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. В. Кузьменко, С. О. Мосьондза, Н. Р. Нижник, А. Ю. Олійника, Н. М. Оніщенко, О. В. Орлової, Н. М. Пархоменко, С. П. Погребняка, А. І. Рибак, О. Ю. Салманової, М. А. Слободянюк, І. Д. Пастуха, І. М. Пахомова, В. В. Чумака, Р. В. Шаповала та інших.

Незважаючи на вагомі напрацювання вітчизняних науковців, проблеми публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України досліджені фрагментарно. Значна частина наукових праць присвячена загальним питанням розвитку фізичної культури і спорту, правового статусу суб'єктів цієї сфери, організації спортивної діяльності або реалізації державної політики у соціальному та оздоровчому вимірах. Водночас

недостатньо розкритими залишаються питання адміністративно-правового забезпечення фізичної культури і спорту як інструменту формування людського потенціалу, суспільної стійкості, реабілітаційної спроможності, мобілізаційної готовності та гуманітарної безпеки держави. Це свідчить про необхідність проведення системного дослідження, спрямованого на удосконалення правового регулювання, інституційної взаємодії та адміністративно-організаційного забезпечення зазначеної сфери в контексті сучасних безпекових викликів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно: до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Стратегії розвитку фізичної культури і спорту в Україні на період до 2028 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 1660-р; Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2025 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 2020 року № 606; Указу Президента України від 25 червня 2021 року № 265/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про стан справ у сфері спорту вищих досягнень». Окрім того, робота виконана в межах планових науково-дослідних робіт Юридичного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Приватного вищого навчального закладу «Університет сучасних знань» (рішення засідання Вченої ради від 16 березня 2015 р. протокол №3).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у системному аналізі адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України з урахуванням її соціального, гуманітарного, реабілітаційного, мобілізаційного та безпекового значення, інституційного забезпечення, принципів, механізмів та інструментів адміністративно-правового впливу, а також в обґрунтуванні шляхів його удосконалення.

Відповідно до мети дослідження було вирішено такі основні **завдання**:

- охарактеризувати сферу фізичної культури і спорту як елемент системи національної безпеки України, з'ясувати її соціальне, гуманітарне, оздоровче, реабілітаційне, мобілізаційне та безпекове значення;
- розкрити співвідношення понять «фізична культура» і «спорт», визначити їх функціональну єдність у процесі формування людського потенціалу, його суспільної стійкості, фізичної готовності та національної згуртованості;
- проаналізувати теоретико-правові підходи до розуміння національної безпеки та визначити місце фізичної культури і спорту в її гуманітарній, соціальній, реабілітаційній, мобілізаційній та оборонній складових;
- визначити принципи адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення сфери фізичної культури і спорту в Україні, виявити його прогалини, суперечності та відповідність завданням національної безпеки;
- розкрити зміст і структуру механізму адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України;
- охарактеризувати публічну адміністрацію як суб'єкта адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту, визначити її повноваження, функції та особливості міжвідомчої взаємодії;
- проаналізувати сутність, ознаки та види інструментів адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту;
- вивчити міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту в контексті забезпечення національної безпеки, громадського здоров'я, реабілітації, адаптивного спорту та підготовки населення до кризових ситуацій;

– сформулювати пропозиції щодо удосконалення адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини у сфері фізичної культури і спорту у контексті забезпечення національної безпеки України.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України.

Методологічною основою дослідження є система філософських, загальнонаукових і спеціальних юридичних методів пізнання, що забезпечили комплексне й системне розкриття особливостей адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України.

Застосування логіко-семантичного методу (підрозділи 1.1, 1.2) дозволило уточнити зміст дефініцій «фізична культура», «спорт», «національна безпека», «адміністративно-правове регулювання», що забезпечило належне понятійне моделювання предметної сфери дослідження. За допомогою системно-структурного та системно-функціонального методів (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3) досліджено елементи механізму адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України, визначено функціональні взаємозв’язки між суб’єктами публічної адміністрації, їхні компетенції та форми реалізації владних повноважень.

Історико-правовий метод (підрозділ 1.1) було використано для аналізу трансформації підходів до фізичної культури і спорту як соціального, гуманітарного та правового явища, а також для з’ясування їх поступового набуття безпекового значення в системі національної безпеки України. Метод класифікації і групування (підрозділи 1.2, 2.1, 2.3) дозволив здійснити типологізацію нормативно-правових актів, систематизувати принципи та інструменти адміністративно-правового регулювання, а також визначити ознаки їхнього функціонального призначення у сфері фізичної культури і спорту.

Застосування статистичного аналізу (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1) дало змогу обробити дані Міністерства молоді та спорту України, Державної служби статистики України, а також інших відкритих джерел щодо стану спортивної інфраструктури, фізичної активності населення, розвитку масового, адаптивного і ветеранського спорту, реалізації програм фізкультурно-спортивної реабілітації та підготовки населення до дій в умовах безпекових загроз.

Метод індукції (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2) сприяв узагальненню окремих нормативних положень, управлінських практик та інституційних рішень і виведенню на їх основі теоретичних положень щодо необхідності нормативного переосмислення ролі фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України.

Нормативно-правову основу дослідження склали Конституція України, закони України «Про фізичну культуру і спорт», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про національну безпеку України», «Про правовий режим воєнного стану», а також підзаконні нормативні акти, міжнародні правові документи та акти Ради Європи й Європейського Союзу, ратифіковані Україною.

Емпіричну основу дослідження становить аналіз результатів соціологічного опитування 275 респондентів (державних службовців органів публічної адміністрації, керівників спортивних установ, представників громадських організацій і фахівців з фізичної підготовки, військових інструкторів і тренерів, що працюють у рамках програм територіальної оборони), що дозволило сформулювати уявлення про реальний стан організаційної та правової бази публічного адміністрування сферою фізичної культури та спорту в умовах воєнного часу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних досліджень адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України з урахуванням сучасних безпекових викликів, трансформації державної політики та зміни функцій цієї сфери. Із застосуванням сучасних наукових методів визначено зміст, принципи та структуру адміністративно-правового регулювання сфери

фізичної культури і спорту, обґрунтовано механізм його реалізації, а також сформовано авторське бачення системи адміністративно-правових інструментів сфери фізичної культури і спорту, спрямованих на забезпечення людського потенціалу, суспільної стійкості, реабілітаційної спроможності, мобілізаційної готовності та національної безпеки України, низку інших нових теоретичних положень, висновків і пропозицій, що мають значення для подальшого розвитку науки адміністративного права та удосконалення нормативно-правового забезпечення сфери фізичної культури і спорту, зокрема:

уперше:

визначено поняття «адміністративно-правове регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемент національної безпеки України», під яким розуміється цілеспрямований, нормативно визначений та інституційно забезпечений вплив держави і уповноважених суб'єктів публічної адміністрації на суспільні відносини у сфері фізичної культури і спорту, що здійснюється за допомогою адміністративно-правових норм, принципів, інструментів, процедур, програмних, контрольних і координаційних засобів з метою формування фізичного, психологічного, соціального, реабілітаційного та мобілізаційного потенціалу населення, зміцнення суспільної стійкості, людського капіталу, гуманітарної безпеки та національної безпеки України;

обґрунтовано потребу створення в структурі Міністерства молоді та спорту України нових підрозділів: Управління адаптації та реінтеграційної політики в спорті, Управління цифрової трансформації, Центру стратегічного аналізу і моніторингу політики;

доведено доцільність розроблення та прийняття Державної програми розвитку фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України на період до 2030 року з метою: формування цілісної системи державної підтримки цієї сфери; консолідації діяльності органів публічної адміністрації; розвитку спортивної та реабілітаційної інфраструктури; підтримки фізичної активності населення; впровадження програм фізкультурно-спортивної реабілітації військовослужбовців,

ветеранів і постраждалих осіб; розвитку адаптивного, інклюзивного, масового та ветеранського спорту; зміцнення людського потенціалу, суспільної стійкості, мобілізаційної готовності та національної безпеки України;

обґрунтовано необхідність внесення змін і доповнень до Законів України «Про фізичну культуру і спорт», «Про основи національного спротиву», «Про оздоровлення та відпочинок дітей», «Про місцеве самоврядування в Україні» тощо;

удосконалено:

понятійний апарат публічного адміністрування сфери фізичної культури і спорту, зокрема дефініції «фізична культура», «спорт», «механізм публічного адміністрування», «принципи у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України», «державна політика у сфері фізичної культури і спорту», «публічна адміністрація у сфері фізичної культури і спорту», «інструменти публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту»;

структуру і класифікацію інструментів публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту, до яких віднесено: інформаційно-аналітичні (державні реєстри, цифрові сервіси, статистика); фінансово-економічні (бюджетне фінансування, гранти, субвенції); контрольні (інспекції, аудити); правозастосовні (механізми юридичної відповідальності);

систему організаційного забезпечення фізичної і спортивної підготовки у період дії правового режиму воєнного стану шляхом інтеграції з Міністерством оборони України, Міністерством внутрішніх справ України та органами місцевого самоврядування;

напрями адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України, що охоплює: посилення оборонного, оздоровчого, реабілітаційного та інтеграційного потенціалу спорту; розвиток міжнародної співпраці; цифровізацію; кадрове забезпечення; прозоре фінансування та запровадження правових індикаторів ефективності державної й місцевої політики у цій сфері.

дістали подальшого розвитку:

підходи до розуміння фізичної культури – як засобу формування мобілізаційної, моральної та функціональної стійкості населення та спорту; як системоутворювального елементу гуманітарної складової національної безпеки;

система принципів регулювання сфери фізичної культури і спорту, серед яких виокремлено такі: законності, системності, інтегрованості управління, безперервності, доступності, інклюзивності, адресності державної підтримки, міжвідомчої взаємодії, адаптивності до безпекових викликів та стратегічної орієнтованості;

ознаки інструментів публічного адміністрування сферою фізичної культури і спорту;

положення щодо перспективної для України моделі адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки (з урахуванням зарубіжного досвіду), а саме: обґрунтовано необхідність поєднання оздоровчої, мобілізаційної, реабілітаційної, інтеграційної та безпекової функцій спорту; запропоновано розглядати фізичну культуру не як другорядну складову соціальної політики, а як самостійний адміністративно-правовий інструмент зміцнення обороноздатності, розвитку людського потенціалу, забезпечення суспільної згуртованості та формування національної стійкості України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дослідженні висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– *правотворчій та правозастосовній діяльності* – під час внесення змін і доповнень до Законів України «Про фізичну культуру і спорт», «Про національну безпеку України», «Про основи національного спротиву», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» тощо, а також у процесі формування державних і регіональних програм розвитку фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України;

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін адміністративно-правового, управлінського та гуманітарного спрямування,

зокрема: «Адміністративне право України», «Публічне управління та адміністрування» тощо;

– *науково-дослідній роботі* – для подальших досліджень адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту, її ролі у забезпеченні національної безпеки України, гуманітарної безпеки, суспільної стійкості, реабілітаційної спроможності та людського потенціалу держави, а також для удосконалення інструментів нормативного регулювання цієї сфери в умовах сучасних безпекових викликів.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні й практичні результати дослідження, висновки й рекомендації оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права (м. Кременчук, 5 грудня 2025 р.); *Права людини та публічне врядування* (м. Чернівці, 30 травня 2025 р.); *Modern Achievements in Legal Science and Practice* (March 19–20, 2025 р.); Гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу в контексті стратегії сталого розвитку (м. Київ, 5 січня 2026 р.); Глобальні виклики післявоєнної економічної та правової реконструкції (м. Київ, 7 травня 2026 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 11 публікаціях, з них п'ять статей опубліковано у виданнях, включених Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у п'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків (до кожного підрозділу та до дисертації загалом), додатків та списку використаних джерел (193 найменування). Повний обсяг дисертації становить 245 сторінок, з них основного тексту – 202 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЯК ЕЛЕМЕНТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Сфера фізичної культури і спорту у системі національної безпеки України

Формування сучасної системи національної безпеки України обумовлює необхідність переосмислення ролі гуманітарних та соціальних сфер у забезпеченні стійкості держави. У цьому контексті сфера фізичної культури і спорту перестає розглядатися виключно як напрям соціальної чи оздоровчої діяльності та набуває ознак системоутворювального феномена, що безпосередньо впливає на кадровий, мобілізаційний, демографічний та соціально-психологічний потенціал держави. Її інтеграція у систему забезпечення національної безпеки зумовлена необхідністю формування фізично, психологічно та соціально підготовленого населення, здатного ефективно функціонувати в умовах безпекових загроз, кризових ситуацій, збройної агресії та післявоєнного відновлення держави.

Треба наголосити на тому, що у науковій доктрині значна увага довгий час приділялася дослідженню змісту понять «спорт» та «фізична культура», їх співвідношення, функціонального призначення та ролі у суспільстві, що привело до існування кількох основних концептуальних напрямів у розумінні спорту. Передусім варто виокремити діяльнісний підхід, відповідно до якого спорт розглядається як специфічна форма активності людини, спрямована на досягнення визначених результатів у межах змагального процесу. У межах цього підходу акцент робиться на організованості, системності та цілеспрямованості відповідної діяльності. Так, у працях Л. Матвєєва спорт інтерпретується через дихотомію вузького та широкого розуміння: у першому випадку він ототожнюється із змагальною діяльністю, у другому він включає також процес підготовки, соціальні взаємодії та специфічні поведінкові практики, що формуються у спортивному середовищі [1, с. 90] .

Поряд із цим, соціокультурний підхід акцентує увагу на історичній еволюції спорту як суспільного явища. Зокрема, К. Шиллінг розглядає спорт як результат трансформації ігрових та фізичних практик у формалізовану систему змагань, що набули суспільного визнання та стали невід'ємною частиною культурного простору [2, с. 62]. Такий підхід дозволяє розкрити ціннісний та ідентифікаційний потенціал спорту, проте залишає поза увагою його інституційно-правову природу.

Окреме місце займає нормативно-правовий підхід, який відображає адміністративно-регулятивний вимір спорту. Відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» № 3808-XII від 24 грудня 1993 року, спорт визначається як діяльність, пов'язана з організацією та проведенням змагань і підготовкою до них, спрямована на виявлення та порівняння досягнень у фізичній та іншій підготовленості осіб [3]. Зазначене визначення має прикладний характер і відповідає логіці державного управління, однак істотно звужує зміст спорту, зводячи його переважно до змагального компоненту.

У міжнародному вимірі вагомим є підхід, закріплений у Спортивній хартії Європи (1992), відповідно до якого спорт охоплює всі форми фізичної активності, спрямовані на підтримання фізичного та психічного благополуччя, розвиток соціальних відносин або досягнення результатів у змаганнях [4]. Така інтерпретація характеризується широтою охоплення, проте ускладнює чітке відмежування спорту від інших форм фізичної активності, що має значення для правозастосовної практики.

Що стосується фізичної культури, то її зміст у сучасній науковій доктрині розкривається значно ширше, ніж проста сукупність фізичних вправ чи оздоровчих практик. Насамперед, відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» № 3808-XII від 24 грудня 1993 року, фізична культура визначається як діяльність суб'єктів відповідної сфери, спрямована на забезпечення рухової активності населення з метою гармонійного, передусім фізичного розвитку людини та формування здорового способу життя [3]. Уже в цьому нормативному визначенні закладено важливий функціональний аспект: фізична культура виступає не лише

формою індивідуальної активності, а й інструментом державної політики, орієнтованим на формування якісних характеристик людського потенціалу.

Водночас законодавчий підхід, попри свою практичну спрямованість, не вичерпує змістовної глибини цієї категорії, що зумовлює необхідність звернення до наукових концепцій. У цьому контексті показовою є позиція С.І. Степанюк, О.О. Гречанюк, І.В. Малярєнко, які пропонують розглядати фізичну культуру як складне інтегративне явище, що поєднує у собі культурний та тілесний виміри [5, с. 35]. Такий підхід дозволяє вийти за межі вузько біологічного чи фізіологічного розуміння фізичної культури та розглядати її як частину загальної культури суспільства, що акумулює історичний досвід людства у сфері формування, розвитку та вдосконалення тілесності. У цьому сенсі фізична культура виступає носієм як матеріальних (інфраструктура, засоби тренування), так і духовних (знання, цінності, норми поведінки) елементів, що забезпечують розвиток особистості та соціуму загалом.

Подальше поглиблення змісту фізичної культури здійснюється через її структурний аналіз. Зокрема, Б. Шиян обґрунтовує доцільність виокремлення трьох взаємопов'язаних аспектів фізичної культури: діяльнісного, предметно-ціннісного та результативного [6, с. 373]. Діяльнісний аспект охоплює різноманітні форми рухової активності, які спрямовані на формування життєво необхідних фізичних якостей, умінь і навичок, що забезпечують адаптивність людини до змінних умов середовища. Предметно-ціннісний аспект відображає систему матеріальних і нематеріальних ресурсів, створених суспільством для забезпечення ефективності фізкультурної діяльності, включаючи науково-методичні розробки, інфраструктуру та організаційні форми. Результативний аспект, у свою чергу, характеризує кінцевий ефект використання фізичної культури, що проявляється у підвищенні рівня фізичної дієздатності, працездатності та загального стану здоров'я населення.

З урахуванням зазначених підходів фізична культура постає як багаторівнева соціальна система, що включає різні напрями реалізації, серед яких законодавчо виокремлюються адаптивний спорт, фізичне виховання різних груп населення,

масовий спорт та фізкультурно-спортивна реабілітація [7, с. 64]. Кожен із цих напрямів виконує специфічні функції, спрямовані на забезпечення фізичного розвитку, соціальної інтеграції та відновлення життєвих функцій людини, що набуває особливого значення в умовах зростання кількості осіб, які потребують реабілітації внаслідок воєнних дій.

Водночас у науковій літературі фізична культура обґрунтовано розглядається як інтегративна категорія, що охоплює не лише оздоровчі, а й освітні, виховні, рекреаційні та соціалізаційні компоненти. Такий підхід дозволяє розглядати її як універсальний механізм формування людського капіталу, що забезпечує не лише фізичну підготовленість, а й розвиток дисципліни, витривалості, здатності до колективної взаємодії та психологічної стійкості. Саме ці характеристики набувають стратегічного значення у контексті забезпечення національної безпеки, оскільки визначають готовність населення до функціонування в умовах криз, надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів.

Умови повномасштабної збройної агресії зумовлюють подальше розширення функціонального змісту фізичної культури, яка дедалі більше інтегрується у сферу військової підготовки та забезпечення обороноздатності держави. Зокрема, фізична культура виступає базовим елементом формування фізичної витривалості, функціональної готовності та психоемоційної стабільності військовослужбовців, що є необхідною передумовою ефективного виконання ними службово-бойових завдань. Йдеться не лише про класичну фізичну підготовку, а й про формування спеціалізованих навичок, пов'язаних із діями в умовах підвищеного ризику, обмежених ресурсів, тривалого фізичного та психологічного навантаження.

Крім того, фізична культура відіграє важливу роль у процесах допризовної підготовки населення, підвищення рівня мобілізаційної готовності та адаптації громадян до умов військової служби. У цьому контексті вона виконує превентивну функцію, забезпечуючи формування необхідного рівня фізичної дієздатності ще до залучення особи до сектору безпеки і оборони. Водночас у післявоєнному вимірі фізична культура виступає одним із ключових інструментів фізичної та

психофізіологічної реабілітації військовослужбовців і ветеранів, сприяючи відновленню їх функціональних можливостей та поверненню до активного соціального життя.

З урахуванням зазначених підходів співвідношення фізичної культури та спорту доцільно розглядати як співвідношення загального та спеціального. Фізична культура виступає ширшою категорією, що охоплює всі форми фізичної активності, тоді як спорт є її окремим сегментом, який характеризується високим рівнем організованості, інституціоналізації та змагальності.

Водночас, на нашу думку, існуючі підходи не повною мірою відображають значення спорту та фізичної культури у контексті національної безпеки. Їх традиційне трактування не враховує функціональної ролі цих сфер у формуванні стійкості суспільства, підготовці населення до дій в умовах криз та забезпеченні мобілізаційного потенціалу держави.

У зв'язку з цим доцільно сформулювати авторське бачення зазначених категорій.

На нашу думку, **спорт** слід визначати як інституціоналізовану, організовану за встановленими правилами діяльність суб'єктів, спрямовану на досягнення змагальних результатів, яка одночасно виконує функції формування фізичного, психоемоційного та соціального потенціалу особистості і суспільства, а також виступає інструментом реалізації державної політики у гуманітарній та безпековій сферах.

Для поняття «спорт» притаманні наступні риси: системний і цілеспрямований характер організації відповідної діяльності, обов'язкова наявність змагального компоненту, нормативна впорядкованість і стандартизованість правил, інституційна оформленість через спеціалізовані організації та об'єднання, орієнтація на досягнення суспільно визнаних результатів, а також виражений соціокультурний вплив на формування національної ідентичності, суспільної згуртованості та міжнародної репрезентації держави [8].

У свою чергу, **фізична культура** є ширшою соціальною категорією, що охоплює систему суспільних відносин, цінностей, норм і практик, спрямованих на забезпечення фізичного розвитку особи, збереження здоров'я населення, формування життєстійкості, соціальної згуртованості та готовності громадян до ефективного функціонування в умовах безпекових загроз, кризових ситуацій і потреб національного спротиву.

Для поняття «фізична культура» притаманні такі риси: інтегративний характер як складової загальної культури суспільства, що поєднує матеріальні й духовні цінності у сфері тілесного розвитку людини; діяльнісна спрямованість, що проявляється у здійсненні різних форм рухової активності з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей та забезпечення належного рівня працездатності; соціальна зумовленість, оскільки фізична культура формується під впливом суспільних потреб і виконує функції соціалізації, виховання та інтеграції особистості; ціннісно-орієнтаційний зміст, що відображає сформовані у суспільстві уявлення про здоровий спосіб життя, гармонійний розвиток і тілесну досконалість; багатофункціональність, яка виявляється в оздоровчій, освітній, виховній, рекреаційній, реабілітаційній та профілактичній ролі; системність і організованість, що передбачає наявність відповідної інфраструктури, інституцій та нормативного регулювання; а також результативність, що проявляється у досягненні певного рівня фізичної підготовленості, життєстійкості та здатності особи до ефективної діяльності, зокрема в умовах підвищених навантажень і кризових ситуацій.

Викладені змістовні характеристики фізичної культури дозволяють розглядати її не лише як соціально орієнтовану сферу діяльності, а як функціонально значущий елемент суспільного розвитку, здатний впливати на стратегічні параметри життєдіяльності держави. Сукупність притаманних фізичній культурі рис об'єктивно зумовлює розширення її ролі за межі індивідуального розвитку особистості та інтеграцію у ширші суспільні процеси.

У цьому контексті фізична культура набуває ознак складової системи забезпечення національної безпеки, оскільки саме через механізми фізичного розвитку, виховання, соціалізації та формування життєстійкості створюється базис для підготовки населення до функціонування в умовах підвищених навантажень, кризових ситуацій та збройних загроз. Такий підхід дозволяє перейти від традиційного розуміння фізичної культури як сфери оздоровлення до її сприйняття як важливого інструменту державної політики у сфері забезпечення стійкості суспільства та обороноздатності держави.

Фізична культура та спорт у таких умовах перетворюються з традиційного інструменту оздоровлення та виду дозвілля на важливий чинник національної згуртованості, мобілізаційного потенціалу та стійкості в кризових умовах. Саме завдяки системній роботі в цій галузі можливе виховання свідомих, витривалих, фізично підготовлених громадян, які здатні протистояти як зовнішнім, так і внутрішнім викликам. У цьому контексті важливо дослідити не лише практичні аспекти впливу спорту на обороноздатність країни, а й закріпити це розуміння на рівні державної політики.

З огляду на це фізичну культуру і спорт слід розглядати не лише як соціально-культурний або оздоровчий феномен, а як функціонально значущий елемент системи національної безпеки України. Їхній потенціал у зміцненні фізичного здоров'я, розвитку громадянської активності, патріотичної свідомості, психологічної витривалості та соціальної згуртованості населення дає підстави визначати цю сферу як один із інструментів забезпечення суспільної стійкості, обороноздатності держави та збереження людського капіталу.

Дослідимо зміст та поняття національної безпеки як теоретичної основи для подальшого аналізу ролі фізичної культури і спорту в її забезпеченні.

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання й

нейтралізація реальних та потенційних загроз у різних сферах життєдіяльності [9]. У цьому визначенні відображений нормативно-правовий підхід до безпеки як до системного стану, який є результатом функціонування державних інститутів та інструментів управління ризиками. Але, незважаючи на те, що в ньому відображені ключові компоненти безпеки – інтереси особи, суспільства і держави, при цьому не враховані важливі змістовні аспекти, які є визначальними в сучасному науковому дискурсі. Зокрема, не приділено уваги аксіологічному, культурному, морально-психологічному та гуманітарному вимірам безпеки, які набувають особливого значення в умовах гібридних загроз, інформаційних війн, девальвації правових норм і глобальної нестабільності. Також не відзначений взаємозв'язок поняття національної безпеки та категорій національної ідентичності, стійкості суспільного організму, стратегічного самозбереження нації в умовах цивілізаційного протистояння.

Саме тому слід звернути увагу на сутність поняття «національна безпека» з філософсько-правової, аксіологічної, політологічної та культурологічної точок зору. Такий підхід дозволяє розглядати національну безпеку не лише як стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу, а і як складну систему збереження суспільної стійкості, людського потенціалу, ціннісної єдності та здатності держави й суспільства протидіяти сучасним загрозам. Саме в такому контексті формується концептуальна основа для подальшого аналізу ролі фізичної культури і спорту в системі забезпечення національної безпеки України.

Сучасні теоретико-правові підходи до аналізу національної безпеки базуються на фундаментальних поняттях «безпека» та «небезпека», які мають онтологічну природу, глибоко вкорінену у філософське розуміння буття. Отже, у філософсько-правовій доктрині поняття «безпека» трактується як фундаментальний стан, що забезпечує збереження буття суб'єкта в умовах потенційного або реального впливу факторів, які можуть заперечити його природну визначеність. Такий стан визначається як результат усвідомленого реагування на

фактори, що загрожують не просто окремим елементам, а саме цілісності суб'єкта як системи. Джерелом його формування є інстинкт самозбереження, властивий як окремій людині, так і колективним соціальним утворенням (суспільству, державі, нації). Тож, під небезпекою в цьому контексті розуміють не як будь-який негативний вплив, а такий, що ідентифікується суб'єктом як загроза його існуванню або здатності до повноцінного функціонування [10, с. 60]. Тобто безпека має об'єктивно-суб'єктивну природу: загроза може існувати незалежно від суб'єкта, проте її інтерпретація, ступінь усвідомлення та реагування на неї мають суб'єктивний характер [11, с. 16].

Оскільки безпека, за своїм змістом, є насамперед процесуальною категорією, що включає механізми виявлення, запобігання і нейтралізації небезпек, її онтологічний вимір пов'язаний із формуванням таких умов буття суб'єкта, за яких мінімізовано ризики заперечення його існування [12, с. 60]. Гносеологічний аспект безпеки полягає в пізнанні загроз і формування адекватної відповіді на них, а аксіологічний – у визначенні безпеки як суспільно значущої цінності, що співвідноситься з категоріями добра, справедливості та сталості соціального порядку.

Небезпека у цьому контексті постає як суб'єктно визначене уявлення про заперечення життєво важливих характеристик системи. Її сприйняття зумовлюється не лише об'єктивними властивостями явища, а й соціокультурними координатами, у межах яких відбувається інтерпретація ризику. Тож, оцінка небезпеки залежить від історичного досвіду, ціннісних орієнтацій, політичної культури та етичних норм, що формуються в межах певної соціальної групи, нації або політичної спільноти. Тому та сама подія або процес можуть мати діаметрально протилежні трактування – як безпечні або небезпечні – залежно від ідеологічної позиції, ментального профілю суб'єкта оцінювання, його статусу, цілей або навіть емоційного стану.

З цієї точки зору, безпека є не лише статичним станом, а й складним, багатовимірним і рефлексивним процесом, який передбачає безперервне

усвідомлення, моделювання, оцінювання та адаптивне реагування на потенційні та актуальні загрози. Цей процес має яскраво виражену соціальну природу, оскільки відбувається в межах певного культурного середовища, яке не лише задає рамки легітимності реакцій на небезпеку, а й продукує відповідні інститути, нормативні практики та ціннісні структури, що формують уявлення про «безпечне» і «небезпечне». Цей феномен отримав назву «культура безпеки» і передбачає наявність колективно закріплених моделей поведінки, дискурсивних норм, процедур і стратегій, спрямованих на забезпечення стійкості системи до деструктивних впливів.

Формування безпеки як стану можливе лише за умови узгодження суб'єктно-ціннісного сприйняття загрози із інституціонально-організаційною здатністю системи до її нейтралізації. З огляді на це доцільно розглядати безпеку як похідну від балансу між деструктивними впливами (внутрішніми або зовнішніми) та здатністю соціальної системи забезпечувати збереження своїх ідентифікаційних ознак, структурної цілісності та функціональної спроможності. Форми прояву небезпеки варіюються відповідно до сфери життєдіяльності: політичної, економічної, інформаційної, гуманітарної тощо, а також відрізняються за масштабом (локальні, регіональні, глобальні), тривалістю (коротко- чи довготривалі) та джерелом походження (внутрішні або зовнішні).

Тож, безпеку як суспільно-політичний феномен слід розглядати в рамках онтологічного, гносеологічного та аксіологічного підходів. В онтологічному аспекті вона постає як категорія буття, що свідчить про сталість, цілісність і життєздатність соціального організму. У гносеологічному – як результат пізнання, оцінки й системного аналізу небезпек, а також формування відповідних уявлень і стратегій поведінки. В аксіологічному – як вища соціальна цінність, що включає моральну, правову й культурну легітимність дій щодо збереження й відтворення умов існування людини, суспільства й держави.

Саме в такому багатовимірному ключі доцільно інтерпретувати й категорію національної безпеки – не як механічну суму загроз, а як інтегровану систему

політико-правових, ціннісно-сміслових і функціонально-інституціональних елементів, що забезпечують стійкість нації як історичного, культурного та геополітичного суб'єкта до сучасних багатофакторних викликів. З огляду на це наукове осмислення сутності національної безпеки слід здійснювати з урахуванням не лише правових чи організаційних параметрів, а й глибинних соціальних, моральних і світоглядних чинників, які визначають стратегію виживання й розвитку нації.

У межах такого підходу О. С. Власюк визначає національну безпеку як спосіб самозбереження українського народу, що реалізує себе через інститут державності. На його думку, йдеться про цілісну систему державно-правових і суспільних гарантій, спрямованих на захист базових цінностей, прав і законних інтересів громадян, а також на забезпечення умов їхнього духовного й матеріального розвитку [13, с. 25].

На думку В. О. Антонова, національна безпека України має загальнонаціональний характер і виражається через стан гарантованої захищеності фундаментальних інтересів особи, суспільства та держави, за якого забезпечується не лише стабільний соціальний розвиток, а й ефективне реагування на загрози – як актуальні, так і потенційні, – що становлять небезпеку для національних інтересів. Дослідник підкреслює, що важливим є не лише саме визначення національної безпеки як стану, а й розмежування з пов'язаним, проте концептуально відмінним, поняттям системи національної безпеки. Під останньою він пропонує розуміти структурно впорядковану сукупність функціональних елементів, які, будучи порівняно автономними, водночас перебувають у системному взаємозв'язку, утворюючи єдине ціле. Саме ця система забезпечує можливість ефективного захисту ключових інтересів людини, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз та сприяє цілеспрямованому розвитку Української держави [14, с. 33].

Слід зауважити, що ця наукова концепція передбачає системність забезпечення національної безпеки, враховує не лише її сутнісну характеристику як

стану захищеності, а й структурно-функціональний аспект. Таким чином виявляється прагнення до комплексного розуміння безпеки не як ізольованої категорії, а як такої, що реалізується в скоординованій діяльності взаємопов'язаних елементів. При цьому В. О. Антонов підкреслює, що ефективне реагування на загрози можливе лише за умови чіткої організації системи, яка є здатною не тільки до відбиття небезпек, а й до забезпечення сталого розвитку [там само]. Така позиція узгоджується із сучасними науковими уявленнями про національну безпеку як про багатовимірне утворення, у структурі якого важливу роль відіграє не лише змістовна, а й інституційна складова.

Іншої точки зору дотримуються Т. І. Блистів, В. Т. Колесник, П. Я. Пригунов та К. В. Карпова, які наголошують, що національну безпеку слід розглядати не як завершений стан, а як динамічний процес, що характеризується постійною змінністю, адаптивністю та включеністю до циклів розвитку держави [15, с. 15]. Система забезпечення національної безпеки повинна постійно удосконалюватись із огляду на характер актуальних загроз.

У «Політичній енциклопедії» наведене визначення національної безпеки як здатності держави зберігати цілісність, суверенітет, основи політичного, економічного та соціального життя, а також виступати повноправним суб'єктом міжнародних відносин [16, с. 489]. Таке тлумачення репрезентує класичну парадигму, відповідно до якої безпека ототожнюється зі збереженням функціональної спроможності держави у зовнішньо- і внутрішньополітичному вимірах.

В. П. Горбулін та А. Б. Качинський звертають увагу на взаємозалежність національних інтересів та національних цінностей, які визначають стратегічні орієнтири держави та формують підґрунтя для її зовнішньої і внутрішньої політики [17, с. 72].

Г. П. Ситник так само зазначає, що національні цінності є системоутворювальним фактором для всієї архітекτονіки національної безпеки, забезпечуючи її цілісність і спадкоємність [18, с. 55].

А. П. Возженніков вважає, що національні цінності – це сукупність матеріальних і духовних благ, що задовольняють потреби людини і сприяють поступальному розвитку особистості, суспільства та держави [19, с. 14].

Усе зазначене свідчить про необхідність урахування гуманітарної складової у стратегіях національної безпеки, зокрема в частині захисту культурної спадщини, ідентичності та мови.

У науковому доробку В. М. Ребкала і В. М. Козакова цінності представлені не лише як базис національної ідентичності, а як орієнтири державного управління, що визначають якість державної політики у сфері безпеки. Також науковці розглядають відповідальність, професіоналізм і верховенство права як основоположні елементи стабільності державної системи [20; 21].

У науковій літературі знаходимо численні класифікації національних інтересів, які диференціюються за різними ознаками: за масштабом (локальні, регіональні, глобальні), за строками реалізації (короткострокові, середньострокові, довгострокові), за ступенем важливості (життєво важливі, основні, другорядні), за характером носія (індивід, соціальна група, держава) [22, с. 71].

Політолог О. В. Андрєєва звертає увагу на ідеологічний вимір національного інтересу, вказуючи на його функціональну роль у підтриманні стабільності у сфері міжнародних відносин і формуванні уявлень про національну безпеку в глобальному контексті [23, с. 39]. За такого підходу проблеми безпеки розглядають у ширшому дискурсі зовнішньої політики та стратегічної комунікації.

Для визначення змісту поняття «національна безпека» в правових документах України нерідко використовують термін «загрози». Згідно із Законом України «Про національну безпеку України» загрозами національній безпеці є явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [9].

Цікавий концептуальний підхід до осмислення сутності національної безпеки пропонує О. В. Лемак, який наголошує на необхідності витлумачення цього

поняття крізь призму категорії «нація», вбачаючи у ній первинну змістову основу для подальшого розкриття природи національної безпеки. На його думку, ключовим чинником, що структурує безпековий вимір, є усвідомлення національної ідеї, яка конкретизується у вигляді національних інтересів, а забезпечення їх реалізації й виступає формою вираження національної безпеки. У цьому контексті науковець визначає національну безпеку як гарантування безпеки кожного громадянина та всіх мешканців території України, що підкреслює гуманістичну спрямованість цього поняття [24, с. 40].

Цей підхід має важливе значення для розширення категоріального горизонту дослідження національної безпеки, оскільки правові й ідеологічні основи корелюють із ціннісно-антропоцентричним підходом. Така інтерпретація виходить за межі суто інституційного трактування, розглядаючи безпеку як соціальну практику, що формується навколо ідеї національного самоствердження і забезпечення гідного життя кожного члена політичної спільноти. Таким чином, під національною безпекою розуміють не лише функцію держави, а й загальносуспільну мету, що реалізується через національну єдність, консолідацію та втілення колективної ідентичності.

Узагальнюючи вищенаведені наукові позиції, можна стверджувати, що сучасна доктрина національної безпеки України ґрунтується на поєднанні правових, ціннісних, функціональних та ідентифікаційно-націоцентричних підходів. Така багатовекторна парадигма дозволяє забезпечити не лише ефективне реагування на зовнішні й внутрішні загрози, а й формування стійкої моделі безпеки, що спирається на захист гідності особи, збереження національної ідентичності та утвердження загальнодержавної ідеї як системоутворювального чинника.

Тож, вважаємо, що **національна безпека** – це багатовимірне соціально-правове явище, що являє собою цілісний стан та динамічний процес гарантування захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави, який забезпечується шляхом реалізації політичної волі, інституційної спроможності, правових механізмів, культурно-ціннісної спадкоємності та здатності нації до

адаптивного самозбереження в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, зокрема воєнних, економічних, соціальних, інформаційних, екологічних та гуманітарних викликів.

У сучасній концепції національної безпеки особливе місце належить її зовнішньополітичній (міжнародно-політичній) складовій, яка забезпечує захист держави в системі глобальних і регіональних взаємин. З огляду на міжсистемний характер сучасних загроз, що дедалі частіше мають транскордонну, асиметричну або гібридну природу, зростає потреба у глибшому аналізі взаємозв'язку між внутрішньою стійкістю держави та станом міжнародної безпеки. Остання, як зазначається в доктринальних джерелах, ґрунтується на дотриманні суб'єктами міжнародних відносин норм міжнародного права, недопущенні застосування сили або загрози її застосування, а також на принципах взаємної поваги до суверенітету й територіальної цілісності [25, с. 302–303].

У зв'язку із цим актуалізується підхід до національної безпеки як до комплексного утворення, яке не лише відображає здатність держави протистояти загрозам, а й характеризує загальний рівень її життєздатності, ефективності інституцій, згуртованості суспільства та рівня ціннісної інтеграції. Національна безпека має соціоцентричний характер і як соціальна система охоплює не лише сферу оборони та зовнішньої політики, але й ключові елементи внутрішньої стабільності, зокрема гуманітарну, інформаційну, екологічну, економічну, соціальну, культурну безпеку.

Загальновизнаними об'єктами національної безпеки є: особа з її невід'ємними правами і свободами; суспільство з його духовно-культурними і матеріальними цінностями; держава як політико-правова організація, що уособлює суверенітет, територіальну цілісність і конституційний устрій. При цьому особу розглядають не лише як бенефіціара безпеки, а як її активного суб'єкта, здатного до критичного мислення, громадянської участі та відповідального вибору. Держава при цьому має гарантувати права і свободи, захист кордонів та стабільність функціонування конституційного ладу.

Особливої уваги заслуговує суспільство як середовище формування колективної свідомості, соціальної солідарності та культурної ідентичності. Суспільство є не лише об'єктом впливу, але й каналом розгортання внутрішніх загроз, таких як моральна деградація, розпорошення цінностей або зниження рівня громадянської відповідальності. У зв'язку з цим державна політика у сфері національної безпеки має бути спрямована не тільки на охорону суспільних цінностей, але й на підготовку, виховання та «тренування» суспільства як єдиного організму, здатного до мобілізації, самоорганізації та опору деструктивним впливам. Така підготовка передбачає постійне підвищення рівня освіченості, правової культури, фізичної та моральної витривалості громадян, що особливо актуалізується в умовах гібридних загроз і затяжної воєнної агресії.

Зважаючи на зазначене, рівень національної безпеки доцільно оцінювати не лише за фактом наявності або відсутності загроз, а й через сукупність взаємопов'язаних якісних та кількісних індикаторів, що відображають системну спроможність держави та суспільства до стабільного розвитку і протидії деструктивним впливам. До таких показників, зокрема, належать: рівень національної єдності та ідентичності, який засвідчує ступінь консолідації соціуму навколо спільних цінностей і цілей; ефективність функціонування правової держави як інституційної основи забезпечення прав і свобод людини; ступінь розвитку громадянського суспільства як носія демократичного контролю та соціальної мобілізації; інституційна стійкість політичної системи, здатної до прогнозованого управління в умовах невизначеності; стратегічне бачення національного розвитку з урахуванням ідеологічно артикульованої національної ідеї як ціннісного ядра державотворення; а також рівень організаційної і комунікативної спроможності політичних еліт до реалізації загальносуспільних цілей, які відповідають довгостроковим інтересам держави та народу [26, с. 58–59].

Багатоаспектність феномену безпеки в науковому й прикладному дискурсах зумовлює її функціонально-структурний поділ на складові, кожна з яких відповідає специфічній сфері діяльності суспільства й держави. Такий підхід дозволяє не лише

систематизувати відповідні політики, інститути та заходи у сфері безпеки, але й виявити взаємозалежність її секторів та їхній вплив на загальний стан національної безпеки. До базових складових, що мають визначальне значення в структурі національної безпеки, належать: політична, економічна, воєнна, соціальна, інформаційна, екологічна, науково-технологічна, гуманітарна безпека, а також безпека у сфері охорони здоров'я.

Політична безпека визначає стабільність політичного режиму, ефективність функціонування системи публічного управління, рівень легітимності владних інститутів та ступінь довіри громадян до органів державної влади, а також здатність держави забезпечувати безперервність і послідовність реалізації публічної політики. Вона охоплює механізми запобігання та протидії внутрішнім і зовнішнім деструктивним впливам, зокрема проявам політичного екстремізму, сепаратизму, інформаційно-психологічного тиску, іноземного втручання у внутрішні справи держави, а також спробам делегітимації державного устрою та підриву конституційного ладу. Водночас політична безпека передбачає здатність політичної системи до адаптації в умовах кризових явищ, забезпечення збалансованості інтересів різних соціальних груп, підтримання політичної стабільності та правопорядку, що в сукупності формує необхідні передумови для сталого розвитку держави та ефективного функціонування інших складових системи національної безпеки.

Економічна безпека забезпечує стійкість національної економіки до внутрішніх і зовнішніх викликів, сприяє збереженню та безперебійному функціонуванню критичної інфраструктури, підтриманню фінансової стабільності, макроекономічної збалансованості та платоспроможності держави. Вона охоплює питання енергетичної самодостатності, диверсифікації джерел постачання ресурсів, розвитку інноваційного потенціалу, підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності національного виробництва. Водночас економічна безпека передбачає здатність держави ефективно реагувати на глобальні економічні коливання, забезпечувати захист стратегічних галузей, підтримувати належний

рівень зайнятості населення та соціальної стабільності. У сукупності зазначені елементи формують економічний фундамент держави, що є визначальним для її стабільного функціонування та протидії наслідкам глобальної економічної турбулентності, особливо в умовах збройної агресії та трансформації безпекового середовища.

Воєнна безпека охоплює забезпечення належного рівня обороноздатності держави, спроможності її збройних сил та інших складових сектору безпеки і оборони до своєчасного й ефективного реагування на загрози воєнного характеру, а також реалізацію механізмів стратегічного стримування потенційного агресора. Вона передбачає підтримання боєготовності військ, розвиток військово-технічного потенціалу, удосконалення системи управління обороною, мобілізаційної готовності та підготовки людського ресурсу. Водночас воєнна безпека включає забезпечення взаємодії між військовими та цивільними інституціями, розвиток територіальної оборони, системи національного спротиву та здатності держави до тривалого ведення оборонних дій. У сукупності це формує спроможність держави не лише протидіяти актуальним загрозам, а й адаптуватися до змін у безпековому середовищі, забезпечуючи захист суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України.

Соціальна безпека забезпечує належний рівень життя населення, реалізацію принципів соціальної справедливості та рівного доступу до базових соціальних послуг, включаючи охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і житлове забезпечення. Вона спрямована на зниження рівня бідності, подолання соціальної нерівності, підтримку вразливих категорій населення та створення умов для гідного існування кожної особи. Водночас соціальна безпека передбачає формування ефективної системи соціальних гарантій, здатної мінімізувати соціальні ризики, запобігати виникненню соціальних конфліктів та забезпечувати стабільність у суспільстві. Особливого значення вона набуває в умовах кризових явищ і збройної агресії, коли питання соціальної підтримки, реабілітації та інтеграції постраждалих

груп населення, зокрема військовослужбовців і ветеранів, стають ключовими для зміцнення суспільної згуртованості та стійкості держави.

Інформаційна безпека охоплює забезпечення захисту національного інформаційного простору від дезінформації, маніпулятивного впливу, інформаційно-психологічних операцій та кіберзагроз, а також спрямована на збереження інформаційного суверенітету держави. Вона передбачає формування стійкої системи протидії поширенню недостовірної інформації, захист критичної інформаційної інфраструктури, забезпечення кіберстійкості державних інституцій та стратегічних об'єктів, а також підтримання безпечного функціонування інформаційно-комунікаційних систем. Водночас інформаційна безпека включає розвиток механізмів стратегічних комунікацій, підвищення рівня медіаграмотності населення, зміцнення довіри до офіційних джерел інформації та забезпечення належного балансу між свободою слова і захистом національних інтересів. В умовах збройної агресії вона набуває особливого значення як інструмент протидії гібридним загрозам, спрямованим на дестабілізацію суспільства, підірив державності та ослаблення обороноздатності країни..

Екологічна безпека охоплює систему заходів, спрямованих на запобігання деградації природного середовища, мінімізацію техногенних і природних ризиків, забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів. Вона передбачає збереження екологічної рівноваги, контроль за станом довкілля, попередження та ліквідацію наслідків екологічних катастроф, а також впровадження екологічно безпечних технологій у виробництві та господарській діяльності. Водночас екологічна безпека безпосередньо впливає на стан здоров'я населення, якість життя та демографічні процеси, визначаючи довгострокову життєздатність територій і спроможність держави забезпечувати сталий розвиток. В умовах збройної агресії її значення суттєво зростає у зв'язку з підвищенням рівня екологічних загроз, спричинених руйнуванням інфраструктури, забрудненням довкілля та порушенням природних екосистем, що потребує інтеграції екологічної складової у загальну систему національної безпеки.

Науково-технологічна безпека охоплює забезпечення збереження та розвитку національного наукового потенціалу, підтримання технологічного суверенітету держави, підвищення інноваційної спроможності економіки та встановлення ефективного контролю за створенням, поширенням і використанням критичних технологій. Вона передбачає формування сприятливих умов для розвитку наукових досліджень, стимулювання впровадження інновацій, захист інтелектуальної власності, а також запобігання витоку науково-технічної інформації, що має стратегічне значення. Водночас науково-технологічна безпека включає розвиток національних виробничих і технологічних ланцюгів, зменшення залежності від імпортованих технологій та інтеграцію до глобального наукового простору на засадах захисту національних інтересів. В умовах сучасних викликів, зокрема збройної агресії та гібридних загроз, вона набуває особливого значення як чинник забезпечення обороноздатності, технологічної незалежності та довгострокової конкурентоспроможності держави.

Гуманітарна безпека охоплює питання збереження культурної ідентичності, забезпечення ціннісної цілісності суспільства, підтримання його духовного розвитку, а також формування національної свідомості як необхідної передумови соціальної єдності в умовах цивілізаційної конкуренції. Вона передбачає захист культурного простору держави від деструктивних впливів, спрямованих на розмивання національних цінностей, мови, історичної пам'яті та культурної спадщини, а також формування стійких світоглядних орієнтирів, що об'єднують суспільство. Водночас гуманітарна безпека забезпечує спадкоємність традицій, утвердження базових морально-етичних засад суспільного буття, розвиток освіти, культури та інформаційного середовища, які формують національну ідентичність і сприяють консолідації суспільства. Особливого значення вона набуває в умовах збройної агресії та гібридних загроз, коли цілеспрямовані інформаційні, культурні та ідеологічні впливи спрямовані на дестабілізацію суспільства, підрив довіри до державних інституцій і розкол соціуму. У цьому контексті гуманітарна безпека виступає важливим чинником забезпечення внутрішньої стійкості держави,

збереження її ідентичності та здатності протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам.

Нарешті, **безпека у сфері охорони здоров'я** охоплює забезпечення епідеміологічної стабільності, належного функціонування та розвитку медичної інфраструктури, доступності й якості базових медичних послуг, а також підтримання фізичної та психосоціальної витривалості населення. Вона передбачає формування спроможної системи охорони здоров'я, здатної своєчасно реагувати на загрози медико-біологічного характеру, включаючи поширення інфекційних захворювань, наслідки техногенних катастроф і гуманітарні кризи. Водночас безпека у сфері охорони здоров'я включає розвиток профілактичних заходів, забезпечення належного рівня медичного обслуговування, кадрового потенціалу та ресурсного забезпечення галузі.

Особливого значення вона набуває в умовах збройної агресії, коли зростає навантаження на систему охорони здоров'я, збільшується кількість поранених, постраждалих та осіб, які потребують тривалої медичної та психологічної реабілітації. У таких умовах ефективність функціонування медичної системи безпосередньо впливає на здатність держави забезпечувати життєздатність населення, підтримувати обороноздатність та зберігати соціальну стійкість. Отже, безпека у сфері охорони здоров'я є невід'ємною складовою національної безпеки, що відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності держави в періоди криз, зокрема пандемій та збройних конфліктів.

Важливо наголосити, що зазначені складові не ізольовані одна від одної, а функціонують у взаємодії, формуючи єдину систему, кожен елемент якої є водночас самостійним і залежним від інших. Наприклад, ослаблення інформаційної безпеки може призвести до дестабілізації політичної ситуації або підриву гуманітарної єдності, екологічна катастрофа – до кризи в системі охорони здоров'я, соціальних потрясінь і навіть загроз суверенітету. Тому ефективна модель забезпечення національної безпеки має ґрунтуватися на інтегральному підході, що передбачає

системну взаємодію між усіма складовими, їхню координацію, динамічне оновлення та адаптацію до змін внутрішнього й зовнішнього середовища.

За такого функціонального поділу особливого значення набуває гуманітарна складова, у межах якої розглядають роль фізичної культури та спорту як чинника зміцнення національної єдності, психофізичної витривалості населення, суспільної інтеграції та превенції ризиків морально-психологічної дезорганізації нації.

Гуманітарною складовою національної безпеки є заходи, спрямовані на захист і розвиток духовного, морального, культурного й фізичного потенціалу нації. Саме з таких позицій слід *розглядати фізичну культуру і спорт як чинники, що прямо впливають на формування стійкого соціуму, збереження національної ідентичності, зміцнення морально-психологічної стійкості населення та підтримання здоров'я нації як ресурсу виживання й розвитку держави.*

Фізична культура та спорт у структурі гуманітарної безпеки виконують подвійну функцію: з одного боку, вони є засобом реалізації права кожного на здорове й повноцінне життя; з іншого – важливою складовою виховного, інтеграційного й мобілізаційного потенціалу держави, особливо в умовах особливого періоду. Підвищення рівня фізичної культури сприяє консолідації суспільства, формуванню дисципліни, витривалості та готовності до протидії кризовим ситуаціям, що надалі сприяє зміцненню загальної системи національної безпеки.

Тож, *аналізуючи складові національної безпеки, обґрунтовано визнаємо, що фізична культура і спорт не є периферійними елементами гуманітарної політики, а навпаки – є однією з ключових сфер, через яку здійснюється формування фізичного, психічного, соціального та ідентифікаційного потенціалу нації загалом.*

Враховуючи стратегічне значення фізичної культури та спорту в системі забезпечення гуманітарної складової національної безпеки, доцільно, на нашу думку, ініціювати внесення змін до **Закону України «Про фізичну культуру і спорт»**, зокрема шляхом доповнення його статтею *** **«Фізична культура і спорт як чинник забезпечення національної безпеки»:**

1. Фізична культура та спорт визнаються важливою складовою системи забезпечення національної безпеки України, зокрема її гуманітарної компоненти.

2. У межах державної політики у сфері фізичної культури та спорту реалізуються функції формування фізичного, психічного, соціального, морального та ідентифікаційного потенціалу особистості, спрямовані на забезпечення стійкості суспільства до внутрішніх і зовнішніх загроз.

3. Фізична культура та спорт виконують профілактично-оздоровчу, виховну, соціалізаційну, реабілітаційну, мобілізаційну та інтеграційну функції, забезпечуючи зміцнення фізичного здоров'я, психологічної стійкості, соціальної згуртованості та громадянської активності населення. У системі національної безпеки ці функції набувають особливого значення, оскільки сприяють формуванню людського потенціалу, необхідного для захисту держави, підтримання суспільної стійкості, реагування на надзвичайні ситуації та подолання наслідків збройної агресії.

4. Держава створює належні правові, організаційні, фінансові та інституційні умови для розвитку фізичної культури та спорту як стратегічного ресурсу зміцнення національної єдності, суспільної злагоди та демографічного відновлення.

5. Порядок реалізації положень цієї статті визначається відповідними державними цільовими програмами, секторальними політиками, нормативно-правовими актами та стратегіями у сфері національної безпеки, охорони здоров'я, освіти, молодіжної політики, оборони та соціального захисту.

Тож, вищезазначене свідчить про необхідність нормативного закріплення фізичної культури й спорту як інструментів державної політики у сфері національної безпеки. Система фізичної культури має бути концептуально переосмислена не як допоміжна, а як ключова гуманітарно-безпекова сфера, здатна забезпечити стійке функціонування соціуму в умовах системних викликів і загроз.

Особливу увагу при цьому слід приділити впровадженню цілісної моделі спортивної підготовки військовослужбовців, зокрема персоналу спеціальних

підрозділів та мобілізованих осіб, що передбачає розвиток фізичної витривалості, бойової стійкості, психоемоційної стабільності та командної взаємодії. Такий підхід має стати складовою системної підготовки людського ресурсу, здатного до ефективної оборони та реагування в умовах надзвичайних ситуацій. У цьому контексті необхідним є перегляд пріоритетів державної політики з урахуванням мультифункціонального потенціалу фізичної культури та її ціннісної ролі в збереженні соціального порядку, життєстійкості та національної єдності.

1.2. Принципи регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України.

Розвиток сфери фізичної культури і спорту в Україні в сучасних умовах обумовлює необхідність її осмислення не лише як окремого напрямку соціальної політики, але як структурно значущого компонента системи забезпечення національної безпеки. Такий підхід вимагає виявлення тих вихідних засад, на яких базується правове регулювання цієї сфери, оскільки саме вони визначають її функціональне призначення, внутрішню логіку розвитку та характер взаємодії з іншими складовими державної політики. У цьому контексті особливого значення набувають принципи як категорія, що поєднує у собі світоглядний, нормативний і управлінський виміри.

У сучасному науковому дискурсі принципи розглядаються як вихідні, системоутворювальні положення, що відображають узагальнений досвід розвитку суспільства, визначають напрям пізнання відповідних явищ та формують основу для організації соціальної практики[27]. Вони виступають своєрідним концептуальним каркасом правового регулювання, що дозволяє забезпечити його внутрішню узгодженість, стабільність та здатність до адаптації в умовах змін соціального середовища. З огляду на це принципи не можуть розглядатися виключно як декларативні положення, оскільки вони виконують реальну

регулятивну функцію, впливаючи на процеси правотворчості, правозастосування та правоохоронної діяльності.

Сутнісною характеристикою принципів є їх подвійна природа, яка поєднує когнітивний та нормативний компоненти. З одного боку, принципи відображають об'єктивні закономірності розвитку суспільних відносин, виступаючи результатом їх узагальнення та теоретичного осмислення. З іншого боку, вони набувають імперативного характеру через закріплення у правових нормах або через змістовне виведення із системи законодавства, що забезпечує їх практичну дієвість [28, с. 110]. Такий дуалістичний характер дозволяє принципам одночасно виконувати функції орієнтира для правотворчої діяльності та критерію оцінки законності і обґрунтованості управлінських рішень.

У науковій літературі сформовано різні підходи до визначення принципів права, які відображають багатовимірність цієї категорії та складність її функціонального призначення у правовій системі. Так, принципи розглядаються як первинні засади, що інтегрують систему правових понять і забезпечують її цілісність, що, зокрема, обґрунтовує О.Є. Гаршина, підкреслюючи їх роль як концептуального «ядра» правового феномена [29, с. 284-285]. У цьому контексті принцип виступає не просто окремим елементом системи, а таким, що акумулює змістовні характеристики всієї правової конструкції, забезпечуючи її внутрішню узгодженість та логічну завершеність.

Поряд із цим А.А. Пухтецька акцентує увагу на універсальному характері принципів, розглядаючи їх як загальні правила, стандарти або способи діяльності, що визначають напрями функціонування соціальних інститутів [30, с. 11]. Такий підхід дозволяє вийти за межі суто юридичного розуміння принципів і розглядати їх як міждисциплінарну категорію, яка формує основи регуляції суспільних процесів у цілому. На нашу думку, саме ця універсальність пояснює здатність принципів адаптуватися до різних сфер правового регулювання, у тому числі до сфери фізичної культури і спорту, яка перебуває на перетині соціальної, гуманітарної та безпекової політики.

У свою чергу, А.Г. Борисов підкреслює нормативну природу принципів, визначаючи їх як особливі правові утворення, що характеризуються високим рівнем узагальненості, стабільності та здатністю до самостійного регулятивного впливу [31, с. 63]. Зазначена позиція є особливо важливою для розуміння ролі принципів у правозастосовній діяльності, оскільки вони можуть виконувати функцію регулятора навіть за відсутності прямої норми, зокрема у випадках застосування аналогії права. Це, у свою чергу, свідчить про їх значний потенціал у забезпеченні безперервності правового регулювання в умовах нормативної невизначеності, що є характерним для періодів трансформації держави, включаючи умови воєнного стану.

Важливий аспект розкриває А.Н. Чумаков, який визначає принципи як керівні положення, що відображають об'єктивні закономірності розвитку суспільства та набувають загальнообов'язкового характеру через їх закріплення у праві [32, с. 315]. Такий підхід дозволяє підкреслити соціальну зумовленість принципів, їх залежність від історичного контексту, економічних і політичних процесів, а також їхню здатність змінюватися разом із трансформацією суспільних відносин. На нашу думку, саме ця ознака є визначальною для сучасного етапу розвитку України, коли правові принципи повинні відображати нові реалії, пов'язані зі збройною агресією, необхідністю зміцнення обороноздатності та підвищення стійкості суспільства.

Узагальнюючи наведені підходи, слід зазначити, що вони не суперечать один одному, а відображають різні рівні осмислення принципів права. Одні автори акцентують увагу на їх онтологічній природі як вихідних засад правового буття, інші, в основу змісту покладають функціональне призначення як інструментів регулювання, ще інші зосереджуються на їх нормативному закріпленні та практичному застосуванні. На нашу думку, саме поєднання цих підходів дозволяє сформувати комплексне уявлення про принципи як фундаментальну основу правового регулювання, яка забезпечує єдність правової системи, визначає напрями її розвитку та виступає критерієм оцінки ефективності державної політики, зокрема у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України.

Ми вважаємо, що **принципи права** доцільно визначати як об'єктивно зумовлені, ціннісно орієнтовані та нормативно опосередковані засади, що мають загальнообов'язковий характер, відображають сутність і закономірності розвитку суспільних відносин та визначають зміст, напрями і межі правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності держави. Така дефініція дозволяє поєднати у межах одного поняття їх світоглядну, нормативну та практичну складові, що є необхідним для комплексного аналізу принципів у конкретних галузях правового регулювання [33].

Застосування зазначених теоретичних положень до сфери фізичної культури і спорту потребує врахування її специфіки як соціально значущого та функціонально навантаженого явища. В умовах воєнного стану та збройної агресії ця сфера виконує не лише традиційні функції, пов'язані з фізичним розвитком і оздоровленням населення, але й набуває додаткового значення як інструмент підготовки людського ресурсу до виконання завдань оборонного характеру, формування мобілізаційного потенціалу та забезпечення психофізіологічної стійкості суспільства. Відповідно, принципи її регулювання повинні відображати цю трансформацію та забезпечувати узгодження гуманітарних і безпекових аспектів державної політики.

У цьому контексті **принципи регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України**, на нашу думку, слід визначати як системно організовану сукупність об'єктивно зумовлених, нормативно закріплених та функціонально спрямованих засад, що визначають зміст, напрями та межі адміністративно-правового впливу держави на розвиток цієї сфери з метою забезпечення фізичної підготовленості населення, підвищення рівня його життєстійкості, формування мобілізаційної готовності та зміцнення обороноздатності держави.

Такий підхід дозволяє розглядати принципи не лише як елемент правової теорії, але як дієвий інструмент формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту, спрямований на забезпечення її інтеграції у систему національної

безпеки. У подальшому доцільним є конкретизація зазначених принципів з урахуванням їх функціонального призначення, нормативного закріплення та практичної реалізації в умовах сучасних безпекових викликів.

У науково-теоретичному аспекті принципи регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України можуть бути класифіковані за різними критеріями, однак з урахуванням їх функціонального призначення доцільно виокремити кілька взаємопов'язаних груп, які у своїй сукупності формують цілісну систему засад правового впливу держави на відповідну сферу.

Передусім доцільно виділити загальноправові принципи, які визначають фундаментальні засади функціонування правової системи в цілому та поширюють свою дію на всі сфери суспільних відносин, включаючи сферу фізичної культури і спорту. До них належать принцип верховенства права, законності, рівності та недискримінації, справедливості, гуманізму, а також пріоритету прав і свобод людини. Зазначені принципи забезпечують правову визначеність, стабільність та легітимність державної політики, виступаючи базисом для формування галузевих і спеціальних засад регулювання.

Наступну групу становлять міжгалузеві принципи публічного адміністрування, які характеризують особливості організації та здійснення державного управління у різних сферах, зокрема і у сфері фізичної культури і спорту. Йдеться про принципи відкритості та прозорості діяльності органів публічної влади, підзвітності та відповідальності, ефективності та результативності управлінських рішень, системності та узгодженості державної політики, децентралізації та субсидіарності, а також партнерства між державою та інститутами громадянського суспільства. Їх реалізація сприяє підвищенню якості управління, забезпеченню належного рівня довіри до державних інституцій та узгодженості дій різних суб'єктів публічної адміністрації.

Окрему групу становлять галузеві принципи сфери фізичної культури і спорту, які відображають її специфіку як соціально значущої діяльності. До них

належать принцип доступності фізичної культури і спорту для різних верств населення, принцип масовості, принцип сприяння здоровому способу життя, принцип розвитку фізичного потенціалу особистості, принцип інклюзивності, що передбачає залучення осіб з інвалідністю, ветеранів та інших соціально вразливих груп, принцип поєднання масового та професійного спорту, а також принцип безперервності фізичного виховання. Зазначені принципи визначають зміст і спрямованість державної політики у цій сфері, орієнтуючи її на забезпечення гармонійного розвитку людини та суспільства.

Водночас з урахуванням сучасних безпекових викликів, зокрема умов воєнного стану та збройної агресії, особливого значення набуває група спеціальних принципів, що відображають інтеграцію сфери фізичної культури і спорту у систему національної безпеки. До них належать принцип спрямованості на зміцнення обороноздатності держави, принцип формування мобілізаційного потенціалу населення, принцип підготовки фізично та психоемоційно стійкого людського ресурсу, принцип інтеграції фізичної культури і спорту у систему національного спротиву, принцип адаптації до умов воєнного стану та кризових ситуацій, принцип забезпечення фізичної готовності військовослужбовців і резервістів, а також принцип реабілітаційної спрямованості щодо осіб, які зазнали впливу бойових дій. Саме ця група принципів відображає новітній етап розвитку державної політики, в межах якого фізична культура і спорт розглядаються як інструмент забезпечення стійкості суспільства та обороноздатності держави.

Крім того, доцільно виокремити організаційно-функціональні принципи, що визначають механізм реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. До них належать принцип міжвідомчої координації, принцип комплексності державної політики, принцип наукової обґрунтованості управлінських рішень, принцип цифровізації та інноваційності, принцип належного ресурсного забезпечення, а також принцип адаптивності до змін соціально-економічного та безпекового середовища. Реалізація цих принципів забезпечує ефективність функціонування відповідної сфери та її здатність реагувати на сучасні виклики.

Поряд із загальноправовими, міжгалузевими, галузевими та спеціальними безпековими засадами доцільно окремо виокремити **принципи адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту**, які безпосередньо визначають механізм владно-організаційного впливу держави на відповідну сферу.

До цієї групи належать принципи, що характеризують специфіку саме адміністративно-правових відносин і діяльності суб'єктів публічної адміністрації, зокрема принцип публічності управління, який відображає здійснення регулятивного впливу від імені держави та в інтересах суспільства, принцип владності та обов'язковості управлінських рішень, що забезпечує їх імперативний характер, принцип юридичної визначеності адміністративних процедур, який гарантує передбачуваність і стабільність регулятивного впливу, а також принцип забезпечення балансу між державним регулюванням і автономією суб'єктів сфери фізичної культури і спорту.

Важливе значення має також принцип сервісної спрямованості публічного адміністрування, який передбачає орієнтацію діяльності органів державної влади на задоволення потреб населення у сфері фізичної культури і спорту, принцип доступності адміністративних послуг у цій сфері, а також принцип дотримання прав і законних інтересів суб'єктів відповідних правовідносин.

В умовах воєнного стану та трансформації системи національної безпеки зазначена група принципів набуває додаткового змістовного наповнення. Зокрема, посилюється значення принципу оперативності та гнучкості адміністративно-правового регулювання, що забезпечує здатність держави швидко реагувати на зміну безпекового середовища, принцип пріоритетності завдань оборонного характеру, який обумовлює спрямування управлінських рішень на підготовку населення до виконання функцій захисту держави, а також принцип інтегрованості управління, що передбачає узгодження діяльності органів публічної влади, військових структур та інститутів громадянського суспільства.

Таким чином, принципи адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту формують самостійну групу, яка визначає специфіку

владного впливу держави на розвиток цієї сфери та забезпечує її ефективне функціонування як елемента системи національної безпеки України.

Розглянемо зміст перерахованих принципів.

Принцип публічності адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту полягає у здійсненні управлінської діяльності органами публічної влади від імені держави, в інтересах суспільства та з урахуванням потреб різних соціальних груп. Його сутність проявляється у відкритості формування державної політики, доступності інформації про управлінські рішення, а також у можливості громадськості брати участь у процесах прийняття рішень у відповідній сфері.

У сучасних умовах трансформації системи національної безпеки принцип публічності набуває додаткового значення, оскільки забезпечує довіру до державної політики та сприяє консолідації суспільства. Зокрема, відповідно до офіційних даних, оприлюднених Міністерством молоді та спорту України, у 2024 році понад 70 відсотків програм у сфері фізичної культури і спорту реалізовувалися із залученням громадських організацій та місцевих громад, що свідчить про зростання рівня відкритості та публічної взаємодії у цій сфері [34].

Крім того, публічність управління безпосередньо пов'язана із забезпеченням інформаційної відкритості діяльності органів державної влади, що відповідає положенням Закону України «Про доступ до публічної інформації» № 2939-VI від 13 січня 2011 року [35].

У контексті практики Європейського суду з прав людини принцип публічності розглядається як складова демократичного врядування та гарантія захисту прав людини. Зокрема, у рішенні у справі «Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary» Суд підкреслив, що доступ до інформації є необхідною передумовою участі громадськості у процесах управління та контролю за діяльністю держави [36].

В умовах воєнного стану значення цього принципу посилюється, оскільки публічність управлінських процесів у сфері фізичної культури і спорту сприяє

формуванню довіри до державних інституцій, підвищенню ефективності мобілізаційної підготовки населення та забезпеченню прозорості використання ресурсів, спрямованих на розвиток фізичної підготовки військовослужбовців і резервістів.

Принцип владності та обов'язковості управлінських рішень відображає сутнісну ознаку адміністративно-правового регулювання як діяльності, що здійснюється від імені держави та має імперативний характер. У сфері фізичної культури і спорту цей принцип проявляється у встановленні обов'язкових нормативів фізичної підготовки, правил функціонування спортивної інфраструктури, стандартів організації тренувального процесу, а також у прийнятті управлінських рішень, обов'язкових для виконання всіма суб'єктами відповідних правовідносин. Його нормативне підґрунтя закріплено, зокрема, у Законі України «Про фізичну культуру і спорт» № 3808-ХІІ від 24 грудня 1993 року, який визначає компетенцію органів державної влади у цій сфері [3]. В умовах воєнного стану значення цього принципу істотно зростає, оскільки саме через імперативність управлінських рішень забезпечується оперативне впровадження заходів фізичної підготовки військовослужбовців, резервістів і цивільного населення. На нашу думку, цей принцип виступає ключовим механізмом трансформації фізичної культури і спорту з гуманітарної сфери у функціональний інструмент оборонної політики держави.

Принцип юридичної визначеності адміністративних процедур забезпечує передбачуваність, стабільність і послідовність управлінських дій, що є необхідною умовою ефективного функціонування будь-якої сфери публічного адміністрування. Його зміст полягає у чіткості нормативного закріплення процедур, визначеності повноважень суб'єктів та можливості прогнозування правових наслідків прийнятих рішень. У практиці Європейського суду з прав людини юридична визначеність розглядається як складова верховенства права, що гарантує захист від свавільного втручання держави, зокрема у справі «Sunday Times v. the United Kingdom» Суд наголосив на необхідності чіткості правових норм [37]. У сфері фізичної культури і

спорту це означає прозорість процедур фінансування, ліцензування, організації спортивних заходів і надання адміністративних послуг. В умовах війни цей принцип набуває особливого значення, оскільки запобігає хаотичності управлінських рішень і забезпечує стабільність системи підготовки людського ресурсу.

Принцип забезпечення балансу між державним регулюванням і автономією суб'єктів сфери фізичної культури і спорту передбачає поєднання владного впливу держави із самостійністю спортивних організацій, федерацій та клубів. Такий баланс є необхідним для збереження гнучкості та інноваційності розвитку спорту, з одного боку, та забезпечення дотримання державних інтересів, з іншого. У міжнародному вимірі цей підхід підтримується положеннями Європейської спортивної хартії, яка визнає автономію спортивних організацій при одночасному дотриманні загальних принципів державної політики [38]. В умовах воєнного стану цей принцип трансформується у необхідність підпорядкування діяльності спортивних інституцій стратегічним завданням держави, що, на нашу думку, не скасовує їх автономію, а змінює її зміст у бік публічного інтересу.

Принцип сервісної спрямованості публічного адміністрування відображає сучасну трансформацію держави від контролюючого до сервісного суб'єкта. Його зміст полягає у забезпеченні орієнтації діяльності органів влади на задоволення потреб населення, створення умов для фізичного розвитку, доступу до спортивної інфраструктури та реабілітаційних програм. За офіційними даними Міністерства молоді та спорту України, у 2024 році понад 1 мільйон громадян було охоплено державними програмами фізичної активності та реабілітації [34]. В умовах збройної агресії цей принцип набуває особливого значення щодо військовослужбовців і ветеранів, для яких фізична культура виступає важливим елементом відновлення та соціальної адаптації. На нашу думку, сервісна спрямованість є показником гуманізації державної політики навіть у період воєнних викликів.

Принцип доступності адміністративних послуг у сфері фізичної культури і спорту передбачає забезпечення рівного доступу до відповідних послуг незалежно від соціального статусу, місця проживання чи стану здоров'я. Його реалізація пов'язана із розвитком інфраструктури, цифровізацією адміністративних процедур і впровадженням інклюзивних програм. У контексті державної політики цей принцип закріплюється через механізми надання адміністративних послуг, визначені законодавством України [39]. В умовах війни особливого значення набуває забезпечення доступу до реабілітаційних послуг для військовослужбовців, що безпосередньо впливає на їх фізичне та психоемоційне відновлення.

Принцип дотримання прав і законних інтересів суб'єктів відповідних правовідносин забезпечує орієнтацію державної політики на людину як центральну цінність правової системи. Його зміст впливає із Конституції України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 року, яка закріплює пріоритет прав і свобод людини [40]. Цьому контексті зазначений принцип виступає не лише декларативною засадою, а й функціональним орієнтиром для всієї системи публічного адміністрування, зокрема у сфері фізичної культури і спорту.

У сфері фізичної культури і спорту реалізація цього принципу означає гарантування права на фізичний розвиток особистості, доступ до занять спортом, участь у фізкультурно-оздоровчих заходах, а також можливість отримання реабілітаційних послуг. Нормативне закріплення відповідних гарантій міститься у Законі України «Про фізичну культуру і спорт» № 3808-ХІІ від 24 грудня 1993 року, який визначає фізичну культуру як складову загальної культури суспільства та передбачає створення державою умов для реалізації громадянами права на фізичну активність [3]. Таким чином, дотримання прав і законних інтересів у цій сфері передбачає не лише формальне закріплення відповідних прав, але й забезпечення реальних можливостей їх реалізації через створення належної інфраструктури, фінансування програм і розвиток інституційної спроможності. Особливого значення цей принцип набуває в умовах воєнного стану, коли істотно зростає кількість осіб, які потребують спеціальних умов для відновлення фізичного та

психоемоційного стану. Йдеться передусім про військовослужбовців, ветеранів, осіб з інвалідністю внаслідок війни, внутрішньо переміщених осіб та інші категорії населення, які зазнали впливу збройної агресії. У цьому аспекті фізична культура і спорт виконують не лише оздоровчу, а й реабілітаційну та соціально-інтеграційну функцію, сприяючи поверненню таких осіб до активного суспільного життя. Крім того, дотримання прав і законних інтересів суб'єктів відповідних правовідносин передбачає необхідність забезпечення недискримінаційного доступу до фізкультурно-спортивних послуг, урахування індивідуальних потреб різних груп населення, а також створення інклюзивного середовища. У сучасних умовах це проявляється у розвитку адаптивного спорту, спеціалізованих програм фізичної реабілітації та психологічної підтримки, що є невід'ємною складовою державної політики у сфері ветеранської та соціальної підтримки.

Принцип оперативності та гнучкості адміністративно-правового регулювання передбачає здатність держави швидко адаптувати управлінські рішення до змін у безпековому середовищі. У сфері фізичної культури і спорту це проявляється у впровадженні нових програм фізичної підготовки, адаптації системи управління до умов війни, а також у швидкому реагуванні на потреби військовослужбовців і населення. За даними державних звітів, у 2022–2024 роках було оперативно створено нові програми фізичної підготовки для військових і резервістів [34]. На нашу думку, цей принцип є ключовим для забезпечення ефективності державної політики в умовах нестабільності. Треба зауважити, що важливим проявом цього принципу є також нормативна адаптація, що полягає у внесенні змін до чинного законодавства, прийнятті підзаконних актів і розробленні нових управлінських механізмів, спрямованих на забезпечення функціонування сфери фізичної культури і спорту в умовах війни. Така адаптація дозволяє не лише зберегти функціональність системи, але й підвищити її ефективність шляхом врахування нових потреб, зокрема у сфері реабілітації військовослужбовців, підготовки населення до участі у заходах національного спротиву та забезпечення фізичної готовності до дій у надзвичайних ситуаціях.

Крім того, принцип оперативності та гнучкості має безпосередній зв'язок із рівнем інституційної спроможності держави, оскільки ефективне реагування на виклики можливе лише за наявності налагоджених механізмів координації, достатнього ресурсного забезпечення та високого рівня професійної підготовки управлінського персоналу. У цьому аспекті він виступає показником якості публічного адміністрування та здатності держави функціонувати в умовах невизначеності.

Принцип пріоритетності завдань оборонного характеру обумовлює спрямування діяльності у сфері фізичної культури і спорту на забезпечення обороноздатності держави. Його зміст впливає із Закону України «Про основи національного спротиву» № 1702-IX від 16 липня 2021 року [3], який визначає необхідність підготовки населення до захисту держави. У цьому контексті фізична культура і спорт виступають інструментом формування фізично підготовленого та стійкого населення, здатного до виконання завдань оборонного характеру. У цьому контексті фізична культура і спорт виступають не лише як засіб фізичного розвитку, а як системний інструмент підготовки людського ресурсу держави до виконання завдань оборонного характеру. Йдеться про формування базових фізичних якостей, зокрема витривалості, сили, швидкості, координації рухів, а також розвитку психоемоційної стійкості, здатності діяти в умовах стресу, обмеженого часу та підвищеного ризику. Саме ці характеристики визначають ефективність виконання військовослужбовцями, резервістами та цивільним населенням завдань, пов'язаних із захистом держави. Реалізація цього принципу знаходить свій прояв у впровадженні державних програм фізичної підготовки допризовної молоді, розвитку військово-прикладних видів спорту, інтеграції фізичної підготовки у систему освіти, а також у створенні спеціалізованих тренувальних і реабілітаційних програм для військовослужбовців. В умовах воєнного стану фізична культура і спорт дедалі більше набувають рис функціонального елементу сектору безпеки і оборони, забезпечуючи підготовку населення до дій у надзвичайних ситуаціях і сприяючи підвищенню мобілізаційної готовності. Крім того, зазначений принцип

має виражений превентивний характер, оскільки спрямований не лише на підготовку до безпосереднього виконання бойових завдань, а й на формування загального рівня життєстійкості населення, здатності до самоорганізації, колективної взаємодії та протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам. У цьому аспекті фізична культура і спорт виступають важливим чинником зміцнення соціальної згуртованості та національної ідентичності, що є необхідною умовою ефективного функціонування держави в умовах збройної агресії.

Принцип інтегрованості управління передбачає узгодження діяльності різних суб'єктів публічної влади, військових структур і інститутів громадянського суспільства з метою формування єдиної, скоординованої системи реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Його зміст полягає у подоланні відомчої роз'єднаності, забезпеченні взаємодії та синхронізації функцій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, сектору безпеки і оборони, освітніх, медичних і соціальних установ.

У практичному вимірі реалізація цього принципу означає формування комплексного підходу до розвитку фізичної культури і спорту, який охоплює освітній компонент через систему фізичного виховання, медичний компонент через реабілітаційні програми, соціальний компонент через інтеграцію різних груп населення, а також оборонний компонент через підготовку населення до виконання завдань із захисту держави. Такий підхід узгоджується із положеннями Закону України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21 червня 2018 року, який визначає необхідність міжвідомчої взаємодії у забезпеченні національної безпеки [9].

В умовах воєнного стану значення принципу інтегрованості управління суттєво посилюється, оскільки ефективна підготовка населення, фізична реабілітація військовослужбовців і забезпечення їх соціальної адаптації потребують залучення різних інституцій. Зокрема, взаємодія між Міністерством у справах ветеранів України, Міністерством молоді та спорту України, Міністерством оборони України та Міністерством охорони здоров'я України дозволяє забезпечити

комплексний підхід до відновлення фізичного та психоемоційного стану військовослужбовців, що підтверджується реалізацією спільних державних програм реабілітації та соціальної підтримки [41].

Крім того, інтегрованість управління передбачає активне залучення інститутів громадянського суспільства, зокрема громадських організацій, спортивних федерацій, волонтерських об'єднань, які відіграють важливу роль у реалізації фізкультурно-спортивних та реабілітаційних заходів. За офіційними даними, значна частина програм фізичної реабілітації ветеранів реалізується саме за участю недержавного сектору, що свідчить про формування партнерської моделі управління [41].

Принцип інтегрованості управління є системоутворювальним для сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки, оскільки він забезпечує ефективне поєднання ресурсів держави і суспільства, сприяє підвищенню якості управлінських рішень та дозволяє досягти синергетичного ефекту у реалізації державної політики. Саме завдяки інтегрованості управління стає можливим формування цілісної системи підготовки, підтримки та відновлення людського ресурсу, що є ключовою передумовою забезпечення обороноздатності та стійкості держави в умовах сучасних безпекових викликів.

Таким чином, окреслені принципи формують концептуально цілісну та функціонально узгоджену основу адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту, що забезпечує її інтеграцію у систему національної безпеки України. Їх значення полягає не лише у визначенні напрямів державної політики, а й у встановленні якісних орієнтирів діяльності суб'єктів публічної адміністрації в умовах воєнного стану та трансформації безпекового середовища. Застосування цих принципів створює передумови для підвищення ефективності управління, зміцнення обороноздатності держави та формування стійкого суспільства, здатного протистояти сучасним викликам.

1.3. Державна політика сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України

Сучасний етап розвитку України характеризується суттєвими трансформаційними процесами у сфері національної безпеки, що зумовлює необхідність переосмислення змісту та функціонального призначення державної політики у різних галузях суспільного життя. У цьому контексті сфера фізичної культури і спорту набуває нового значення, виходячи за межі традиційного розуміння як складової соціальної чи гуманітарної політики та інтегруючись у систему забезпечення національної безпеки держави.

Державна політика у сфері фізичної культури і спорту в сучасних умовах виступає важливим інструментом формування людського потенціалу, підвищення рівня фізичної підготовленості населення, забезпечення його психоемоційної стійкості та здатності до функціонування в умовах підвищених навантажень і безпекових загроз. Особливої актуальності вона набуває в умовах воєнного стану, коли питання фізичної підготовки населення, реабілітації військовослужбовців і ветеранів, а також формування мобілізаційного ресурсу набувають стратегічного значення для держави.

Нормативне підґрунтя формування державної політики у зазначеній сфері визначається, зокрема, Законом України «Про фізичну культуру і спорт» № 3808-ХІІ від 24 грудня 1993 року [3], який встановлює основні засади державного регулювання відповідних відносин, а також Законом України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21 червня 2018 року [9], який визначає загальні принципи та напрями забезпечення національної безпеки. Поєднання положень зазначених нормативно-правових актів дозволяє розглядати фізичну культуру і спорт як функціонально значущий елемент системи національної безпеки, що потребує належного політичного та управлінського забезпечення.

Водночас державна політика у цій сфері характеризується міжгалузевим характером, оскільки її реалізація пов'язана із взаємодією різних секторів, зокрема

освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, оборони та інформаційної політики. Така інтеграція обумовлює необхідність формування цілісної та узгодженої системи управління, здатної забезпечити ефективне використання потенціалу фізичної культури і спорту для досягнення стратегічних цілей держави.

Розглянемо зміст та призначення терміну «державна політика».

Наукове осмислення категорії «державна політика» доцільно розпочинати не з опису окремих управлінських рішень чи програмних документів, а з визначення її місця у загальній системі здійснення функцій держави. Такий підхід дозволяє розглядати державну політику не як випадкову сукупність владних дій, а як закономірну форму об'єктивації державної волі, за допомогою якої держава перетворює стратегічні цілі на конкретні механізми впливу на суспільні процеси.

Категорія «форма» у юридичній науці традиційно використовується для позначення способу зовнішнього вираження певного змісту. У лексикографічному розумінні О. І. Скопненко та Т. В. Цимбалюк визначають форму як зовнішній вигляд, структуру або систему організації певного явища [42]. В. Т. Бусел акцентує увагу на тому, що форма відображає спосіб організації внутрішнього змісту та його зовнішнє втілення [43]. Отже, форма не існує відокремлено від змісту, а є способом його впорядкування та прояву у зовнішньому середовищі.

У контексті функціонування держави категорія форми набуває особливого значення, оскільки дозволяє визначити, яким чином загальні завдання та функції держави трансформуються у практичну діяльність органів публічної влади. Саме через форму абстрактні цілі держави набувають організаційного та юридичного вираження.

П.М. Рабінович слушно наголошує, що функції держави відображають її соціальне призначення та основні напрями впливу на суспільні відносини [44, с. 64]. З цього випливає, що будь-яка функція держави потребує відповідного механізму реалізації. Без належної форми функція залишається лише концептуальною характеристикою держави і не перетворюється на реальний інструмент впливу на суспільство.

В. В. Копейчиков, розглядаючи функції держави як роботу всього державного апарату та кожного органу окремо, фактично підкреслює інституційний характер їх реалізації [45, с. 130]. Водночас таке бачення не означає, що функції держави можна ототожнювати із сукупністю дій державних органів. Органи влади виступають лише організаційною формою реалізації функцій, тоді як самі функції мають більш широкий соціальний зміст.

На це звертає увагу і П. М. Рабінович, який підкреслює, що функції держави мають комплексний і системний характер та не можуть бути зведені до окремих адміністративних процедур чи повноважень конкретних органів [44, с. 66]. Таким чином, функція держави є змістовною категорією, а форма її реалізації є інструментальною.

Н.М. Крестовська зазначає, що форми реалізації функцій держави відображають специфіку державної діяльності у різних сферах суспільного життя. Вона обґрунтовує поділ форм на правові та організаційні, наголошуючи, що саме через них держава забезпечує досягнення поставлених цілей [46]. Така позиція має важливе методологічне значення, оскільки демонструє, що функція держави не реалізується одномоментно, а втілюється через систему взаємопов'язаних дій різної юридичної природи.

В. І. Борденюк, аналізуючи правові форми здійснення державної влади, виокремлює нормотворчу, правозастосовну та правоохоронну діяльність як основні способи реалізації державної волі [47, с. 36]. Цей підхід дає підстави стверджувати, що державна політика не існує поза правовим механізмом. Навпаки, вона знаходить своє практичне втілення через прийняття нормативно-правових актів, ухвалення індивідуальних управлінських рішень, а також забезпечення їх виконання та охорони.

М. В. Цвік та О. В. Петришин розширюють розуміння форми, вказуючи, що вона має не лише об'єктивний, а й суб'єктивний вимір, оскільки передбачає активну участь соціальних суб'єктів у реалізації державних функцій [48]. Такий підхід є особливо важливим для аналізу державної політики, адже демонструє, що її зміст

формується не виключно державою, а у взаємодії з суспільством, громадськими інституціями, експертним середовищем та іншими носіями публічного інтересу.

Р. А. Іваничук визначає правову форму здійснення функцій держави як урегульований нормами права порядок діяльності органів влади, у межах якого реалізуються державні завдання та досягаються юридично значущі результати [49, с.34]. Це визначення дозволяє сформулювати важливий висновок: форма реалізації функцій держави завжди має процедурно впорядкований характер і орієнтована на досягнення конкретного результату.

С. В. Кухтик розглядає форми діяльності держави як конкретні прояви механізму реалізації її функцій, що змінюються залежно від завдань у певній сфері суспільних відносин [50, с. 34]. Така позиція свідчить про динамічний характер форм реалізації державних функцій. Держава обирає ті форми діяльності, які найбільшою мірою відповідають змісту конкретної функції та особливостям об'єкта впливу.

Праці О. Ф. Кобзаря та М. Ю. Романова переконливо демонструють, що в умовах воєнного стану традиційні форми реалізації правоохоронної функції держави зазнають істотної трансформації. Посилюється роль координації, оперативності, спеціальних режимів та міжвідомчої взаємодії [51, с. 82]. Це підтверджує, що форми реалізації функцій держави не є статичними; вони адаптуються до змін у безпековому середовищі та суспільних потребах.

Н. А. Литвин та І. А. Мацелюх, досліджуючи форми реалізації економічної функції держави, підкреслюють, що зміст функції визначає характер інструментів, які використовуються державою для впливу на відповідну сферу [52, с. 16]. Цей висновок має універсальне значення: незалежно від того, йдеться про економічну, соціальну, правоохоронну чи безпекову функцію, держава завжди потребує відповідної форми її практичного втілення.

Узагальнення наведених наукових підходів дає змогу сформулювати кілька методологічно важливих положень.

По-перше, функції держави виражають зміст і стратегічну спрямованість її діяльності.

По-друге, форми реалізації функцій держави є способами зовнішнього прояву цього змісту.

По-третє, форми реалізації функцій держави мають нормативно, інституційно та процедурно впорядкований характер.

По-четверте, вони орієнтовані на досягнення юридично та соціально значущого результату.

По-п'яте, конкретний набір форм залежить від змісту функції та особливостей сфери суспільних відносин.

Саме в цьому контексті державну політику слід розглядати як одну з найбільш комплексних форм реалізації функцій держави. На відміну від окремих правових актів чи адміністративних рішень, державна політика поєднує стратегічне цілевизначення, нормативне закріплення, організаційне забезпечення, ресурсне наповнення та контроль за досягненням результату.

Інакше кажучи, якщо функція держави відповідає на питання «що саме держава повинна забезпечити», то державна політика визначає «яким чином держава організовує досягнення цієї мети». У цьому розумінні державна політика виступає своєрідним містком між соціальним призначенням держави та практикою публічного адміністрування.

З позиції теорії держави і права державна політика має подвійний характер. З одного боку, вона є похідною від функцій держави, оскільки відображає основні напрями її діяльності. З іншого боку, вона виступає самостійною організаційно-правовою конструкцією, яка забезпечує системне перетворення державної волі на реальні управлінські рішення та соціальні результати.

На відміну від разових управлінських актів, державна політика характеризується стратегічністю, цілеспрямованістю, системністю, ресурсною забезпеченістю та орієнтацією на довгостроковий ефект. Вона включає не лише формулювання цілей, а й створення інституційного механізму їх досягнення.

В той же час у сфері фізичної культури і спорту державна політика охоплює: розроблення державних цільових програм; формування нормативно-правової бази для функціонування спортивної інфраструктури; інтеграцію фізичного виховання в систему освіти; забезпечення інклюзивного доступу до спортивних заходів; а також підтримку спорту вищих досягнень і спорту для всіх. Особливої актуальності ці функції набувають у контексті особливого періоду, коли фізична культура виконує не лише виховну чи оздоровчу функцію, а й стратегічну, забезпечуючи фізичну готовність населення до виконання оборонних завдань, сприяючи соціальній мобілізації та психологічній стійкості.

Багатогранність політики як явища підкреслюється в сучасній доктрині і виявляється в її здатності виконувати щонайменше чотирнадцять ключових функцій починаючи від забезпечення життєвих потреб громадян до підтримки спадкоємності та інновацій у розвитку держави [53, с. 71]. У сфері фізичної культури та спорту це, зокрема: формування цінностей здорового способу життя; адаптація соціально вразливих груп; розвиток спортивної дипломатії; інтеграція ветеранів та осіб з інвалідністю в спортивне середовище; розбудова спортивної інфраструктури на деокупованих територіях. Окрім того, політика виконує регуляторну функцію, спрямовану на мінімізацію конфліктів, координацію між центральною та місцевою владою, а також стимулювання взаємодії державного та громадського сектору.

Ознаками державної політики як суспільного феномену є її універсальність, динамічність, проникливість, конкурентність, багатшаровість, асиметричність, атрибутивність та здатність до трансформації під впливом зовнішніх факторів [53, с. 79]. Саме ці властивості державної політики у сфері фізичної культури та спорту дають можливість реагувати на безпекові, соціальні та гуманітарні виклики, зберігаючи при цьому цілісність стратегічного управління. Спорт у такому вимірі перетворюється на складову не лише культурної та соціальної, а й безпекової політики, сприяючи згуртованості громадян, підвищенню психологічної стійкості

населення, зміцненню оборонного потенціалу та укріпленню соціального капіталу держави.

Тож, **державна політика** постає як *інтегрована форма реалізації функцій держави, у межах якої публічний інтерес трансформується у систему стратегічних цілей, нормативно закріплених рішень, інституційних механізмів та організаційно забезпечених дій уповноважених суб'єктів публічної влади, спрямованих на регулювання суспільно значущих процесів і досягнення суспільно корисного результату*. У такому розумінні вона є не сукупністю окремих управлінських рішень, а цілісною системою стратегічно обґрунтованих заходів, за допомогою яких держава реалізує свої функції у відповідній сфері суспільних відносин [54].

У сфері фізичної культури і спорту державна політика набуває особливого значення, оскільки виходить далеко за межі традиційного розуміння спорту як засобу оздоровлення або організації дозвілля. В умовах воєнного стану та довготривалих безпекових викликів вона перетворюється на важливий інструмент зміцнення фізичної готовності населення, підтримання психоемоційної стійкості, формування патріотичної свідомості, соціальної згуртованості та відновлення людського капіталу. Через відповідну систему управлінських рішень, нормативно-правових актів, державних програм і організаційних заходів держава забезпечує розвиток спортивної інфраструктури, підтримку масового, інклюзивного та професійного спорту, фізичну реабілітацію військовослужбовців і ветеранів, а також інтеграцію фізичної культури у систему підготовки громадян до національного спротиву. *У цьому контексті державна політика у сфері фізичної культури і спорту виконує одночасно соціальну, гуманітарну, мобілізаційну та безпекову функції, посідаючи важливе місце в загальній архітектоніці забезпечення національної безпеки України.*

Відповідно, **державну політику публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України доцільно визначити як цілеспрямовану, нормативно врегульовану, інституційно та**

організаційно забезпечену діяльність органів публічної адміністрації, спрямовану на реалізацію пріоритетів національної безпеки шляхом зміцнення фізичного, психологічного та соціального потенціалу населення, розвитку спортивної інфраструктури, підтримки масового, інклюзивного та професійного спорту, забезпечення фізичної реабілітації військовослужбовців і ветеранів, інтеграції фізичної культури у систему національного спротиву, патріотичного виховання та відновлення людського капіталу в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення держави.

У межах зазначеного дослідження слід звернути увагу на співвідношення державної політики та стратегічного планування, оскільки саме стратегічний підхід надає цій політиці цілісності, послідовності та довгостроковості розвитку. Державна політика як інструмент публічного управління відрізняється від державної регуляторної політики широтою охоплення: вона передбачає не лише правове регулювання господарських або адміністративних процесів, а й концептуалізацію стратегічних цілей, формування галузевих візій, визначення національних пріоритетів і цінностей. Якщо регуляторна політика здебільшого обмежується нормотворчою діяльністю та забезпеченням правової визначеності господарських відносин, то державна політика в широкому значенні охоплює комплекс дій, у тому числі планово-стратегічного характеру, зокрема в галузі фізичної культури і спорту.

У класичному розумінні **стратегія** – це визначення генерального шляху (напрямку, курсу) руху до довгострокової мети, тоді як тактика – це спосіб реалізації цього шляху, який відображає конкретні дії в заданих умовах [55, с. 15]. У контексті державної політики стратегія є її змістовою серцевиною, тобто системою пріоритетів, цілей, етапів, індикаторів та ресурсів, які конкретизують публічну волю у визначеній сфері. Застосовуючи ці положення до сфери фізичної культури і спорту, варто зазначити, що стратегія є основоположною рамкою, у межах якої втілюється бачення держави щодо розвитку цієї галузі як складової національної безпеки, суспільної стійкості та збереження людського потенціалу.

У сфері фізичної культури і спорту державна стратегія відображає довгострокову візію розвитку галузі. Вона ґрунтується на системному аналізі сучасних суспільних трансформацій і викликів. Зокрема, стратегічне планування враховує вплив воєнного стану, демографічні тенденції, медико-соціальні потреби населення, пріоритети освітньої політики, а також завдання національної безпеки, що обумовлюють необхідність комплексного підходу до формування державної політики у цій сфері.

До таких стратегічних орієнтирів належать: відновлення й підтримка фізичного потенціалу населення; розширення мережі спортивних об'єктів; інтеграція фізичної культури в систему національного спротиву; реабілітація ветеранів; розвиток інклюзивного спорту; стимулювання масового спорту як форми громадянської мобілізації. Вона також враховує необхідність трансформації спортивної інфраструктури з урахуванням обмежень воєнного стану, гуманітарних потреб та специфіки територій, що зазнали тимчасової окупації або руйнувань.

Тож, стратегія формує план дій на майбутнє, базуючись на чотирьох ключових орієнтирах:

- 1) мета державної політики – формування фізично загартованого, соціально згуртованого, психологічно стійкого суспільства, здатного підтримувати обороноздатність держави і адаптуватись до надзвичайних умов;
- 2) пріоритети політики – першочергові напрями, які мають критичне значення для досягнення мети (реабілітація мобілізованих, патріотичне виховання, фізична підготовка молоді, спорт для вразливих груп тощо);
- 3) принципи реалізації – законність, ефективність, відкритість, ресурсна обґрунтованість, інклюзивність;
- 4) оцінка можливостей реалізації – ресурсна спроможність, кадровий потенціал, наявність нормативної бази, підтримка з боку громадянського суспільства та міжнародних партнерів [56, с. 32].

Пріоритетами стратегії в галузі фізичної культури і спорту, які формують основу для розроблення тактичних підходів, є: розроблення й впровадження

державних програм фізичного виховання в системі освіти та Збройних сил; розвиток інфраструктури для масового спорту; створення центрів адаптивної фізичної реабілітації; підтримка спортивних федерацій та олімпійського руху; впровадження механізмів стимулювання спортивних волонтерських ініціатив. Водночас передбачене оцінювання ефективності таких заходів: відстеження досягнутих результатів, залучення незалежних експертів, проведення моніторингових досліджень, вивчення громадської думки та гнучке коригування стратегічних цілей залежно від змін середовища.

Під час оцінювання ефективності реалізації державної політики в стратегічному контексті слід враховувати низку індикаторів: рівень залученості громадян до спортивних заходів; кількість спортивних об'єктів, що функціонують; рівень фізичної підготовки молоді; динаміка кількості осіб, які пройшли фізичну реабілітацію; а також соціальний ефект, зокрема рівень психологічної стійкості, згуртованості та задоволеності громадян політикою держави в цій сфері.

Тож, стратегія в межах державної політики публічного адміністрування сферою фізичної культури і спорту є не лише формою програмного структурування владної дії, а й інструментом трансформації суспільства відповідно до ціннісних орієнтирів національної безпеки, людського розвитку, громадського здоров'я та солідарності. Вона визначає траєкторію змін, задає рамки для нормативної та практичної діяльності органів публічної адміністрації і водночас виступає критерієм відповідальності держави перед суспільством за якість і сталість свого політичного курсу в умовах воєнного часу.

У системі реалізації державної політики особливе місце належить державним цільовим програмам, які є одним із ключових інструментів перетворення стратегічних орієнтирів на конкретні управлінські дії. Вони відіграють роль механізму практичної імплементації пріоритетів, визначених у державній стратегії, забезпечуючи системну концентрацію адміністративних, фінансових, кадрових і матеріально-технічних ресурсів на розв'язанні суспільно значущих завдань у тій чи тій сфері. На відміну від стратегічних документів, які визначають загальний напрям

руху, державна програма викоремлює послідовні етапи, встановлюючи строки, визначаючи відповідальних суб'єктів, джерела фінансування, прогнозовані індикатори результативності та механізми моніторингу ефективності.

У сфері фізичної культури і спорту державні програми є практичним інструментом реалізації державної політики у контексті забезпечення національної безпеки, суспільної стійкості та розвитку людського потенціалу. Вони, зокрема, спрямовані на розвиток масового спорту, розширення інфраструктури фізичної активності, підтримку адаптивної фізичної культури, забезпечення інклюзивного доступу до занять спортом, реабілітацію ветеранів та осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії, формування підготовчого середовища для спортивних резервів, а також організацію фізичного виховання у Збройних Силах України. Створення таких програм дає змогу, по-перше, сконцентрувати ресурси для вирішення конкретної проблеми; по-друге, об'єднати зусилля органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових установ, громадських організацій і приватного сектору; по-третє, інституціоналізувати довгострокові цілі та пов'язану з ними стратегію розвитку галузі.

З огляду на викладене, **державна цільова програма** – це законодавчо закріплений план дій органів публічної адміністрації з метою реалізації конкретизованих цілей державної політики у визначеній сфері. Її структура передбачає, з одного боку, наявність чіткої проблематики, обґрунтування необхідності втручання з боку держави, а з іншого – механізмів управління, звітності та корекції на основі зворотного зв'язку [57, с. 24]. Важливою особливістю є формалізований порядок розроблення та впровадження таких програм, який регулюється відповідними нормативно-правовими актами. До процесу можуть залучатися не лише представники органів виконавчої та законодавчої влади, а й експертне середовище, громадськість, професійні спільноти та донорські структури.

Державна програма повинна відповідати низці принципів, які визначають її ефективність:

– орієнтація на кінцевий результат, тобто на чітко вимірювані та обґрунтовані цілі, яких держава має досягти у визначені строки;

– модульність програми, що означає її побудову у вигляді взаємопов'язаних тематичних блоків (наприклад, підготовка кадрів, розвиток інфраструктури, фінансування спортивних заходів тощо);

– інституційна цілісність, тобто розгляд програми як єдиного управлінського об'єкта незалежно від відомчої чи територіальної підпорядкованості її складових;

– системний підхід на всіх етапах реалізації – прогнозування, планування, виконання, оцінки ефективності та коригування;

– забезпечення достатності ресурсів, необхідних для досягнення поставлених цілей – фінансових, кадрових, організаційних, інформаційних [57, с. 48].

У практиці державного управління державні програми розрізняються за кількома критеріями:

1) за рівнем реалізації – міждержавні, загальнодержавні, регіональні, місцеві;

2) за функціональною орієнтацією – соціальні, економічні, науково-технічні, культурні, спортивні;

3) за строками реалізації – короткострокові (до 1 року), середньострокові (2–5 років), довгострокові (понад 5 років) [57, с. 26].

Особливого значення набуває координація між загальнонаціональними програмами та регіональними і місцевими ініціативами, що вимагає вибудови ефективної вертикалі управління з чітким розмежуванням відповідальності, механізмами звітності, узгодженості політики на всіх рівнях і запровадження каналів горизонтальної комунікації між територіальними громадами. Сучасна парадигма управління передбачає участь громадянського суспільства у формуванні та реалізації програм, що дозволяє уникнути задоволення лише вузькогрупових інтересів, підвищити прозорість і легітимність рішень, а також підсилити ресурсну базу за рахунок залучення приватного сектору, волонтерських ініціатив і міжнародної технічної допомоги [58, с. 175].

При цьому важливо враховувати, що кожен етап життєвого циклу державної цільової програми має свої завдання, методи й інструменти реалізації – від аналітичного виявлення суспільної потреби й обґрунтування державного втручання до моніторингу результатів, верифікації досягнутих цілей, аудиту ефективності та публічної звітності. Підсумовуючи, можна стверджувати, що державні програми є невід’ємною складовою механізму реалізації державної політики та конкретною формою впливу держави на динаміку суспільних процесів, особливо в умовах трансформаційних викликів і воєнного часу, коли необхідне швидке мобілізаційне реагування та стабілізація життєво важливих сфер.

Слід зазначити, що в Україні реалізується низка державних цільових програм, спрямованих на розвиток фізичної культури та спорту. Однією з ключових є Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2025 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 року № 115. У січні 2025 року строк її виконання було продовжено до кінця 2025 року [59].

Програма передбачає комплексний підхід до розвитку фізичної культури і спорту, зокрема:

- розвиток спортивної інфраструктури;
- підтримку масового спорту та спорту вищих досягнень;
- інтеграцію фізичного виховання в систему освіти;
- забезпечення інклюзивного доступу до спортивних заходів;
- реабілітацію ветеранів та осіб з інвалідністю через спорт.

Фінансування програми здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел. Орієнтовний обсяг фінансування на період до 2025 року становить понад 107 мільйонів гривень [60].

Окрім загальнодержавної, в Україні запроваджені й регіональні програми розвитку фізичної культури та спорту. Наприклад, Київська обласна програма на 2021–2027 рр. спрямована на створення умов для розвитку фізичної культури та

спорту в області, зокрема через покращення матеріально-технічної бази та підвищення якості фізкультурно-оздоровчих послуг населенню [61].

Тож, державна політика щодо публічного адміністрування сферою фізичної культури і спорту в системі національної безпеки постає як ієрархічно впорядкована система стратегічно зорієнтованих, нормативно закріплених та інституційно забезпечених заходів, спрямованих на зміцнення фізичного, соціального й патріотичного потенціалу населення як важливої складової стійкості держави. Її ефективність безпосередньо залежить від внутрішньої узгодженості між ціннісними засадами національної безпеки, змістом стратегічних документів, діяльністю суб'єктів публічного адміністрування та реальним виконанням державних програм у сфері фізичної культури і спорту.

Загалом, стратегія державної політики у сфері фізичної культури і спорту в системі національної безпеки має системний, орієнтований на національну безпеку, міжгалузевий характер. У ній реалізовані як традиційні напрями, пов'язані з оздоровленням населення і підтриманням професійного спорту, так і новітні вектори, пов'язані з адаптацією до воєнних умов, підвищенням мобілізаційної готовності, забезпеченням психологічної та фізичної реабілітації постраждалих. У такій стратегії особлива роль відводиться саме людському потенціалу – фізичному, моральному, патріотичному – який визнається ключовим ресурсом стійкості держави. Її реалізація потребує чітко узгоджених зусиль з боку органів публічної адміністрації, громадянського суспільства, освітніх закладів, медичних установ і спортивної спільноти, а також адекватної фінансової підтримки, гнучкого нормативного регулювання та належного кадрового забезпечення на всіх рівнях.

Підводячи проміжний підсумок викладеному, вважаємо, що в післявоєнний період основними напрямками державної політики публічного адміністрування сферою розвитку фізичної культури як складової національної безпеки повинні стати:

- *нормативне закріплення статусу фізичної культури як напряму публічного управління у сфері національної безпеки із забезпеченням відповідного ресурсного та організаційного супроводу на державному і муніципальному рівнях;*
- *розвиток фізичної культури як інструмента національно-патріотичного виховання, спрямованого на формування громадянської відповідальності, готовності до служіння суспільству та захисту держави;*
- *інституціоналізація реабілітаційної фізичної культури як обов'язкової складової державної політики у сфері охорони здоров'я, соціальної політики та безпеки, зокрема створення реабілітаційних маршрутів для військовослужбовців, ветеранів і цивільного населення з травмами;*
- *модернізація фізичного виховання у закладах освіти всіх рівнів з акцентом на національну ідентичність, історичні традиції та формування навичок самозбереження й мобілізаційної готовності;*
- *інтеграція фізичної культури в систему підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони, що передбачає розроблення спеціалізованих навчальних програм для молоді, мобілізованих громадян та працівників правоохоронних органів;*
- *створення та підтримання національної інфраструктури для масового фізичного виховання і спорту як елемента соціальної стійкості суспільства (будівництво тренувальних центрів, розвиток мережі фізкультурно-оздоровчих комплексів, реабілітаційних центрів тощо);*
- *проведення інформаційно-просвітницьких кампаній з метою популяризації фізичної культури як чинника збереження здоров'я, сприяння морально-психологічній стійкості та соціальній згуртованості;*
- *впровадження спеціальних державних і місцевих програм для підтримки фізичної активності населення під час відбудови держави з особливим акцентом на ветеранські, молодіжні та сімейні ініціативи.*

У цьому зв'язку об'єктивно назріла необхідність розроблення та затвердження окремої **Державної програми розвитку фізичної культури та спорту в системі національної безпеки**, яка була б спрямована на консолідацію

наявних ресурсів і механізмів публічного управління з метою системної відповіді на безпекові, медико-соціальні та освітньо-виховні виклики, зумовлені військовою агресією проти України. Така програма має стати інструментом реалізації цільових заходів у сфері публічної політики, інтегрованих у загальні державні стратегії, зокрема стратегію національної безпеки, концепцію реінтеграції ветеранів, молодіжну політику та програму відновлення України.

На загальнодержавному рівні програма повинна передбачати розроблення та прийняття комплексної нормативно-правової основи, що унормовує статус фізичної культури як пріоритетного напрямку у сфері національної безпеки та соціальної стійкості, а також закріплює її роль не лише як елемента соціальної політики, а як складової оборонного планування, кадрової мобілізації та національного виховання. У межах створення галузевої нормативної бази доцільним є затвердження постанови *Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації фізичної підготовки населення, фізичної реабілітації та розвитку спортивної інфраструктури як складових забезпечення національної безпеки України»*, а також розроблення інших нормативно-правових актів щодо функціонування центрів мобілізаційної підготовки, системи фізичної реабілітації та адаптації ветеранів і військовослужбовців, запровадження спеціалізованих державних стандартів фізичної підготовки молоді.

Окрім того, слід передбачити системну модернізацію інфраструктури, яка б включала не лише спортивні об'єкти класичного типу, але й спеціалізовані багатофункціональні комплекси: реабілітаційні центри для ветеранів і постраждалих, тренажерні бази для функціональної підготовки, мобілізаційні спортивні табори та інтегровані платформи для поєднання фізичного, психологічного й громадянського виховання. Кадрове забезпечення також має бути пріоритетним: слід створити систему спеціалізованої підготовки тренерів, інструкторів, реабілітологів, спортивних психологів і методистів з досвідом роботи в умовах високого ризику та з категоріями населення, що потребують особливої уваги. Нарешті, державна інформаційна політика повинна включати комплекс

просвітницьких кампаній на телебаченні, у соціальних мережах та на інших медіаплатформах, спрямованих на популяризацію рухової активності, здорового способу життя, формування патріотичної ідентичності через спорт.

На місцевому рівні зазначена програма має передбачати реалізацію муніципальної політики у сфері фізичної культури, орієнтованої на умови конкретних територіальних громад, їхню демографічну структуру, безпековий статус та інфраструктурну спроможність. Зокрема, необхідно запровадити локальні програми фізичної активності, які б забезпечували доступність занять спортом у громадах, створювали безбар'єрні умови для фізичної активності осіб з інвалідністю, ветеранів, дітей та молоді. Слід також стимулювати розвиток локальних спортивних ініціатив, громадських проєктів, шкільних і молодіжних турнірів з патріотичним змістом, які б виконували виховну, адаптивну й мотиваційну функції в поствоєнному суспільстві.

Особливу увагу необхідно приділити інтеграції патріотично-спортивної складової у виховну діяльність освітніх закладів. При цьому фізична культура має набути статусу не просто навчальної дисципліни, а простору для соціалізації, національного утвердження та мобілізаційної готовності. У цьому контексті важливо розробити освітні модулі та факультативи, спрямовані на формування моральної витривалості, навичок самозбереження, фізичної адаптації до умов ризику. Також слід розвивати партнерство між школами, спортивними секціями, добровольчими та ветеранськими організаціями, задля забезпечення сталої діяльності інституцій фізичного виховання на основі єдиної педагогічно-патріотичної парадигми.

Тож, Державна програма розвитку фізичної культури та спорту в системі національної безпеки має стати цілісним інструментом мобілізації ресурсів, консолідації політичної волі та практичної реалізації положень стратегічних документів у сфері безпеки, охорони здоров'я, освіти, молодіжної політики тощо. Її ефективність залежатиме від здатності інтегрувати міжвідомчі зусилля, забезпечити реальну участь громадськості, а також можливості сформувати сучасну

інфраструктурну та кадрову основу для сталого розвитку фізичної культури як одного з фундаментів життєздатності держави у поствоєнний період.

Висновки до Розділу 1

У межах дослідження обґрунтовано, що **фізична культура** є ширшою соціально-правовою категорією порівняно зі спортом. Вона охоплює систему суспільних відносин, цінностей, норм, практик та організаційних форм, спрямованих на забезпечення фізичного розвитку особи, збереження здоров'я населення, формування життєстійкості, соціальної згуртованості та готовності громадян до ефективного функціонування в умовах кризових ситуацій і безпекових загроз. **Спорт**, у свою чергу, виступає спеціалізованим сегментом фізичної культури, що характеризується організованістю, змагальністю, інституційною оформленістю, нормативною впорядкованістю та здатністю виконувати не лише змагальну, а й соціалізаційну, виховну, репрезентативну та безпекову функції.

Доведено, що **інтеграція фізичної культури і спорту до системи національної безпеки України** зумовлена не формальним розширенням предмета державної політики, а реальною зміною їх суспільного значення. В умовах особливого періоду ця сфера стає одним із механізмів підготовки населення до дій в умовах підвищених навантажень, надзвичайних ситуацій, воєнних загроз і потреб національного спротиву. Особливого значення вона набуває у процесах допризовної підготовки, фізичної підготовки військовослужбовців, реабілітації ветеранів, соціальної адаптації постраждалих осіб, підтримання психологічної стійкості та зміцнення суспільної згуртованості.

Встановлено, що **національна безпека** є багатовимірним соціально-правовим явищем, яке не зводиться виключно до оборонної, політичної чи інституційної складової. Вона охоплює стан і процес гарантування захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, що забезпечується шляхом поєднання правових, організаційних, політичних, ціннісних, гуманітарних та інституційних

механізмів. Саме тому фізична культура і спорт повинні розглядатися в межах гуманітарної, соціальної, воєнної та безпекової складових національної безпеки, оскільки вони впливають на якість людського ресурсу, здатність суспільства до самоорганізації, рівень фізичної витривалості населення, патріотичне виховання та психологічну готовність до протидії загрозам.

Окрему увагу приділено принципам регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. Доведено, що принципи регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України, слід визначати як системно організовану сукупність об'єктивно зумовлених, нормативно закріплених та функціонально спрямованих засад, що визначають зміст, напрями та межі адміністративно-правового впливу держави на розвиток цієї сфери з метою забезпечення фізичної підготовленості населення, підвищення рівня його життєстійкості, формування мобілізаційної готовності та зміцнення обороноздатності держави. Обґрунтовано, що такі принципи мають не лише декларативне, а й реальне регулятивне значення, оскільки визначають зміст, напрями, межі та пріоритети адміністративно-правового впливу держави на відповідну сферу. Вони забезпечують внутрішню узгодженість правового регулювання, орієнтують діяльність органів публічної адміністрації, формують підстави для стратегічного планування та дозволяють оцінювати ефективність державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Узагальнення наукових підходів дозволило визначити, що регулювання сфери фізичної культури і спорту в контексті національної безпеки має ґрунтуватися на принципах законності, пріоритету прав і законних інтересів людини, системності, інтегрованості управління, безперервності, доступності, інклюзивності, цільової спрямованості, адаптивності, міжвідомчої взаємодії та стратегічної орієнтованості. Зазначені принципи дають змогу забезпечити зв'язок між гуманітарними, соціальними, оборонними, реабілітаційними та мобілізаційними завданнями держави, а також сприяють формуванню цілісної моделі публічного адміністрування цієї сфери.

Державна політика у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України визначена як *цілеспрямована, нормативно врегульована, інституційно та організаційно забезпечена діяльність органів публічної адміністрації, спрямована на зміцнення фізичного, психологічного і соціального потенціалу населення, розвиток спортивної інфраструктури, підтримку масового, інклюзивного та професійного спорту, забезпечення реабілітації військовослужбовців і ветеранів, інтеграцію фізичної культури у систему національного спротиву, патріотичного виховання та відновлення людського капіталу.*

Доведено, що в післявоєнний період основними напрямками державної політики публічного адміністрування сферою розвитку фізичної культури як складової національної безпеки повинні стати:

- нормативне закріплення статусу фізичної культури як напряму публічного управління у сфері національної безпеки із забезпеченням відповідного ресурсного та організаційного супроводу на державному і муніципальному рівнях;
- розвиток фізичної культури як інструмента національно-патріотичного виховання, спрямованого на формування громадянської відповідальності, готовності до служіння суспільству та захисту держави;
- інституціоналізація реабілітаційної фізичної культури як обов’язкової складової державної політики у сфері охорони здоров’я, соціальної політики та безпеки, зокрема створення реабілітаційних маршрутів для військовослужбовців, ветеранів і цивільного населення з травмами;
- модернізація фізичного виховання у закладах освіти всіх рівнів з акцентом на національну ідентичність, історичні традиції та формування навичок самозбереження й мобілізаційної готовності;
- інтеграція фізичної культури в систему підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони, що передбачає розроблення спеціалізованих навчальних програм для молоді, мобілізованих громадян та працівників правоохоронних органів;

- створення та підтримання національної інфраструктури для масового фізичного виховання і спорту як елемента соціальної стійкості суспільства (будівництво тренувальних центрів, розвиток мережі фізкультурно-оздоровчих комплексів, реабілітаційних центрів тощо);
- проведення інформаційно-просвітницьких кампаній з метою популяризації фізичної культури як чинника збереження здоров'я, сприяння морально-психологічній стійкості та соціальній згуртованості;
- впровадження спеціальних державних і місцевих програм для підтримки фізичної активності населення під час відбудови держави з особливим акцентом на ветеранські, молодіжні та сімейні ініціативи.

У цьому зв'язку аргументована необхідність розроблення та затвердження окремої *Державної програми розвитку фізичної культури та спорту в системі національної безпеки, яка була б спрямована на консолідацію наявних ресурсів і механізмів публічного управління з метою системної відповіді на безпекові, медико-соціальні та освітньо-виховні виклики, зумовлені військовою агресією проти України*. Така програма має стати інструментом реалізації цільових заходів у сфері публічної політики, інтегрованих у загальні державні стратегії, зокрема стратегію національної безпеки, концепцію реінтеграції ветеранів, молодіжну політику та програму відновлення України.

У результаті проведеного дослідження також сформульовано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. Насамперед обґрунтовано доцільність внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» № 3808-XII від 24 грудня 1993 року шляхом доповнення його окремою статтею «Фізична культура і спорт як чинник забезпечення національної безпеки України». У цій статті доцільно закріпити, що фізична культура і спорт є важливою складовою системи забезпечення національної безпеки України, зокрема її гуманітарної, соціальної, реабілітаційної, мобілізаційної та оборонної складових. Також необхідно визначити, що державна політика у цій сфері спрямовується на

формування фізичного, психологічного, соціального, морального та ідентифікаційного потенціалу населення, забезпечення стійкості суспільства до внутрішніх і зовнішніх загроз, розвиток фізичної підготовленості громадян, реабілітацію військовослужбовців і ветеранів, а також підтримання людського капіталу держави в умовах особливого періоду.

Крім того, доцільним є внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21 червня 2018 року в частині розширення змісту гуманітарної та соціальної складових національної безпеки шляхом прямого зазначення фізичної культури і спорту серед інструментів формування людського потенціалу, суспільної стійкості, національної згуртованості та готовності населення до дій в умовах кризових ситуацій, надзвичайних станів, воєнного стану та збройної агресії. Таке доповнення дозволило б усунути існуючий розрив між фактичним безпековим значенням цієї сфери та її нормативним позиціонуванням переважно як напрямку соціальної й гуманітарної політики.

Також потребує оновлення підзаконне стратегічне регулювання у цій сфері. Зокрема, у Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України № 1089 від 4 листопада 2020 року, доцільно виокремити спеціальний напрям, присвячений ролі фізичної культури і спорту у забезпеченні національної безпеки, національного спротиву, реабілітації військовослужбовців, ветеранів та інших постраждалих осіб, а також у формуванні фізичної готовності населення до дій в умовах особливого періоду. Такий напрям має бути забезпечений конкретними індикаторами: рівнем залучення населення до фізичної активності, кількістю програм адаптивного спорту, охопленням ветеранів фізкультурно-спортивною реабілітацією, розвитком спортивної інфраструктури для громад, а також інтеграцією фізичної підготовки у програми національно-патріотичного виховання та підготовки до національного спротиву.

Окремого нормативного узгодження потребує зв'язок сфери фізичної культури і спорту із системою національного спротиву. У Законі України «Про

основи національного спротиву» № 1702-IX від 16 липня 2021 року доцільно передбачити, що фізична підготовка, спортивно-прикладна підготовка, розвиток витривалості, командної взаємодії та базових навичок дій у кризових умовах є складовими підготовки громадян до національного спротиву. Це дозволить не ототожнювати фізичну культуру лише з оздоровленням, а закріпити її як превентивний і підготовчий інструмент зміцнення обороноздатності держави.

Аргументовано, що у межах створення галузевої нормативної бази доцільним є затвердження постанови *Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації фізичної підготовки населення, фізичної реабілітації та розвитку спортивної інфраструктури як складових забезпечення національної безпеки України»*, а також розроблення інших нормативно-правових актів щодо функціонування центрів мобілізаційної підготовки, системи фізичної реабілітації та адаптації ветеранів і військовослужбовців, запровадження спеціалізованих державних стандартів фізичної підготовки молоді.

РОЗДІЛ 2.

МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЯК ЕЛЕМЕНТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Нормативно-правове регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України

Дослідження нормативно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України потребує попереднього з'ясування тієї теоретичної конструкції, через яку відповідне регулювання набуває системного, цілеспрямованого та практично реалізованого характеру. Йдеться про механізм адміністративно-правового регулювання, який у сучасній юридичній науці є однією з найбільш поширених і водночас багатоаспектних категорій. Зазначене поняття неодноразово досліджувалося у працях науковців, однак його зміст, структура та функціональне призначення залежать від конкретної сфери суспільних відносин, у межах якої воно застосовується. Саме тому для аналізу сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України недостатньо механічно відтворити загальну дефініцію механізму адміністративно-правового регулювання; необхідно адаптувати її до безпекового, гуманітарного, соціального, мобілізаційного та реабілітаційного значення цієї сфери.

У науковій літературі механізм адміністративно-правового регулювання переважно розглядається як упорядкована сукупність правових засобів, за допомогою яких адміністративне право впливає на відповідні публічно-правові відносини, забезпечуючи їх належну організацію, реалізацію та охорону. Зокрема, Н. Ю. Кантор визначає механізм адміністративно-правового регулювання як упорядковану сукупність правових засобів, які у взаємозв'язку забезпечують належне функціонування держави й місцевого самоврядування, задоволення законних інтересів приватних осіб, громадянського суспільства та досягнення інших цілей адміністративного права у відповідній сфері публічно-правових відносин [62, с. 128]. Важливим у цій позиції є те, що авторка не зводить механізм

лише до норм права, а наголошує на його комплексному характері, оскільки реалізація адміністративно-правового впливу потребує не тільки нормативного закріплення правил поведінки, а й наявності суб'єктів, правовідносин, юридичних фактів, актів реалізації та застосування норм права. Саме такий підхід є методологічно прийнятним для нашого дослідження, оскільки сфера фізичної культури і спорту в контексті національної безпеки не може бути пояснена лише через перелік нормативно-правових актів; вона потребує аналізу всієї системи правових, організаційних, інституційних та управлінських засобів, за допомогою яких держава формує фізичний, психологічний, соціальний і мобілізаційний потенціал населення.

Особливо важливим для цього дослідження є підхід О. А. Моргунова, який безпосередньо аналізує адміністративно-правове регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту. Науковець зазначає, що провідне місце у правовому регулюванні цих сфер належить нормам адміністративного права, які визначають статус суб'єктів публічного адміністрування, принципи, підстави, форми і методи їхньої службової діяльності, пріоритети та шляхи формування державної політики, засоби і процедури її впровадження, а також контроль і нагляд у відповідних сферах [63, с. 276]. Такий підхід має істотне значення, оскільки дозволяє розглядати фізичну культуру і спорт не лише як об'єкт соціальної політики, а як сферу публічного адміністрування, у якій адміністративно-правові норми забезпечують організацію діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів, установ, спортивних федерацій, громадських об'єднань та інших учасників відповідних правовідносин. Водночас у межах нашого дослідження зазначений підхід потребує розширення, оскільки фізична культура і спорт розглядаються не тільки як галузь публічного адміністрування, а як функціональний елемент системи національної безпеки України.

О. А. Моргунов також виокремлює органічну та функціональну складові механізму адміністративно-правового регулювання сфер фізичної культури і

спорту. До органічної складової він відносить норми права, акти їх реалізації, форми, методи та правові відносини, а до функціональної — юридичні факти, правову свідомість, акти тлумачення права та акти застосування норм права [63, с. 277]. Така класифікація є актуальною для подальшого аналізу, оскільки вона дозволяє показати, що механізм адміністративно-правового регулювання не обмежується наявністю законів чи підзаконних актів. Його реальна дія проявляється лише тоді, коли нормативні приписи трансформуються у конкретну управлінську діяльність, адміністративні процедури, рішення уповноважених суб'єктів, програми розвитку, контрольні заходи, реабілітаційні практики, спортивну підготовку, організацію масового спорту, фізичну підготовку військовослужбовців, ветеранів та інших категорій населення.

Враховуючи наведені наукові позиції, у межах цього дослідження доцільно взяти за основу розуміння механізму адміністративно-правового регулювання як цілісної системи адміністративно-правових засобів, що забезпечують упорядкування, організацію, реалізацію, охорону та розвиток суспільних відносин у відповідній сфері публічного адміністрування. Водночас специфіка обраної теми вимагає формулювання авторського поняття, яке б враховувало не лише загальноадміністративний, а й безпековий зміст фізичної культури і спорту.

На нашу думку, **механізм адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України** — це цілісна, внутрішньо узгоджена система адміністративно-правових норм, суб'єктів публічного адміністрування, адміністративно-правових відносин, юридичних фактів, форм, методів, процедур, програмних документів, актів реалізації та застосування норм права, за допомогою яких держава забезпечує організацію, розвиток, координацію, контроль і охорону сфери фізичної культури і спорту з метою формування фізичного, психологічного, соціального, реабілітаційного, мобілізаційного та гуманітарно-безпекового потенціалу населення, зміцнення суспільної стійкості, обороноздатності та людського капіталу України.

З наведеного визначення випливає, що основними елементами такого механізму є: адміністративно-правові норми, які закріплюють правила організації та функціонування сфери фізичної культури і спорту; суб'єкти публічного адміністрування, наділені повноваженнями щодо формування, реалізації, координації та контролю державної політики у цій сфері; адміністративно-правові відносини, що виникають між органами публічної влади, закладами, установами, спортивними організаціями, громадянами, військовослужбовцями, ветеранами та іншими учасниками відповідної сфери; адміністративно-правові інструменти, через які здійснюється практичний вплив на суспільні відносини; форми і методи публічного адміністрування, що забезпечують реалізацію державної політики; юридичні факти, з якими пов'язується виникнення, зміна або припинення відповідних правовідносин; акти реалізації та застосування норм права, за допомогою яких нормативні приписи набувають конкретного управлінського змісту; а також контрольні, наглядові, координаційні та програмно-стратегічні засоби, спрямовані на забезпечення ефективності функціонування цієї сфери.

При цьому адміністративно-правові норми становлять нормативну основу зазначеного механізму, оскільки саме вони визначають правовий режим сфери фізичної культури і спорту, компетенцію суб'єктів публічної адміністрації, порядок реалізації державної політики, вимоги до спортивної інфраструктури, засади фізкультурно-спортивної реабілітації, гарантії доступності фізичної культури і спорту, а також напрями їх інтеграції у систему національної безпеки. Суб'єкти механізму забезпечують практичну реалізацію цих норм, здійснюючи нормотворчу, організаційну, координаційну, контрольну, фінансову, інформаційну, кадрову та програмну діяльність. Адміністративно-правові інструменти, у свою чергу, дають змогу перевести нормативні приписи у площину конкретних управлінських дій, серед яких особливе значення мають державні програми, стратегії, плани заходів, адміністративні процедури, ліцензійні та дозвільні механізми, контрольні заходи, фінансування, моніторинг, міжвідомча координація, цифрові реєстри, стандарти підготовки та реабілітаційні програми.

Отже, механізм адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України є не статичною сукупністю нормативних приписів, а динамічною системою правових і управлінських засобів, через які держава впливає на формування фізично спроможного, психологічно стійкого, соціально інтегрованого та мобілізаційно підготовленого суспільства. Саме тому подальший аналіз цього механізму доцільно розпочати з його нормативної основи, оскільки нормативно-правові акти визначають межі, зміст, суб'єктний склад, повноваження, процедури та інструменти публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту. У цьому зв'язку наступним етапом дослідження є характеристика системи нормативно-правових актів України, які регулюють сферу фізичної культури і спорту та формують правові передумови її функціонування як елемента національної безпеки.

Правове регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України має бути спрямоване на створення нормативних умов для формування фізичної готовності населення, зміцнення людського потенціалу, забезпечення фізичної та психофізіологічної реабілітації військовослужбовців, ветеранів і постраждалих осіб, а також підтримання безперервності освітніх, тренувальних, реабілітаційних та фізкультурно-оздоровчих процесів. Важливу роль у цьому відіграють законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, які мають закріплювати спеціальні адміністративно-правові інструменти розвитку цієї сфери, зокрема адаптацію програм фізичного виховання до потреб національної безпеки, визначення порядку використання спортивної інфраструктури для реабілітаційних, оздоровчих, підготовчих і соціально-інтеграційних цілей, а також нормативне врегулювання участі фахівців фізичної культури і спорту у програмах підготовки, відновлення та соціальної адаптації військовослужбовців, ветеранів і цивільного населення. У такому контексті нормативно-правове регулювання набуває значення системної основи публічного адміністрування, що дозволяє державі забезпечувати

організований, цілеспрямований і контрольований розвиток сфери, яка істотно впливає на фізичну, психоемоційну, соціальну та мобілізаційну стійкість населення.

Особливість нормативно-правового регулювання в зазначених умовах полягає також у необхідності його динамічної адаптації до змін у сфері безпеки, соціального захисту й до міжнародних зобов'язань України. Це зумовлює розширення повноважень органів публічного адміністрування, розроблення кризових нормативних актів, що мають тимчасову юридичну силу, а також необхідність чіткого нормативного структурування суб'єктів регулювання, їхніх функцій і відповідальності. З огляду на вищезазначене, доцільним є поглиблене теоретико-правове осмислення поняття «нормативно-правове регулювання», його системи та структури як ключових елементів юридичного впливу в умовах особливого періоду.

Нормативно-правове регулювання є фундаментальною теоретико-правовою категорією, що відображає сутність цілеспрямованого впливу держави на суспільні відносини шляхом видання, застосування та реалізації нормативно-правових актів. У сучасному правознавстві його розглядають як системний процес упорядкування суспільних відносин через сукупність юридичних норм, що встановлюють дозволи, заборони або обов'язки. Його характерною особливістю є не лише формальність і загальність, а й здатність забезпечити юридичну визначеність та стабільність регульованих відносин у динамічному соціальному середовищі, передусім в умовах особливого періоду.

Визначальним елементом нормативно-правового регулювання постає правова норма як основна структурна одиниця правової матерії, через яку реалізується механізм впливу держави на поведінку учасників правовідносин. Вона є загальнообов'язковим, формально визначеним правилом поведінки, що походить від держави, охороняється її примусовим апаратом і покликане врегульовувати певний тип суспільних відносин. Правова норма встановлює юридичні права й обов'язки учасників таких відносин, виступаючи не лише засобом юридичного

впорядкування, а й інструментом стабілізації суспільного життя в умовах динамічних змін.

У науковій літературі наголошується, що основними ознаками правової норми є її державна природа, формальна визначеність, підкріпленість санкціонованими наслідками у разі недотримання, а також функція надання суб'єктивних прав і покладення відповідних юридичних обов'язків. Саме ці ознаки забезпечують дієвість нормативно-правового впливу та уможливлюють ефективне правове регулювання сфер, що мають стратегічне значення для суспільства, зокрема галузі фізичної культури і спорту в умовах особливого періоду [64, с. 351].

М. В. Цвік вважає, що норми права – це соціально обумовлене, спрямоване на регулювання суспільних відносин, обов'язкове для виконання правило поведінки, яке схвалюється або встановлюється державою та у своїй реалізації забезпечується рівнем свідомості виконавців, організаційною й виховною роботою та можливістю застосування державного примусу в разі порушення його вимог» [65, с. 279].

Професор М. І. Козюбра зазначає, що норма права не може зводитися виключно до формально зафіксованого припису, оскільки її юридична сила проявляється лише за умови сприйняття суспільством. Саме внутрішнє переконання суб'єктів у справедливості, доцільності та легітимності правових норм є підґрунтям їх реальної дії. Державний примус у цьому розумінні виконує функцію вторинної гарантії, що застосовується лише в разі порушення встановлених правил, однак не становить їх сутнісної ознаки. Відповідно, ефективність нормативно-правового регулювання полягає не лише в наявності примусових механізмів, а в здатності норми інтегруватися у правосвідомість адресатів і бути відтвореною в їх повсякденній поведінці [66, с. 128–129].

Науковець також акцентує увагу на тому, що юридичні норми є основоположними елементами правової системи, що закріплюють стандарти належної чи дозволеної поведінки та визначають наслідки їх порушення. Вони мають специфічну форму зовнішнього вираження, що забезпечує їх загальнообов'язковість і правову визначеність. Норми можуть мати як

матеріальний, так і процедурний характер: одні встановлюють загальні правила поведінки, інші – регулюють порядок реалізації цих правил або застосування заходів юридичної відповідальності. Таким чином, правова норма – це не лише продукт нормотворчої діяльності, а й жива форма соціального регулювання, ефективність якої значною мірою залежить від рівня правової культури в суспільстві [66, с. 128–129].

На думку М. І. Байтіна, правова норма – це припис, який виходить від держави та нею охороняється, має загальнообов’язковий, формально визначений характер, виражений (змодельований) у вигляді правила поведінки або відправного встановлення, який є державним регулятором суспільних відносин [67, с. 17].

Отже, у світлі викладених теоретичних положень можна дійти висновку, що ефективність нормативно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України залежить не лише від формальної наявності відповідних правових норм, а й від рівня їх сприйняття суб’єктами правовідносин, ступеня їх легітимності у правовій свідомості адресатів та здатності держави забезпечити практичну реалізацію таких норм через належні організаційно-правові механізми. Правова норма у цьому контексті постає не лише як текстуально закріплене правило поведінки у нормативно-правовому акті, а як результат взаємодії об’єктивного змісту права, суспільної потреби у регулюванні відповідних відносин та суб’єктивного сприйняття її обов’язковості учасниками правовідносин. Саме за таких умов вона набуває реальної регулятивної сили та здатна впливати на формування фізичного, психоемоційного, соціального і мобілізаційного потенціалу населення, що має безпосереднє значення для забезпечення суспільної стійкості, людського капіталу та національної безпеки України.

Виходячи з цього, необхідно проаналізувати систему нормативно-правових актів, що становлять основу правового регулювання сфери фізичної культури і спорту в Україні та визначають її функціонування як елемента національної безпеки. Такий аналіз дає змогу з’ясувати не лише формальну структуру

законодавчого забезпечення цієї сфери, а й виявити, наскільки чинні нормативно-правові акти враховують її гуманітарне, соціальне, реабілітаційне, мобілізаційне та безпекове значення для держави і суспільства.

Поняття «нормативний акт» є одним із ключових у джерелах права, оскільки саме через нього реалізується правотворча функція держави. У правовій доктрині *нормативний акт* визначається як офіційний письмовий документ, що видається уповноваженим суб'єктом у визначеній формі з дотриманням встановленої процедури і містить загальнообов'язкові норми, розраховані на неодноразове застосування. Його зміст спрямований на врегулювання типових суспільних відносин шляхом встановлення прав, обов'язків та юридичної відповідальності суб'єктів права [68, с. 14].

Основними ознаками нормативного акта є:

- нормативний акт виконує правоутворювальну функцію, оскільки через нього встановлюються нові правові приписи або вносяться зміни до чинних норм права – шляхом доповнення, уточнення чи скасування. Його зміст фіксує юридично значущі правила поведінки, визначає обсяг прав, обов'язків і відповідальність суб'єктів правовідносин;
- такий акт має публічно-офіційний характер, оскільки приймається в межах компетенції уповноваженими суб'єктами правотворення – державними органами або безпосередньо народом через механізм референдуму;
- юридична дія акта поширюється на невизначене коло осіб та охоплює повторювані ситуації, тобто він застосовується неодноразово доти, доки не втратить чинності в передбаченому законом порядку;
- кожен нормативний акт має закріплену зовнішню форму, яка залежить від правового статусу органу, що його приймає, та визначається конституційними положеннями і спеціальними актами, зокрема законом, який регламентує порядок прийняття нормативно-правових актів;
- акт займає визначене місце в системі джерел права, дотримуючись ієрархії юридичної сили – він не повинен суперечити нормативним приписам, що

мають вищу юридичну силу, включаючи Конституцію України та міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України;

- процедура прийняття нормативного акта передбачає дотримання встановленого нормативного алгоритму, що охоплює ініціювання, підготовку проєкту, обговорення, затвердження, підписання, реєстрацію, оприлюднення й набрання чинності;

- нормативний акт оформлюється як письмовий документ, що відповідає вимогам юридичної техніки та має структурну завершеність: містить найменування, зазначення органу-автора, дату й місце ухвалення, підписи уповноважених осіб, реквізити, а також чітко виражену предметну сферу правового регулювання;

- після прийняття нормативний акт підлягає обов'язковій реєстрації відповідно до встановленої процедури – в Україні діє Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів, який забезпечує правову визначеність і доступ до актуальної інформації;

- доведення акта до загального відома здійснюється у визначений законодавством спосіб, шляхом його офіційного оприлюднення у спеціалізованих друкованих виданнях або електронних ресурсах із забезпеченням повної автентичності оприлюдненого тексту [69].

Нормативні акти функціонують у межах ієрархічної системи джерел права, що забезпечує їх відповідність актам вищої юридичної сили. Змістова структура нормативного акта включає преамбулу, нормативні приписи, визначення термінів, а також процедурні положення, що регламентують порядок застосування відповідних норм. Важливою формальною ознакою є наявність реквізитів, які засвідчують його офіційний статус і легітимність: назви, дати прийняття, номери, суб'єкта видання тощо [70, с. 74].

Водночас нормативні акти не існують у відриві від загальної правової системи. Їхня юридична сила визначається як субординаційно (відповідно до положень Конституції, законів, указів, підзаконних актів), так і функціонально – з

огляду на здатність забезпечувати ефективне регулювання суспільних відносин. У зв'язку з цим у юридичній науці усталеним є розподіл нормативних актів на кілька основних видів: конституційні акти (акти установчого характеру), закони, підзаконні акти (у тому числі постанови, розпорядження, накази, інструкції), а також акти локального характеру, що діють в межах окремих організацій [71, с. 14–20].

Особливої ваги в умовах правової держави набуває розуміння зв'язку між юридичною чинністю акта та його легітимністю. Як зазначено в «Юридичній енциклопедії», акт, що суперечить Конституції України або принципам права, не може визнаватися нормативним актом у повному значенні цього терміна, навіть якщо був виданий належним органом у встановленій формі [70, с. 74]. Саме тому в науковій літературі обґрунтовано проводиться розмежування між нормативно-правовими актами, що відповідають принципам права, та так званими антиправовими актами – документами, які, незважаючи на формальну наявність юридичної сили, не мають легітимного нормативного потенціалу через їхню суперечність фундаментальним цінностям правопорядку та справедливості [68, с. 16].

Тож, **нормативний акт** – це особливий правовий документ, що не лише фіксує зміст юридичних норм, а й виступає носієм державної волі, формою реалізації правотворчої компетенції, джерелом стабільності правового регулювання та засобом формалізованого впливу на правосвідомість і поведінку громадян. Його юридична природа та ефективність детермінуються низкою чинників: ієрархічним положенням у системі джерел права, якістю юридичної техніки, відповідністю принципам права, а також рівнем правової культури суспільства.

Нормативні акти мають системний характер та чітко визначену ієрархічну структуру, що забезпечує узгодженість, стабільність і внутрішню цілісність правового регулювання. Така структура зумовлена як формально-юридичними чинниками – рівнем органу, що приймає акт, сферою його компетенції, юридичною силою документа, так і змістовними – обсягом та глибиною правового регулювання,

видом суспільних відносин, які врегульовуються. У межах правової системи нормативні акти вибудовуються за принципом вертикальної підпорядкованості, коли акти нижчої юридичної сили мають відповідати актам, що займають вищі щаблі в нормативній ієрархії.

За ієрархією або юридичною силою виділяють такі нормативні акти:

- 1) Конституція – основний закон держави, яка відповідно до ст. 8 Конституції України «має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй»;
- 2) юридичні або державні закони, які приймаються вищими законодавчо-представницькими органами державної влади (парламентом) або на загальнонародних референдумах;
- 3) міжнародно-правові акти, які ратифіковані Верховною Радою України і входять у систему національного права і законодавства України. За своїм офіційним статусом і юридичною силою ці акти прирівнюються до законів України, а у випадку суперечності із законом України мають пріоритет або верховенство;
- 4) інтерпретаційно-правові акти, або офіційні акти тлумачення різних форм і видів права, у т.ч. Конституції і законів України згідно із Законом «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. [72]. Юридична сила офіційних інтерпретаційних актів визначається офіційним статусом нормативного акту, який роз'яснюється Конституційним Судом України;
- 5) нормативно-правові договори, які укладаються між вищими і центральними органами державної влади і управління, які мають нормативний характер (наприклад, Конституційний договір між Верховною Радою і Президентом України від 10.06.1995 р.);
- 6) підзаконні нормативні акти, які приймаються різними органами державної влади, органами місцевого самоврядування, локальні підзаконні нормативні акти державних і приватних юридичних осіб тощо [73].

Усі ці акти повинні не лише не суперечити Конституції та законам, а й бути прийнятими відповідно до встановленої процедури, із дотриманням вимог юридичної техніки та предметної компетенції органу, що їх видає.

Особливого значення набуває ієрархічність нормативно-правових актів у кризових ситуаціях, зокрема в умовах воєнного стану, надзвичайного стану або особливого періоду. Саме тоді виникає потреба в оперативному прийнятті спеціальних нормативних актів, які за своєю дією можуть мати обмежений строк чинності, але повинні бути повністю інтегровані в загальну систему нормативного регулювання. Наприклад, нормативні акти, що регламентують сферу фізичної культури і спорту в особливий період, приймаються як у формі загальнообов'язкових положень центральних органів виконавчої влади, так і у вигляді міжвідомчих програмних актів чи тимчасових нормативних рішень, які не можуть виходити за межі делегованих повноважень і повинні узгоджуватися з актами вищої юридичної сили.

Важливим системоутворювальним чинником у побудові ієрархії нормативних актів є юридична сила – одна з головних ознак нормативного акта. Саме вона зумовлює порядок співвідношення актів між собою, їх правову пріоритетність, а також можливість взаємного скасування чи заміщення. Юридична сила – це властивість нормативного акта породжувати обов'язкові правові наслідки в межах компетенції суб'єкта, який його видав, та в межах просторово-часової дії. Вона забезпечує здатність акта справляти владний регулятивний вплив на суспільні відносини шляхом встановлення юридичних норм, а також визначає ступінь його авторитетності в межах правової системи.

Змістовно юридична сила акта – це його спроможність бути джерелом обов'язкових правил поведінки, які підлягають реалізації через усі форми дії права – від дотримання та виконання до застосування й використання. Наявність юридичної сили є умовою чинності нормативного акта; її втрата внаслідок скасування, зупинення чи визнання акта неконституційним означає припинення

правової дії документа. У цьому розумінні юридична сила постає як абсолютна властивість: акт без неї не може існувати як елемент правової системи.

Водночас юридична сила актів визначається не лише суб'єктом прийняття, а й формою акта. Той самий орган може приймати різні за юридичною силою документи: наприклад, міністерство може видавати як накази нормативного характеру, так і розпорядження організаційного чи процедурного значення. У такому випадку визначальним чинником є не лише зміст припису, а й форма, передбачена законом, що регламентує нормотворчу діяльність суб'єкта. Це свідчить про наявність внутрішньої супідрядності між актами, прийнятими тим самим органом.

Окрім того, юридична сила є вирішальним фактором у процедурах скасування та призупинення дії нормативного акта. Лише акт, що має вищу юридичну силу, може скасувати або змінити акт нижчої юридичної сили. Такий підхід забезпечує правову стабільність, передбачуваність і захист від свавільного втручання у правовий порядок. Скасування акта здійснюється уповноваженим суб'єктом шляхом прийняття спеціального правового рішення, що припиняє чинність відповідного акта повністю або частково. Призупинення дії зі свого боку розглядають як тимчасовий захід, що не усуває юридичних наслідків дії акта до моменту призупинення, але дозволяє уникнути потенційно шкідливих наслідків у разі сумніву щодо його законності або доцільності [73].

Підводячи висновок викладеному, зазначимо, що **нормативні акти, якими урегульовано сферу фізичної культури і спорту, є формалізованими актами волевиявлення уповноважених органів державної влади та місцевого самоврядування, які мають визначену юридичну силу, приймаються в установленому законом порядку, спрямовані на встановлення, зміну чи припинення правових норм, що регулюють суспільні відносини у зазначеній сфері. Ці акти є правовим інструментом реалізації державної політики в галузі фізичної культури і спорту, вони формують стабільне правове середовище для діяльності відповідних інституцій, забезпечують гарантії реалізації прав громадян у цій сфері, а в умовах**

особливого періоду відіграють ключову роль у підтриманні національної безпеки, мобілізаційної готовності та суспільної стійкості.

Розглянемо ці нормативні акти відповідно до їхньої юридичної сили, що дозволить виявити їхню ієрархічну впорядкованість, визначити співвідношення між окремими групами актів та виявити правові наслідки їх дії в умовах особливого періоду. Такий підхід є методологічно виправданим і забезпечує системне бачення механізму нормативного регулювання у сфері фізичної культури і спорту.

Конституція України як Основний Закон держави закладає фундаментальні принципи організації та реалізації публічної влади, зокрема у сфері забезпечення права кожного на розвиток фізичної культури як елементу загального права на освіту, охорону здоров'я та безпечне довкілля. Згідно зі статтею 49 Конституції України, держава створює умови для ефективного функціонування системи охорони здоров'я, що включає також заходи з фізичної реабілітації та популяризації здорового способу життя, де фізична культура і спорт відіграють ключову роль [74].

Конституційно визначена правова модель розподілу повноважень між органами державної влади й органами місцевого самоврядування також має безпосередній вплив на публічне адміністрування у фізкультурно-спортивній сфері. Відповідно до статей 143 і 144, органи місцевого самоврядування реалізують делеговані та власні повноваження щодо організації спортивної інфраструктури, реалізації програм підтримки фізичного виховання та забезпечення доступу до спортивних послуг на відповідній території. Крім того, положення статті 92 Конституції України передбачають, що виключно законами України визначаються основи використання природних ресурсів, охорони здоров'я та забезпечення прав громадян, що формує правове підґрунтя для прийняття галузевих нормативно-правових актів у сфері фізичної культури і спорту [75].

Тож, Конституція України є не лише джерелом юридичної легітимації публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту, а й нормативною основою для формування системи взаємодії між суб'єктами владних повноважень, визначення змісту та меж їхньої компетенції в цій галузі.

Ратифіковані міжнародні акти є складовою національної правової системи України, тож мають важливе значення для публічного адміністрування сферою фізичної культури і спорту. Згідно з частиною другою статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Це означає, що їх положення не лише інтегруються в систему джерел права, а й можуть мати пріоритет над національними актами у випадку суперечностей, що особливо актуально в контексті дотримання прав людини та реалізації соціальних гарантій.

У сфері фізичної культури і спорту ключовими міжнародними актами, ратифікованими Україною, є Європейська спортивна хартія (Рада Європи, 1992, у редакції 2021 року) [76] (слід зазначити, що Європейська спортивна хартія є рекомендаційним актом Ради Європи, а не міжнародним договором у класичному розумінні, тому вона не потребує ратифікації в юридичному значенні цього терміна. Проте Україна як держава-член Ради Європи офіційно підтримує та зобов'язалася дотримуватися принципів, викладених у Хартії, що фактично означає її інтеграцію в національну політику у сфері спорту [76]); Міжнародна хартія фізичного виховання та спорту (ЮНЕСКО, 1978, переглянута у 2015 році) [77] (цей документ є декларативним (недоговірним) міжнародним актом, ухваленим Генеральною конференцією ЮНЕСКО, і не підлягає ратифікації, оскільки не має статусу міжнародного договору відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року), а також Кодекс Всесвітнього антидопінгового агентства (WADA) [78], що регламентує стандарти антидопінгової політики й управління. Україна ратифікувала Міжнародну конвенцію про боротьбу з допінгом у спорті, прийняту Генеральною конференцією ЮНЕСКО 19 жовтня 2005 року, Законом України від 03 листопада 2006 року № 328-V [79]. Такі акти визначають загальновизнані принципи розвитку спорту, забезпечення рівного доступу до занять фізичною культурою, захисту здоров'я спортсменів, протидії дискримінації, допінгу та насильству в спортивному середовищі.

Згадані документи зобов'язують державу вживати відповідних організаційно-правових заходів, що знаходить своє відображення в національній політиці, правотворчій діяльності та адмініструванні на всіх рівнях. Зокрема, положення міжнародних актів слугують орієнтирами під час розроблення державних програм, стандартів фізичного виховання, механізмів фінансування спорту, а також гармонізації українського законодавства з європейськими та глобальними нормами.

Наступним «щаблем» у системі нормативно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту в Україні є **закони України**, які є основною формою реалізації законодавчої функції держави та мають вищу юридичну силу після Конституції. Закони визначають основи правового статусу суб'єктів спортивної та фізкультурно-оздоровчої діяльності, засади фінансування галузі, умови участі в міжнародних змаганнях, а також механізми забезпечення права громадян на заняття фізичною культурою і спортом.

У цьому контексті найбільш значущими є такі акти:

Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 року № 3808-XII[3], який є фундаментальним нормативно-правовим актом, який визначає правові, організаційні, соціальні та економічні засади функціонування й розвитку сфери фізичної культури та спорту як важливої складової суспільного життя, освіти, охорони здоров'я, обороноздатності та національної безпеки держави. Його положення охоплюють широке коло суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації фізкультурно-оздоровчої, спортивної, реабілітаційної, просвітницької та виховної діяльності, що здійснюється як органами державної влади, так і недержавними суб'єктами, зокрема громадськими організаціями та підприємствами спортивного профілю.

Цей Закон регулює право громадян на фізичну культуру та спорт. Він гарантує кожному громадянину України, незалежно від віку, статі, стану здоров'я, соціального чи правового статусу, право на вільний доступ до фізичної культури та спорту як форми самореалізації та підтримання здоров'я, яке реалізується через доступ до закладів фізичної культури і спорту, участь у спортивних заходах,

програмне забезпечення з боку держави, впровадження державних соціальних стандартів щодо мінімального рівня фізичної активності, а також підтримку осіб, які мають обмежені можливості, зокрема, людей з інвалідністю, ветеранів, дітей-сиріт, осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі. Право на фізичну культуру трактується не лише як індивідуальне благо, але й як елемент громадського здоров'я, що створює колективну безпеку й економічну цінність.

Також цим Законом конкретизована компетенція органів публічної влади в управлінні фізичною культурою: на національному рівні це функції стратегічного планування, нормативного забезпечення, фінансування та міжгалузевої координації; на регіональному – організація, контроль і забезпечення доступності спортивної інфраструктури, підтримка місцевих спортивних ініціатив, створення центрів фізичного здоров'я населення. Закон також передбачає державне замовлення на підготовку фахівців галузі, затвердження державних стандартів фізичної активності, розвиток інклюзивної інфраструктури.

У законі вперше нормативно визначена багаторівнева система спорту: дитячий, дитячо-юнацький, резервний, спорт вищих досягнень, професійний, службово-прикладний, військово-прикладний спорт і спорт ветеранів. Кожен напрям має визначені цільові функції, інституційні форми (школи, клуби, центри підготовки, команди), а також суб'єктів реалізації (центральні органи виконавчої влади, обласні адміністрації, спортивні федерації, навчальні заклади). Завдяки цьому забезпечено як вертикальне (від масової участі до елітного спорту), так і горизонтальне (за категоріями населення) охоплення.

Цей нормативно-правовий акт не обмежується лише класичними спортивними цілями, а спрямований також на виконання гуманітарної місії – сприяння адаптації, психофізичному відновленню, соціальній інклюзії вразливих категорій громадян. Особи з інвалідністю, ветерани війни, діти з особливими освітніми потребами, особи, що відбувають покарання, визнаються окремими адресатами державної політики у сфері фізичної культури, що відображає

концепцію спорту як інструмента відновлення життєздатності суспільства в умовах кризи та війни.

Значну увагу приділено фізичному вихованню як обов'язковому компоненту державної системи освіти. У статтях закону чітко зазначено, що фізична культура є складовою освітніх стандартів у дошкільній, середній, професійно-технічній та вищій освіті, а її реалізація забезпечується штатними фахівцями, навчальними програмами, адаптованими до вікових та медичних особливостей дітей і молоді. Окрім того, закон унормовує створення фізкультурних структур в органах сектору безпеки й оборони, закладах соціального захисту, що відповідає концепції комплексної національної стійкості.

Закон також формалізує механізми присвоєння спортивних звань, категорій суддів, визначення класифікацій, затвердження правил змагань, порядок формування національних збірних команд. Це забезпечує прозорість, стандартизацію та правову визначеність, що є важливим чинником у запобіганні зловживанням і підвищенні довіри до спортивної системи. Окрім того, нормативно закріплені допінг-контроль, відповідальність за порушення спортивної етики, а також державне фінансування премій, стипендій, заохочень.

Водночас у чинному Законі України «Про фізичну культуру і спорт» не знайшло належного нормативного закріплення цілісного бачення ролі фізичної культури як складової системи національної безпеки в умовах особливого періоду. Попри наявність окремих згадок про фізичну підготовку у Збройних силах України, про дитячо-юнацький спорт, а також про спортивну реабілітацію осіб з інвалідністю, законодавець фактично залишає поза увагою виклики, породжені масштабною військовою агресією. Йдеться, зокрема, про відсутність законодавчо оформлених механізмів фізичної реабілітації мобілізованих осіб, комплексної підготовки резервістів, впровадження стандартів тренування бойової витривалості, а також про повну відсутність структурованого бачення ролі фізичної культури у забезпеченні відновлення функціональної спроможності поранених ветеранів війни й постраждалих цивільних.

В умовах тривалої збройної агресії проти України та трансформації безпекового середовища обґрунтованою є потреба у внесенні системних змін до *Закону України «Про фізичну культуру і спорт»*, зокрема шляхом доповнення його спеціальним розділом *«Фізична культура і спорт у системі забезпечення національної безпеки України»*. Йдеться насамперед про правове підґрунтя для створення системи державних і комунальних центрів фізкультурно-спортивної реабілітації, укомплектованих фахівцями з фізичної терапії, ерготерапії, адаптивної фізичної культури, медичної психології, спорту ветеранів та інших споріднених напрямів. Важливим є закріплення стандартів матеріально-технічного оснащення таких центрів (наявність спеціалізованих тренажерів, обладнання для адаптивного спорту, басейнів для терапевтичних цілей, кімнат сенсорної реабілітації тощо). Не менш суттєвим є визначення компетенцій міжвідомчої координації між Міністерством оборони України, Міністерством охорони здоров'я України, Міністерством молоді та спорту України та Міністерством соціальної політики України з метою ефективної реалізації комплексних програм фізичної реабілітації та підтримки функціонального стану осіб, які залучалися до виконання бойових завдань.

Окрім того, доцільним, на нашу думку, є закріплення *статусу фізичної культури як елемента бойової підготовки у межах формування територіальної оборони, а також підготовки добровольчих формувань, які в сучасних умовах відіграють дедалі більш значущу роль у системі оборони держави. Це передбачає, зокрема, затвердження програм фізичної витривалості, технік виживання, службово-прикладних нормативів для цивільного населення, яке проходить вишкіл або бере участь у національному спротиві.*

Внесення таких змін дозволить не лише розширити предмет правового регулювання фізичної культури й спорту відповідно до сучасних викликів, а й закласти підвалини для створення функціональної моделі фізичної та психофізичної реабілітації, адаптованої до умов повоєнного відновлення.

Наступним джерелом нормативного регулювання у сфері фізичної культури і спорту, що заслуговує на окрему увагу, є Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті» від 7 лютого 2017 року № 1835-VIII [80]. Цей акт має фундаментальне значення для адаптації українського законодавства до вимог міжнародного спортивного співтовариства, насамперед Всесвітнього антидопінгового агентства (WADA), та забезпечує реалізацію державної політики щодо запобігання і боротьби з використанням заборонених речовин і методів у спорті. Він визначає основні принципи антидопінгового контролю, права та обов'язки спортсменів, тренерів, медичних працівників, а також порядок створення і функціонування національного антидопінгового органу – Національного антидопінгового центру України.

Законодавець, по суті, втілив у національну правову систему ключові положення Всесвітнього антидопінгового кодексу та супровідних міжнародних стандартів, що забезпечує відповідність діяльності українських спортсменів вимогам міжнародних федерацій і відкриває шлях до повноцінної участі у світових змаганнях. У законі відображено базові категорії антидопінгової політики, зокрема поняття «антидопінгове порушення», «тестування», «допінг-контроль», «список заборонених речовин», а також встановлено механізм розслідування, апеляційного оскарження та дисциплінарної відповідальності в разі порушення антидопінгових правил.

Особливого значення набуває нормативне унормування діяльності Національного антидопінгового центру як спеціалізованої установи, уповноваженої на виконання всіх процедурних та організаційних функцій відповідно до стандартів WADA. Йдеться не лише про проведення тестувань і зберігання біологічних зразків, а й про ведення інформаційних баз, співпрацю з міжнародними структурами, науково-методичне забезпечення, участь у превентивній роботі з молоддю та фахівцями у сфері спорту.

У контексті публічного адміністрування цей закон виконує подвійну функцію: з одного боку, гарантує дотримання міжнародних зобов'язань України, з

іншого – є інструментом внутрішньодержавного контролю за чесністю спортивної конкуренції, забезпечуючи правові підстави для реалізації державної політики доброчесності у спорті. Це зі свого боку сприяє зміцненню довіри до українських спортсменів і створенню умов для розвитку спорту вищих досягнень на основі принципів етичності, справедливості та охорони здоров'я.

Наступним важливим нормативним актом у контексті публічного адміністрування сфери фізичної культури та спорту є **Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 04 вересня 2008 року № 375-VI** [81], який визначає основні засади державної політики щодо організації оздоровлення та відпочинку дітей, передбачає механізми участі державних органів, органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб у забезпеченні прав дітей на оздоровлення. Його норми спрямовані на створення умов для безпечного, корисного й змістовного дозвілля, розвитку фізичних і творчих здібностей дітей під час перебування в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку. Серед передбачених напрямів діяльності таких закладів важливе місце відведено фізкультурно-оздоровчій і спортивній роботі як формі всебічного розвитку дитини. Закон акцентує увагу на необхідності забезпечення фізичної активності, дотримання норм рухової активності та використання спорту як засобу гармонійного розвитку та здоров'я дітей.

Проте в чинна редакції Закону не цілком відповідає новим суспільним викликам періоду воєнного стану: масштабним внутрішнім переміщенням, появі великої кількості дітей з інвалідністю, набутою внаслідок збройної агресії тощо. Хоча в законодавстві України (в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [82]) визначене поняття «внутрішньо переміщена особа», у Законі про оздоровлення дітей ця категорія не виділена як така, що потребує спеціального підходу до організації фізкультурно-оздоровчої діяльності.

На нашу думку, також доцільно розширити зміст зазначеного нормативного акта шляхом включення положень, які б відповідали викликам сьогодення, пов'язаним із наслідками повномасштабної збройної агресії проти України.

Зокрема, актуальним, на нашу думку, є нормативне закріплення спеціальних гарантій державної підтримки для дітей, постраждалих унаслідок воєнних дій. Це передусім стосується дітей, які набули статусу внутрішньо переміщених осіб, втратили батьків, а також тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій. Визначення таких дітей як окремої цільової категорії дозволить надати їм право на першочергове безоплатне отримання послуг дитячих оздоровчих закладів, зокрема фізкультурно-оздоровчих.

Окрім того, слід передбачити створення та впровадження адаптованих програм фізичної реабілітації й оздоровлення з урахуванням індивідуального психофізичного стану дітей, які зазнали травм чи перебувають у стані хронічного стресу внаслідок воєнних дій. Важливим кроком стане нормативне забезпечення створення спеціалізованих реабілітаційних центрів на базі дитячих оздоровчих установ. У таких центрах повинна діяти команда фахівців із фізичної терапії, ерготерапії, психології, адаптивного фізичного виховання тощо. Це дозволить поєднати процес оздоровлення з цілеспрямованою реабілітаційною роботою.

Саме тому пропонуємо внести зміни та доповнення до **Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей»** такого змісту:

Стаття: «Оздоровлення та реабілітація дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій»

«Діти, які постраждали внаслідок воєнних дій, мають право на першочергове безоплатне отримання послуг дитячих закладів оздоровлення та відпочинку.

До цієї категорії належать:

- діти, які мають статус внутрішньо переміщених осіб;
- діти, які втратили одного або обох батьків унаслідок бойових дій;
- діти, які отримали інвалідність у зв'язку з пораненням, травмою чи контузією внаслідок збройного конфлікту.

Зазначені категорії дітей у закладах оздоровлення та відпочинку проходять фізкультурно-оздоровчу та психофізичну реабілітацію відповідно до індивідуальних особливостей стану здоров'я.

На базі закладів оздоровлення можуть створюватися реабілітаційні підрозділи або центри, укомплектовані фахівцями з фізичної терапії, ерготерапії, психології, адаптивного фізичного виховання, що мають відповідну інфраструктуру, забезпечені необхідними технічними засобами реабілітації, спортивним інвентарем тощо.

Порядок формування та реалізації програм оздоровлення й фізичної реабілітації дітей, постраждалих унаслідок збройного конфлікту, затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері оздоровлення дітей, за погодженням із центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, соціального захисту населення».

Це доповнення дозволить створити механізми цільової підтримки найуразливіших категорій дітей та інтегрувати фізичну культуру в систему соціальної та медичної реабілітації, підвищуючи роль дитячих закладів оздоровлення як осередків відновлення життєвого потенціалу післявоєнного суспільства.

Закон України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 року № 1702-IX ^[83], який за своїм спрямуванням належить до оборонного блоку законодавства, має безпосереднє відношення до сфери фізичної культури в умовах особливого періоду. Його положення формують нормативне підґрунтя для впровадження системної фізичної, психологічної та спортивної підготовки громадян, насамперед молоді, як складової загальнодержавної мобілізаційної готовності. Особлива увага приділяється формуванню територіальної оборони, національно-патріотичному вихованню, підготовці населення до участі в русі опору, що вимагає належного рівня фізичної витривалості, психологічної стійкості та командної злагодженості.

У такому контексті фізична культура виходить за межі суто оздоровчої чи освітньої функції, перетворюючись на складову безпекового ресурсу держави. Це

вимагає створення спеціалізованих програм фізичної підготовки та впровадження їх у сфері освіти, молодіжної політики, діяльності закладів позашкільного навчання та підрозділів територіальної оборони. З огляду на це нормативне фізична культура як чинник спротиву має бути представлена в законі про національний спротив.

Тож, доцільно доповнити Закон України «Про основи національного спротиву» окремою статтею такого змісту:

Стаття «Фізична культура як елемент підготовки до національного спротиву»

«У системі підготовки громадян України до участі в заходах національного спротиву фізична культура виконує функцію зміцнення фізичної, функціональної та психологічної стійкості осіб, які залучаються до заходів територіальної оборони, руху опору, добровольчих формувань та інших елементів спротиву.

Держава забезпечує розроблення та впровадження програм фізичної підготовки, спрямованих на формування бойової витривалості, навичок виживання, прикладної військової фізкультури та групової фізичної згуртованості. Такі програми можуть реалізовуватися під час освітнього процесу, підготовки кадрів національного спротиву, діяльності молодіжних організацій, спортивно-патріотичних клубів, закладів позашкільної освіти, спортивних ліцеїв та інших установ.

Фінансування програм фізичної підготовки до національного спротиву здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством».

Зазначені закони є нормативною основою для розроблення підзаконних актів, програм, стандартів і методичних документів, які деталізують і конкретизують положення законодавства. Таким чином, законодавчий рівень регулювання визначає стратегічну спрямованість, забезпечує правову визначеність і системність публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту.

Після ґрунтовного аналізу законодавчих актів, які становлять правову основу у сфері фізичної культури і спорту в умовах особливого періоду, логічним є дослідження Указів Президента України.

Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» [84] слід розглядати як концептуальний орієнтир, що визначає пріоритети державної політики у сфері формування громадянської самосвідомості, зміцнення ідентичності та суспільної єдності в умовах внутрішніх викликів і зовнішньої агресії. Цей акт має комплексний характер, оскільки не лише проголошує мету формування патріотизму та готовності до захисту України, але й окреслює ключові складові виховного процесу – громадсько-патріотичне, військово-патріотичне й духовно-моральне виховання. Стратегія має значний потенціал для інтеграції фізичної культури і спорту як інструментів формування мобілізаційної готовності, витривалості, згуртованості та національної самосвідомості, що особливо актуально в умовах особливого періоду.

У цьому контексті фізична культура постає не лише як напрям фізичного розвитку молоді, а як засіб виховання патріотизму, громадянської відповідальності та здатності до самоорганізації в умовах загроз національній безпеці. Характерним є акцент на історичну пам'ять, героїзм захисників державності, а також шанобливе ставлення до мови, культури, традицій, що має безпосередній зв'язок із символічним і практичним значенням спортивної діяльності як засобу укріплення національної ідентичності. Тож, Стратегія є основою міжгалузевої політики у сфері патріотичного виховання, яка має знайти конкретне відображення й у нормативних актах виконавчої влади, зокрема постановах Кабінету Міністрів України щодо розвитку фізичної культури і спорту.

У контексті публічного адміністрування сфери фізичної культури та спорту в умовах особливого періоду важливе значення мають **постанови Кабінету Міністрів України**, які деталізують та імплементують положення профільних законів, встановлюючи порядок реалізації державної політики, фінансування, взаємодії органів виконавчої влади та функціонування інфраструктурних елементів

у сфері фізичного виховання, оздоровлення, спорту та реабілітації. Ці акти є важливою ланкою правового механізму забезпечення мобілізаційної, реабілітаційної та соціалізаційної функцій фізичної культури.

Зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 року № 1089 **«Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року»** [85] є стратегічним документом державної політики у сфері фізичної культури і спорту, спрямованим на створення умов для всебічного фізичного розвитку населення України.

У змістовому плані стратегія відповідає сучасним викликам і тенденціям суспільного розвитку, у ній також врахована необхідність інтеграції вітчизняної системи фізичної культури в європейський простір. Основна її мета – формування здорового способу життя, розвиток масового та професійного спорту, оновлення інфраструктури та підвищення доступності спортивних послуг для громадян.

Особлива увага у Стратегії приділяється розвитку фізичного виховання в системі освіти, залученню до занять спортом осіб з інвалідністю, створенню умов для самореалізації спортсменів високого рівня, а також підтримці спортивних федерацій, клубів і тренерських кадрів. Передбачено механізми моніторингу реалізації заходів Стратегії, критерії ефективності, а також міжсекторальну взаємодію органів державної влади, місцевого самоврядування та громадянського суспільства.

Загалом, постанова № 1089 закладає інституційні та програмні засади для довгострокового розвитку сфери фізичної культури і спорту як одного з ключових компонентів суспільного добробуту та національної стійкості.

Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 року № 115 [59], а також її продовження до 2025 року – **Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2025 року № 80** [60]), становлять комплексну стратегію розвитку галузі фізичної культури та спорту в Україні. У цих документах представлений широкий спектр цілей і завдань,

спрямованих не лише на популяризацію здорового способу життя, а й на створення цілісної інституційної бази для реалізації державної політики у сфері фізичної активності, спорту, оздоровлення та підготовки громадян до національного спротиву.

Зміст першої редакції Програми орієнтований на нормативне та практичне забезпечення розвитку фізичної культури як суспільного інституту. Визначено пріоритети щодо розбудови спортивної інфраструктури, підтримки фізичного виховання в системі освіти, підвищення ролі фізичної культури у формуванні трудового потенціалу, стимулювання участі населення у фізкультурно-оздоровчих заходах. Програмою передбачене створення умов для занять фізичною культурою всіх соціальних категорій, забезпечення доступності спортивних об'єктів, удосконалення механізмів фінансування спорту вищих досягнень та масового спорту. Особлива увага приділялася інституційним аспектам – створенню кадрового потенціалу, розширенню мережі спеціалізованих навчальних закладів, впровадженню сучасних методик підготовки спортсменів, суддів і тренерів.

Ухвалення постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2025 року № 80 про продовження дії Програми на один рік мало на меті її перегляд та адаптацію до нових викликів, обумовлених повномасштабною збройною агресією проти України. У цій редакції акценти зміщено у бік безпекового, реабілітаційного та мобілізаційного компонентів фізичної культури. Програма в оновленому вигляді враховує потреби в організації фізичної підготовки мобілізаційного резерву, відновленні функціонального стану військовослужбовців та ветеранів, розвитку інфраструктури для спортивної реабілітації осіб, які зазнали фізичних або психоемоційних ушкоджень унаслідок бойових дій.

Програма інтегрує фізичну культуру до загальнодержавної політики національної стійкості, визнаючи її інструментом збереження трудового та демографічного потенціалу країни в умовах тривалих загроз. Це особливо важливо в контексті міжвідомчої координації між Міністерством у справах ветеранів України, Міністерством молоді та спорту України, Міністерством охорони здоров'я

України та Міністерством освіти і науки України. Передбачено запровадження мультисекторального підходу до розроблення програм реабілітації, спрямованих як на фізичне, так і на психологічне відновлення громадян, зокрема внутрішньо переміщених осіб, дітей, осіб з інвалідністю та членів сімей військовослужбовців.

Водночас в умовах особливого періоду нагальним є перегляд функціональних складових Програми задля підсилення її реабілітаційного, мобілізаційного і стабілізаційного потенціалу. На нашу думку, *слід доповнити Програму окремим розділом, присвяченим фізичній та психологічній реабілітації постраждалих категорій населення, а саме: військовослужбовців, ветеранів, дітей війни, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю внаслідок бойових дій.*

Таке доповнення має передбачати створення мережі спеціалізованих спортивно-реабілітаційних центрів, які працюватимуть на основі інтеграції медичних, соціальних і спортивних послуг. Не менш важливим є впровадження регіональних програм фізкультурно-оздоровчої підтримки, орієнтованих на мобілізованих осіб, резервістів та молодь, що залучається до системи національного спротиву. Усе зазначене сприятиме не лише підвищенню фізичної готовності до виконання службових обов'язків, а й довготривалому збереженню належного функціонального стану особового складу.

Слід також розширити перелік індикаторів результативності Програми – включивши до нього, зокрема, кількісні та якісні показники реабілітаційної ефективності, рівень залучення ветеранів до спортивної активності, темпи розвитку адаптивної фізичної культури тощо, що дозволить краще оцінити результативність державної політики у цій сфері.

У контексті нормативного забезпечення сфери фізичної культури і спорту в умовах особливого періоду після аналізу законів України, актів Президента України та постанов Кабінету Міністрів України логічним є перехід до розгляду підзаконних актів, зокрема наказів Міністерства молоді та спорту України. Ці документи є важливим інструментом імплементації положень базових законів і стратегій у практичну площину публічного адміністрування. Їх зміст орієнтований на

конкретизацію державної політики, модернізацію галузевих стандартів, формування інституційної спроможності суб'єктів спортивної діяльності, забезпечення реабілітаційної функції спорту, адаптацію нормативних механізмів до викликів воєнного часу.

Зокрема, **Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про впровадження в Україні мультиспортивного проєкту «Шлях чемпіонів» № 2400 від 18 квітня 2025 р.** [86] є важливим кроком у напрямі реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту з акцентом на патріотичне виховання молоді, інклюзію та формування здорового способу життя. Мета проєкту полягає не лише у виявленні спортивних талантів, а й у створенні відкритого середовища, в якому діти та молодь – незалежно від місця проживання, соціального статусу, рівня підготовки чи фізичних обмежень – можуть долучитися до спорту як до засобу самореалізації та особистісного розвитку.

Мультиспортивний формат передбачає реалізацію програм із різних видів спорту, адаптованих під різні вікові та соціальні групи, що дозволяє забезпечити широку участь, зокрема дітей із малозабезпечених сімей, внутрішньо переміщених осіб, сиріт, дітей із інвалідністю. Тож, проєкт не лише має фізкультурно-виховну функцію, а й стає інструментом соціальної інтеграції та формування локальних спортивних спільнот. Його реалізація можлива завдяки партнерству освітніх закладів, спортивних федерацій, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, що водночас сприяє побудові стійкої інфраструктури фізичної активності на місцях.

Проєкт «Шлях чемпіонів» також сприяє формуванню національної ідентичності та патріотизму через використання символіки, проведення історичних паралелей та висвітлення прикладів спортивного героїзму українських атлетів, що є надзвичайно актуальним в умовах війни. З огляду на сучасні виклики цей наказ можна розглядати як інноваційну відповідь держави на потребу в поєднанні фізичного розвитку, виховання стійкості та громадянської свідомості молодого покоління.

Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про утворення робочої групи з розробки проєкту професійного стандарту за професією “Фахівець з фізкультурно-спортивної реабілітації”» № 4763 від 31 липня 2024 р. [87] є стратегічно важливим кроком у напрямі інституціоналізації та фахового унормування нової галузі професійної діяльності, що виникла у відповідь на реалії повномасштабної війни. Акт закладає основу для формування компетентнісного підходу до професійної діяльності фахівця, який повинен мати знання в галузі медицини, фізичної культури, психології, соціальної адаптації, володіти методиками реабілітації осіб із різними видами уражень.

Ініціатива щодо створення професійного стандарту зумовлена нагальною потребою у висококваліфікованих кадрах для здійснення фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів, поранених військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, цивільних, які постраждали внаслідок збройної агресії. На тлі системних викликів у сфері охорони здоров'я та соціального захисту саме фахівці такого профілю мають стати ключовою ланкою в міжгалузевій системі відновлення людського потенціалу України. У цьому контексті наказ має не лише процедурне, а й концептуальне значення: він сигналізує про запровадження нової професії в українській системі освіти, охорони здоров'я та спорту.

Реалізація цього стандарту дозволить уніфікувати вимоги до знань, умінь та навичок фахівців, забезпечити підготовку персоналу відповідно до міжнародних стандартів, зокрема рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я та міжнародних парадигм реабілітації. Це також відкриє можливості для розвитку інфраструктури для реалізації спеціалізованих навчальних програм, створення профільних кафедр, центрів практичного навчання, що в перспективі сформує сталу систему реабілітаційного супроводу в умовах особливого періоду.

Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про визначення підприємства «Західний реабілітаційно-спортивний центр» критично важливим для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період» № 1853 від 04 квітня 2023 р. [88] є нормативно-

правовим актом, що фіксує інтеграцію фізичної культури та спорту до системи стратегічної безпеки держави. Його ухвалення у воєнний період свідчить про офіційне визнання важливості фізкультурно-реабілітаційної інфраструктури як одного з ключових елементів національної стійкості – як у фізичному, так і в соціально-психологічному вимірах.

Присвоєння статусу «критично важливого» означає не лише пріоритетний порядок забезпечення енергетичних, ресурсних чи організаційних потреб, а й визнання «Західного реабілітаційно-спортивного центру» інституцією, здатною здійснювати системну фізичну, психологічну та соціальну реабілітацію осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії. Йдеться насамперед про ветеранів війни, військовослужбовців, цивільне населення, внутрішньо переміщених осіб та людей з інвалідністю.

У структурному контексті фізичної культури цей наказ підкреслює трансформацію галузі, її перетворення із освітньо-виховної, галузі дозвілля на інструмент відновлення фізичного і психосоціального ресурсу нації. Такий підхід відповідає загальноєвропейським стандартам із відновлення функціональної здатності осіб, які зазнали травм або пережили кризові події, та підвищує роль спортивної інфраструктури як системної складової державної політики у сфері охорони здоров'я та національної безпеки.

Отже, Наказ № 1853 не лише закріплює інституційний статус зазначеного закладу, але й формує нормативну рамку для можливого визнання інших подібних центрів як критично важливих, таким чином створюючи прецедент для подальшого розвитку галузі фізичної реабілітації в умовах особливого періоду.

Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Змін до Кваліфікаційних норм та вимог Єдиної спортивної класифікації України з видів спорту осіб з інвалідністю» № 1789 від 21 березня 2025 р. є важливим кроком у напрямі гуманізації та інклюзивності національної спортивної політики. Його поява засвідчує прагнення держави до оновлення нормативно-

кваліфікаційного поля спорту з урахуванням специфіки функціональних порушень, що виникають у спортсменів з інвалідністю.

Документ передбачає адаптацію чинних кваліфікаційних норм відповідно до міжнародних стандартів (зокрема, Міжнародного паралімпійського комітету та Міжнародного комітету спорту глухих) з урахуванням рівня функціональних обмежень спортсменів. Йдеться про категорії осіб з ураженнями опорно-рухового апарату, порушеннями зору, слуху, інтелектуального та фізичного розвитку. Такі зміни не лише забезпечують рівність умов змагання, а й уможливають об'єктивну атестацію досягнень.

На рівні державної політики акт відкриває додаткові можливості для розвитку дефлімпійського, паралімпійського та спеціального спорту, що є не лише інструментом соціальної інтеграції, а й важелем міжнародної спортивної дипломатії. Ба більше, відображена в документі філософія включеності та професійного визнання осіб з інвалідністю сприяє зміцненню системи публічного адміністрування інвалідного спорту, впливає на розподіл ресурсів, підготовку тренерських кадрів та матеріально-технічне забезпечення.

Спільний наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Концепції розвитку щоденного спорту в закладах освіти» від 27 жовтня 2021 р. № 1141/4088[89] є важливим нормативним актом, що визначає стратегічний вектор розвитку фізичної культури серед дітей та молоді через інтеграцію регулярної фізичної активності в повсякденне життя освітніх закладів.

Ця концепція виходить за межі формального підходу до фізичного виховання і базується на визнанні щоденної рухової активності як фундаментальної потреби здорового розвитку дитини. Зокрема, документ передбачає запровадження гнучких і доступних форм фізичного навантаження, наприклад, активних перерв, ранкової гімнастики, інтерактивних ігор, позаурочних занять; створення гуртків та спортивних секцій з урахуванням індивідуальних можливостей і мотивації здобувачів освіти.

Особлива увага в документі приділена розвитку належної спортивної інфраструктури безпосередньо в закладах освіти: облаштуванню спортивних майданчиків, зон активного відпочинку, забезпечення доступності спортивного інвентарю тощо. Також акцент зроблено на професійному розвитку педагогічних кадрів, зокрема в частині компетентнісного підходу до організації фізичної активності, запровадження елементів здоров'язбережувальних технологій, психофізичної підтримки дітей у навчальному процесі.

Впровадження положень цієї концепції є відповіддю на виклики, пов'язані з гіподинамією серед дітей і молоді, а також частиною національної стратегії збереження здоров'я населення. У контексті особливого періоду, пов'язаного з воєнними діями, концепція може бути адаптована до потреб внутрішньо переміщених дітей, дітей, які зазнали психоемоційної травми, а також до умов нестабільного освітнього середовища. Отже, запровадження щоденних занять спортом у школах і вищих навчальних закладах має не лише фізкультурне, а й соціально-психологічне та інтеграційне значення.

Місцеві державні адміністрації відіграють ключову роль у реалізації державної політики у сфері фізичної культури, спорту та реабілітації. Вони видають нормативно-правові акти, які регламентують організацію спортивних заходів, розвиток спортивної інфраструктури, підтримку спортсменів та забезпечення доступності фізичної активності для всіх верств населення, зокрема осіб з інвалідністю та ветеранів.

У контексті повномасштабної збройної агресії проти України ця діяльність набула особливої ваги. Оновлені під час воєнного стану акти місцевих органів виконавчої влади свідчать про системну адаптацію сфери фізичної культури до нових безпекових, мобілізаційних і реабілітаційних викликів. Вони є яскравим прикладом реалізації злагодженої регіональної політики щодо інтеграції фізичного виховання, підтримки молоді, відновлення функціональності постраждалих громадян і формування стійкості суспільства через спортивно-оздоровчі механізми, спрямовані на укріплення як фізичного, так і морального потенціалу нації.

Обмежений обсяг дослідження не дозволяє всебічно схарактеризувати всі нормативно-правові акти, прийняті місцевими державними адміністраціями у сфері фізичної культури, спорту та реабілітації. Тож, маємо зосередити увагу на аналізі окремих найбільш репрезентативних прикладах, які ілюструють ключові тенденції нормативного забезпечення відповідної діяльності в умовах воєнного стану.

Так, рішення Київської міської ради **«Про затвердження комплексної міської цільової програми «Молодь та спорт столиці» на 2025–2027 роки»** стосується фінансування, інфраструктурного розвитку, інклюзії та фізичного виховання молоді в умовах воєнного стану. Особливий акцент у програмі зроблено на підтримку внутрішньо переміщених осіб, дітей з уразливих груп, реабілітацію ветеранів та інституційну підтримку клубів і спортивних ініціатив громад.

Розпорядження Київської міської військової адміністрації від 13 серпня 2024 р. № 764/А-2024 «Про затвердження норм витрат на проведення спортивних заходів місцевого рівня» забезпечує нормативну основу для економічно обґрунтованого планування та використання коштів на фізкультурно-спортивну діяльність у столиці. У контексті воєнного стану ці норми адаптовані з урахуванням потреб тимчасово переміщених осіб, біженців, а також з огляду на заходи з фізичної реабілітації.

Показовим є також розпорядження Авдіївської міської військової адміністрації від 31 березня 2025 р. № 83 **«Про затвердження плану заходів щодо виконання Національних, державних, обласних та міських програм у 2025 році з питань фізичної культури та спорту»**. Попри бойові дії в регіоні, документ фіксує послідовність реалізації програм з реабілітації, патріотичного виховання молоді, спортивної підтримки військових, ветеранів та осіб з інвалідністю.

Тож, оновлена нормативна база місцевого рівня, ухвалена органами самоврядування та військовими адміністраціями, формує нормативну та організаційну рамку для реалізації стратегічних завдань у сфері фізичної культури в умовах особливого періоду. Вона сприяє соціальній стійкості громад, збереженню

людського капіталу та формуванню культурно-патріотичного простору через системну підтримку фізичної активності та спорту.

Загалом, проведений аналіз засвідчує, що сфера фізичної культури і спорту має нормативно-правове підґрунтя для функціонування в системі національної безпеки України, однак чинне регулювання залишається фрагментарним, недостатньо узгодженим і таким, що не повною мірою відображає її безпекове, мобілізаційне, реабілітаційне та соціально-інтеграційне значення. Наявні нормативно-правові акти переважно регулюють фізичну культуру і спорт як складову соціальної, освітньої, оздоровчої або молодіжної політики, тоді як їх роль у формуванні людського потенціалу, суспільної стійкості, фізичної готовності населення, реабілітації військовослужбовців, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших постраждалих категорій населення не отримала належного системного закріплення. Окремі положення чинного законодавства мають декларативний характер, не містять достатньо визначених процедур, суб'єктів, джерел фінансування, індикаторів ефективності та механізмів міжвідомчої взаємодії.

У зв'язку з цим актуальним є посилення нормативної інтеграції між сферами національної безпеки, охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, ветеранської політики та фізичної культури і спорту, а також удосконалення чинної правової бази на засадах системності, безперервності, адресності державної підтримки, інституційної узгодженості та орієнтації на зміцнення людського капіталу України.

2.2. Суб'єкти публічної адміністрації у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України

Сфера фізичної культури і спорту в умовах особливого періоду набуває нового змісту та функціонального навантаження, через що потребують переосмислення підходи до її публічного адміністрування. Вона перетворюється на інструмент забезпечення національної стійкості, мобілізаційної готовності,

підтримки фізичного та психологічного ресурсу населення в кризових ситуаціях. У цьому контексті особливої ваги набуває публічна адміністрація як системний суб'єкт, відповідальний за реалізацію державної політики в цій сфері.

Формування нових механізмів реагування на загрози безпеці, адаптація системи фізичного виховання до потреб обороноздатності, реабілітації та соціальної згуртованості – це виклики, на які публічна адміністрація повинна відповідати із належною ефективністю. Її завдання полягає не лише у збереженні функціональності спортивної інфраструктури, а й у створенні умов для повноцінного фізичного розвитку громадян в умовах нестабільності.

З огляду на зв'язок фізичної культури і спорту з іншими сферами – освіти, охорони здоров'я, молодіжної політики, національної безпеки та соціальної інтеграції – публічна адміністрація має здійснювати управління, координуючи дії на різних управлінських рівнях і залучаючи відповідні ресурси. Органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані реалізовувати політику у цій сфері із застосуванням управлінських механізмів, зокрема мобілізаційного характеру.

У світлі викладеного виникає потреба в уточненні змісту поняття «публічна адміністрація як суб'єкт публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту в умовах особливого періоду» з урахуванням її функціонального навантаження, організаційно-правової природи та інституційної відповідальності.

З огляду на це визначення сутності публічної адміністрації в сучасному правовому полі необхідне як на тлі європейського нормативного регулювання, так і вітчизняної адміністративно-правової доктрини.

У праві Європейського Союзу закріпилася «подвійне» розуміння цієї категорії – у вузькому та широкому сенсах. У вузькому сенсі під «публічною адміністрацією» розуміють «регіональні органи, місцеві та інші органи публічної влади», «центральні уряди» та «публічну службу» [90, с. 11]. Це тлумачення сформульоване відповідно до традиційної ієрархічної побудови владних відносин, у ньому акцент зроблено на формальний статус органів як суб'єктів державної влади. У широкому ж розумінні, як засвідчує аналіз нормативних актів

Європейського Союзу, до публічної адміністрації належать також суб'єкти, які формально не входять до її структури, проте здійснюють делеговані публічні функції. Зокрема, в Резолюції щодо публічної відповідальності публічною владою визнаються не лише державні та муніципальні інституції, а й незалежні публічні підприємства та фізичні особи, які здійснюють офіційні повноваження [91, с. 522]. Такий підхід відображає більш гнучке й функціональне розуміння публічної адміністрації, що є особливо актуальним у сучасному адміністративному праві.

У вітчизняних енциклопедичних джерелах публічну адміністрацію визначають як сукупність державних і недержавних суб'єктів публічної влади, до якої належать органи виконавчої влади та виконавчі органи місцевого самоврядування [92, с. 168–169]. У такому визначенні, на нашу думку, відображений формалізований підхід до розуміння інституційної побудови публічного управління, хоча й не цілком відображена функціональна природа публічної адміністрації.

В. Б. Авер'янов висуває концепцію, відповідно до якої публічна адміністрація – це система органів виконавчої влади та органів виконавчого самоврядування, підпорядкованих політичній владі й уповноважених на виконання законів та здійснення публічно-управлінських функцій [93, с. 11].

Цінним доповненням до вищезазначеного є тлумачення Ю. І. Цвіркуна, який акцентує увагу на зміні парадигми адміністративного права в напрямі людиноцентризму. На його думку, публічна адміністрація повинна відігравати роль гаранта реалізації прав і свобод приватних осіб, виступаючи як інструмент обслуговування суспільних потреб і забезпечення публічного інтересу [94, с. 41–42]. Така позиція заслуговує на підтримку, оскільки науковцем враховані сучасні виклики, зокрема потреба в підвищенні ефективності взаємодії між публічною владою і громадянином.

Суттєвий внесок у розроблення теоретико-правового підґрунтя для визначення публічної адміністрації зроблено В. К. Колпаковим. Він розглядає її як базову категорію адміністративного права, необхідність актуалізації якої зумовлена

появою нових правових реалій: визнання приватної власності, публічної служби, підприємництва та місцевого самоврядування [95, с. 77]. Зокрема, науковець наполягає на тому, що саме поняття публічної адміністрації є базовим під час формування адміністративно-правових відносин.

Так само однією із системоутворювальних категорій адміністративного права є «відносини адміністративних зобов'язань». Сутність цих відносин В. К. Колпаков пов'язує з нормами Конституції України щодо відповідальності держави перед людиною, визнання головним обов'язком держави ствердження і забезпечення прав і свобод людини, верховенства права, обмеження повноважень і дій публічної адміністрації Конституцією та законами України [96, с. 30; 97, с. 101]. Слід підкреслити, що за такого підходу розширюється зміст поняття публічної адміністрації, що відповідає завданням сучасного публічного управління.

Окрему увагу слід приділити позиції І. В. Патерило, яка застерігає від обмеженого тлумачення публічної адміністрації виключно як системи органів державної влади й обґрунтовує доцільність трактування публічної адміністрації як системного утворення, до якого входять також фізичні та юридичні особи, задіяні у виконанні окремих делегованих функцій публічної влади [98, с. 83]. Таке бачення дозволяє диференціювати публічну адміністрацію як суб'єкта публічного управління та політичного процесу, що є надзвичайно важливим для розуміння особливостей її правового статусу та меж юрисдикції. Водночас у ряді положень простежується тенденція до надмірного розширення складу публічної адміністрації шляхом включення суб'єктів, діяльність яких не має ознак публічно-владного характеру і, відповідно, не підпадає під дію адміністративно-правових регуляторів та механізмів контролю. Такий підхід ускладнює визначення меж адміністративної юрисдикції та розмиває структурну цілісність публічної адміністрації як інституту публічного права.

Заслуговує на увагу також визначення Д. В. Приймаченка, Р. В. Ігоніна та Т. О. Мацелик, які розглядають публічну адміністрацію у двох вимірах: функціональному, що охоплює реалізацію публічних інтересів, і організаційно-

структурному, який стосується інституційного устрою органів, наділених публічно-владними повноваженнями [99, с. 338; 100, с. 135–137]. Такий підхід є теоретично виваженим і практично адаптивним, особливо в умовах децентралізації та трансформації державного управління.

Підводячи підсумок, зазначимо, що публічна адміністрація має складну багаторівневу структуру, яку утворюють як інституційні, так і функціональні компоненти. Вона постає не лише як сукупність органів і установ, а як системне явище, що функціонує на перетині публічного інтересу, нормативного регулювання та управлінської практики.

Визначення публічної адміністрації як окремого феномена передбачає виокремлення її характерних властивостей, що дозволить чітко відмежувати її від інших форм організації державної влади. Саме аналіз цих властивостей дає змогу глибше осмислити внутрішню логіку її функціонування, соціальне призначення та особливості реалізації управлінських повноважень у публічному секторі.

Публічна адміністрація є упорядкованою сукупністю інституцій, діяльність яких підпорядкована публічному інтересу та здійснюється за допомогою адміністративно-правових інструментів. Центральне місце в її структурі займають органи виконавчої влади, а також виконавчі органи місцевого самоврядування, які реалізують державну політику у відповідних галузях. Поряд з ними до системи публічної адміністрації входять державні й комунальні підприємства, установи, організації, наділені окремими управлінськими функціями, виконання яких прямо чи опосередковано спрямоване на досягнення публічно значущих цілей.

Однією з основних особливостей публічної адміністрації є наявність владних повноважень, які дозволяють не лише координувати й організовувати процеси у відповідних сферах суспільного життя, а й застосовувати засоби примусу відповідно до вимог законодавства. Діяльність публічної адміністрації охоплює практично всі сфери функціонування суспільства, що зумовлює її універсальний характер і комплексність управлінського впливу. При цьому її мета полягає не у вираженні інтересів окремих соціальних груп чи індивідів, а в забезпеченні

збалансованого розвитку публічного простору загалом з урахуванням як державних, так і суспільних потреб.

Не менш важливим аспектом є методологічна основа функціонування публічної адміністрації. Вона здійснює управлінський вплив із застосуванням правових, організаційних, економічних, інформаційних та морально-етичних засобів впливу. Поряд із методами переконання, стимулювання допускається застосування заходів адміністративного примусу у випадках, коли цього вимагає публічний порядок або публічний інтерес.

Щодо правових засад функціонування публічної адміністрації – обов’язковою умовою є дотримання системи принципів, які формують її ціннісне та нормативне підґрунтя. Такими принципами є: верховенство права, демократичність, законність, відповідальність, гуманізм і професіоналізм. Вони є фундаментом організації публічного адміністрування, визначають легітимність і якість управлінських рішень у публічній сфері.

Отже, публічна адміністрація – це багатовимірне правове утворення, яке в сучасних умовах охоплює не лише органи виконавчої влади й місцевого самоврядування, а й суб’єкти, що реалізують делеговані функції публічної влади. Вона є як інституційно оформленою системою суб’єктів, які діють відповідно до норм публічного права, так і функціональним механізмом, спрямованим на забезпечення реалізації публічного інтересу, прав і свобод особи, стабільності суспільства та ефективності державного управління.

До суб’єктів публічної адміністрації можна віднести насамперед органи виконавчої влади, які забезпечують реалізацію державної політики у відповідних галузях, та виконавчі органи місцевого самоврядування, що функціонують у межах децентралізованої моделі управління. Окрім того, до них належать державні й комунальні установи, підприємства та організації, які наділені адміністративно-управлінськими повноваженнями та здійснюють управлінські дії від імені держави або територіальної громади. У сучасних умовах до числа суб’єктів публічної

адміністрації можуть бути віднесені також окремі недержавні структури та фізичні особи, яким делеговано виконання публічних функцій відповідно до закону.

Тож, публічна адміністрація як суб'єкт публічного адміністрування сферою фізичної культури і спорту в контексті забезпечення національної безпеки України є системою органів виконавчої влади, виконавчих органів місцевого самоврядування, державних і комунальних установ та інших уповноважених суб'єктів, які на основі публічно-правових норм здійснюють організаційні, координаційні, контрольні, програмно-стратегічні та забезпечувальні повноваження, спрямовані на розвиток фізичної культури і спорту як інструменту формування фізично спроможного, психологічно стійкого, соціально інтегрованого та мобілізаційно підготовленого суспільства, що є необхідною передумовою зміцнення людського потенціалу, обороноздатності, реабілітаційної спроможності та захисту національних інтересів України.

Вищевикладене свідчить про необхідність визначити сутність і схарактеризувати структурні особливості публічної адміністрації як суб'єкта публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту з урахуванням її багаторівневої організації, міжвідомчого характеру повноважень та ролі у забезпеченні національної безпеки України.

Отже, особливості функціонування публічної адміністрації у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України зумовлені сукупністю зовнішніх і внутрішніх чинників, пов'язаних із трансформацією державної політики в умовах сучасних безпекових загроз. У такому контексті публічна адміністрація набуває значення не лише управлінського, а й безпеково-організаційного суб'єкта, який забезпечує безперервність реалізації суспільно важливих функцій у сфері фізичної культури і спорту, зокрема фізичної підготовки населення, збереження кадрового потенціалу спортивної галузі, підтримання доступності фізкультурно-спортивних послуг, а також інтеграцію фізичної культури у процеси фізичної реабілітації, психофізіологічного відновлення та соціальної адаптації військовослужбовців, ветеранів і постраждалих осіб.

По-перше, у системі національної безпеки України публічна адміністрація виконує безпеково-превентивну функцію, яка полягає у створенні умов для формування фізично спроможного, психологічно стійкого та соціально активного населення. Йдеться про забезпечення розвитку масового спорту, фізичного виховання, адаптивного спорту, фізкультурно-оздоровчих заходів, спортивної інфраструктури та програм, спрямованих на підвищення рівня фізичної готовності громадян до дій в умовах кризових ситуацій, надзвичайних станів і збройних загроз.

По-друге, активізується мобілізаційно-підготовча функція публічної адміністрації, що передбачає залучення людських, організаційних, фінансових, інфраструктурних та інформаційних ресурсів для зміцнення національної стійкості через сферу фізичної культури і спорту. У цьому аспекті важливого значення набувають адаптація програм фізичної підготовки до потреб національного спротиву, розвиток взаємодії з територіальними громадами, закладами освіти, спортивними організаціями, громадськими об'єднаннями, міжнародними партнерами та донорами, а також формування гнучкої адміністративної системи, здатної оперативно ухвалювати управлінські рішення в умовах змінного безпекового середовища.

По-третє, публічна адміністрація у цій сфері виконує реабілітаційно-відновлювальну функцію, яка пов'язана із забезпеченням фізичного, психофізіологічного та соціального відновлення військовослужбовців, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, молоді та інших категорій населення, які зазнали впливу воєнних, соціальних або гуманітарних викликів. У цьому контексті публічна адміністрація виступає не лише виконавцем державної політики, а й активним ініціатором нормативних, програмних, організаційних та інституційних змін, спрямованих на збереження спортивної інфраструктури, захист спортсменів, модернізацію змісту фізичного виховання, підготовку кадрів для реабілітаційної сфери та розширення доступу населення до фізкультурно-спортивних послуг.

Розглянемо систему суб'єктів публічної адміністрації, які реалізують управлінські функції у сфері фізичної культури і спорту в контексті забезпечення національної безпеки України. Насамперед доцільно звернути увагу на інституції найвищого рівня публічної влади, оскільки саме вони визначають стратегічні орієнтири державної політики, формують нормативно-правові засади розвитку цієї сфери, забезпечують міжвідомчу координацію та створюють організаційні передумови для використання фізичної культури і спорту як інструменту зміцнення людського потенціалу, суспільної стійкості, реабілітаційної спроможності та обороноздатності держави.

Президент України як глава держави не здійснює безпосереднього управління в зазначеній сфері, проте відіграє ключову роль у визначенні стратегічних орієнтирів державної політики, зокрема щодо розвитку фізичної культури та спорту в умовах надзвичайної ситуації чи воєнного стану. У межах своїх повноважень, передбачених Конституцією України, Президент може видавати укази, що мають нормативне значення для організації мобілізаційної, реабілітаційної та гуманітарної політики, зокрема в частині координації діяльності органів виконавчої влади, спрямованої на підтримку національного здоров'я, покращення фізичної підготовки населення та захист прав спортсменів.

Тож, на макрорівні Президент виконує функцію формування цільових установок публічної політики в зазначеній сфері, що зумовлює необхідність подальшої адміністративної деталізації на рівні виконавчих органів центральної влади та органів місцевого самоврядування.

Наступним ключовим суб'єктом публічної адміністрації, що визначає нормативно-правові засади функціонування сфери фізичної культури та спорту, є **Верховна Рада України**. Як єдиний орган законодавчої влади вона відіграє системоутворювальну роль у формуванні правового поля, в межах якого функціонують усі інші суб'єкти публічного адміністрування.

У контексті забезпечення національної безпеки України до повноважень Верховної Ради України належить формування законодавчих засад функціонування

сфери фізичної культури і спорту, зокрема шляхом ухвалення законів щодо національної безпеки, мобілізаційної підготовки, національного спротиву, фізкультурно-спортивної реабілітації, правового статусу військовослужбовців, ветеранів і учасників бойових дій, а також внесення змін до чинного законодавства з урахуванням сучасних безпекових, соціальних і гуманітарних потреб. Важливе значення має також бюджетна функція парламенту, оскільки через ухвалення Державного бюджету України визначаються обсяги фінансового забезпечення програм розвитку фізичної культури і спорту, відновлення та модернізації спортивної інфраструктури, підтримки масового, адаптивного і ветеранського спорту, реалізації реабілітаційних заходів та діяльності спортивних організацій.

Окрім того, через профільний **Комітет Верховної Ради України** парламент здійснює контроль за діяльністю центральних органів виконавчої влади в означеній сфері, ініціює розроблення державних програм та моніторить ефективність реалізації політики в галузі фізичної культури та спорту.

Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади виконує функцію формування, реалізації та координації державної політики у сфері фізичної культури та спорту. Він є центральним суб'єктом публічної адміністрації, який забезпечує взаємозв'язок між стратегією національного розвитку, секторальними програмами та оперативним реагуванням на кризові обставини. Уряд не лише визначає загальні орієнтири державної політики, а й забезпечує її системну реалізацію через прийняття підзаконних нормативно-правових актів, державних цільових програм, механізмів фінансування, а також контроль за їх виконанням.

У межах своїх повноважень Кабінет Міністрів здійснює нормативне регулювання діяльності органів виконавчої влади, закладів фізичної культури та спорту, спортивних федерацій, дитячо-юнацьких шкіл, центрів реабілітації, інтернатів спортивного профілю тощо. Особливу увагу Уряд приділяє програмному плануванню – розробленню середньо- та довгострокових стратегій розвитку фізичної культури і спорту, включно із затвердженням концепцій щодо фізичного

виховання населення, підтримки спорту вищих досягнень, паралімпійського та адаптивного спорту, масової фізичної активності, спортивної освіти.

У контексті забезпечення національної безпеки України посилюється значення Кабінету Міністрів України як вищого органу у системі органів виконавчої влади, здатного забезпечити узгодженість діяльності центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, залучених до реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Через систему постанов, розпоряджень, державних програм і стратегічних документів Кабінет Міністрів України визначає організаційні, фінансові та інституційні засади розвитку цієї сфери, забезпечує координацію заходів щодо безпечного функціонування спортивної інфраструктури, спрямування ресурсів на фізкультурно-спортивну реабілітацію військовослужбовців, ветеранів і постраждалих осіб, а також створення умов для використання фізичної культури і спорту як інструменту формування фізичної готовності населення, суспільної стійкості та людського потенціалу держави.

Уряд також є гарантом безперервного фінансування ключових спортивних проєктів, забезпечує прозорі процедури розподілу бюджетних коштів на розвиток спортивної інфраструктури, кадрове забезпечення, матеріально-технічну підтримку збірних команд України, організацію національних і міжнародних спортивних подій. Не менш важливим є впровадження Урядом механізмів соціального захисту спортсменів, тренерів, ветеранів спорту, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Тож, Кабінет Міністрів України у структурі публічного адміністрування сфери фізичної культури та спорту виконує не лише координаційну й управлінську функцію, а й забезпечує політичну стабільність, ресурсну мобілізацію та інституційну спроможність держави відповідати на безпекові, соціальні та гуманітарні виклики в особливий період.

Наступною складовою системи публічної адміністрації є центральні органи виконавчої влади, які відіграють провідну роль у практичному забезпеченні державної політики у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної

безпеки України. Саме на цьому рівні здійснюється нормативне, організаційне, координаційне, програмне та ресурсне забезпечення відповідної сфери, а також формується взаємозв'язок між завданнями розвитку спорту, фізичного виховання, реабілітації, громадського здоров'я, патріотичного виховання та підготовки населення до національного спротиву. Чільне місце у цій системі посідає **Міністерство молоді та спорту України** – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Його правовий статус визначається сукупністю нормативно-правових, інституційних, функціональних та організаційних чинників, спрямованих на здійснення державної політики зокрема у сфері фізичної культури та спорту, утвердження української національної та громадянської ідентичності. Як суб'єкт публічного адміністрування Міністерство молоді та спорту України виконує регуляторну та координаційну функції, реалізуючи владні повноваження через нормативну діяльність, розроблення стратегій, організацію програм та моніторинг їх виконання.

Згідно з Положенням про Міністерство молоді та спорту України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 220 від 2 липня 2014 року [101], Міністерство наділене правами щодо нормативно-правового регулювання, координації діяльності інших суб'єктів управління, розроблення цільових програм, ведення офіційної звітності, здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства у відповідній сфері.

Основними напрямками реалізації правового статусу міністерства є:

- розроблення та впровадження державної політики в галузях фізичної культури і спорту, масового спорту, спорту вищих досягнень, спорту осіб з інвалідністю, а також молодіжної політики;
- організація діяльності об'єктів спортивної інфраструктури, зокрема спортивних шкіл, центрів олімпійської підготовки, закладів спеціалізованої спортивної освіти тощо;
- управління підвідомчими установами, організаціями та підприємствами державної форми власності;

- визначення порядку й критеріїв визнання видів спорту, присвоєння спортивних звань, затвердження календарних планів фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів;
- участь у розробленні та реалізації бюджетних програм, пов'язаних із підтримкою національних збірних команд, дитячо-юнацького спорту, програм оздоровлення та реабілітації.

У контексті забезпечення національної безпеки України важливою є роль Міністерства молоді та спорту України у формуванні фізичної готовності населення, підтриманні суспільної та мобілізаційної стійкості, а також реалізації заходів фізкультурно-спортивної реабілітації військовослужбовців, осіб з інвалідністю, ветеранів, молоді та інших категорій населення, які зазнали впливу воєнних, соціальних або гуманітарних викликів. У межах своїх повноважень Міністерство молоді та спорту України ініціює, координує та реалізує програми і заходи на перетині сфер фізичної культури і спорту, оборони, охорони здоров'я, соціального захисту, освіти та молодіжної політики, забезпечуючи інтеграцію фізкультурно-спортивної діяльності у гуманітарну, реабілітаційну та безпекову політику держави.

Міністерство наділене нормативними, адміністративними, координаційними й контрольними повноваженнями, що дає йому змогу бути не лише провідним органом, а й універсальним інтегратором публічної політики в зазначеній сфері. Воно узагальнює практику застосування законодавства, ініціює розроблення нових актів, погоджує проекти законів та постанов, що стосуються сфери спорту та молоді, бере участь у формуванні міжвідомчих і міжрегіональних політик, проводить моніторинг та оцінку ефективності реалізованих ініціатив.

Правовий статус Міністерства молоді та спорту України передбачає не лише реалізацію внутрішньодержавних функцій, але й цілеспрямовану міжнародну діяльність у сфері фізичної культури та спорту. Як головний уповноважений суб'єкт державної політики в означеній сфері міністерство здійснює дипломатично-організаційне представництво України в міжнародних спортивних структурах,

координує міжнародні зв'язки, а також представляє державу під час вирішення питань щодо участі національних збірних команд у світових та континентальних змаганнях. Особливого значення така діяльність набуває в умовах збройної агресії проти України, коли спортивна дипломатія стає інструментом захисту національного суверенітету, культурної автономії та гідності держави.

У цьому контексті міністерство забезпечує правову, організаційну, фінансову підтримку українських спортсменів для участі в міжнародних змаганнях, зокрема олімпійських, паралімпійських та дефлімпійських іграх, співпрацює з Національним олімпійським комітетом України, Національним комітетом спорту інвалідів України, Спортивним комітетом України, а також взаємодіє з міжнародними спортивними федераціями й організаціями. В умовах воєнного стану особливої значення набуває діяльність міністерства щодо захисту прав та інтересів національних спортивних федерацій у зарубіжних юрисдикційних органах, зокрема в Спортивному арбітражному суді (CAS), у справах, що стосуються порушень із боку представників держав-агресорів.

Такий юридичний статус дозволяє Міністерству молоді та спорту України виконувати роль системного інтегратора публічної політики, забезпечуючи безперервність, стійкість і адаптивність державного управління у сфері фізичної культури та спорту, що набуває особливого значення в умовах воєнного стану, масштабної гуманітарної кризи та постконфліктного відновлення, коли фізична культура й спорт стають не лише інструментом здоров'я й дозвілля, але й фактором суспільної єдності, національного спротиву та соціальної мобілізації.

Оцінюючи функціональні особливості Міністерства молоді та спорту України, слід зазначити, що його структура відповідає принципу функціональної спеціалізації, воно проводить державну політику серед молоді, у сфері фізичної культури і спорту.

Наявна структура сприяє інституційному забезпеченню міжвідомчої, міжгалузевої та міждисциплінарної координації, що обумовлено сучасними викликами, зокрема зростанням ролі фізичної активності в системі національної

безпеки, необхідністю післявоєнної реабілітації населення, інтеграції молоді до соціального простору, цифровізації управлінських процесів тощо.

До конструктивних ознак структурної моделі Міністерства слід віднести:

- інституційне розмежування напрямів роботи, зокрема виокремлення департаментів спорту вищих досягнень, масового спорту, молодіжної політики, що сприяє реалізації політики в кожній зі сфер відповідно до їх предметних особливостей;
- запровадження окремих управлінь для реалізації сучасних політик, зокрема у сфері цифровізації, національної ідентичності, європейської інтеграції, що відповідає актуальним пріоритетам державної політики та міжнародним зобов'язанням України;
- наявність функціональних одиниць для реалізації окремих спеціальних завдань, зокрема внутрішнього аудиту, режимно-секретної роботи, мобілізаційної підготовки, стратегічного планування та координації міжвідомчої взаємодії, що має особливе значення для забезпечення національної безпеки України та належного функціонування сфери фізичної культури і спорту в умовах сучасних безпекових викликів[102].

Така структура Міністерства молоді та спорту України має певні організаційні диспропорції, які, на нашу думку, знижують ефективність управлінських процесів та ускладнюють реалізацію комплексного міжгалузевого підходу до розвитку фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. Насамперед це проявляється у недостатній інституційній виокремленості напрямів, пов'язаних із фізкультурно-спортивною реабілітацією, мобілізаційно-підготовчою політикою, координацією із сектором безпеки і оборони, цифровим моніторингом спортивної інфраструктури та стратегічним аналізом безпекових потреб у сфері фізичної культури і спорту. Основні її недоліки:

по-перше, надмірна деталізація відділів у межах окремих департаментів спричиняє дублювання функцій та фрагментацію управлінських процесів. Зокрема, в Департаменті спорту вищих досягнень наявність окремих відділів для літніх,

зимових і неолімпійських видів спорту замість консолідованої структурної одиниці ускладнює координацію, оперативне прийняття рішень та перерозподіл ресурсів. Раціональним, на наше переконання, є утворення єдиного Відділу олімпійських і неолімпійських видів спорту з внутрішньою спеціалізацією на рівні штатного розпису;

по-друге, відсутній спеціалізований підрозділ, відповідальний за мобілізаційно-реабілітаційні та кризові програми, що є критичним з урахуванням умов воєнного стану та стратегічної ролі фізичної культури як елемента національної стійкості. Доцільним, як ми вважаємо, є створення Управління адаптації та реінтеграційної політики у спорті, яке б забезпечувало реалізацію програм фізичної та психологічної реабілітації ветеранів, військовослужбовців, дітей війни, переселенців, а також координувало військово-патріотичні ініціативи у спортивному середовищі;

по-третє, недостатня інституційна представленість цифрового розвитку. Присутність лише одного головного спеціаліста з цифровізації унеможливорює повноцінну реалізацію державної цифрової політики у сфері спорту, зокрема впровадження електронних реєстрів, облік показників, автоматизацію процесів ліцензування, сертифікації, контролю за закладами фізичної культури. Обґрунтованим є створення Управління цифрових трансформацій у структурі міністерства із чітким функціональним розмежуванням підсистем: цифрові сервіси, електронні реєстри, кібербезпека, аналітичні панелі;

по-четверте, відсутність самостійного аналітично-прогностичного підрозділу, який забезпечував би формування державної політики на основі даних, наукових досліджень, оцінки ефективності реалізованих програм. Наразі подібні функції розпорошені між відділом планування, юридичним управлінням та окремими виконавцями в галузевих департаментах. Доцільним, на нашу думку, є утворення Центру стратегічного аналізу й моніторингу політики у сфері молоді та спорту як окремого міждепартаментного підрозділу з міжвідомчими повноваженнями;

по-п'яте, відбувається дублювання повноважень у сфері молодіжної політики. Відділи регіональної молодіжної політики, соціального становлення та підтримки громадських об'єднань функціонують паралельно з відділами реалізації програм у сфері національної ідентичності, їхні повноваження перетинаються, що ускладнює управління. Обґрунтованим, на нашу думку, є передача цих повноважень Департаменту молодіжної політики, громадянської освіти та ідентичності.

Серед центральних органів виконавчої влади, що забезпечують міжгалузеву взаємодію у сфері фізичної культури і спорту, важливу роль відіграє **Міністерство охорони здоров'я України**. Відповідно до Положення про Міністерство охорони здоров'я України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року № 267 [103] воно виконує визначені функції у сфері охорони здоров'я, які безпосередньо стосуються формування, підтримання та відновлення фізичного потенціалу населення.

Зокрема, Міністерство охорони здоров'я України здійснює державну політику у сфері спортивної медицини, контролює дотримання санітарно-гігієнічних вимог до організації фізичної активності, встановлює гігієнічні нормативи та затверджує медичні протоколи для занять фізичною культурою та спортом. Важливо, що до сфери відповідальності міністерства відносять також контроль за дотриманням антидопінгового законодавства, а також організацію медичного нагляду під час спортивних змагань і фізкультурно-оздоровчих заходів.

З огляду на сучасні безпекові виклики, за яких значна частина населення зазнає підвищеного фізичного, емоційного та психологічного навантаження, зростає роль Міністерства охорони здоров'я України як центрального органу виконавчої влади, що бере участь у формуванні та реалізації політики у сфері медичної, фізичної та психосоціальної реабілітації. У межах відповідних повноважень Міністерство охорони здоров'я України забезпечує організаційно-методичне спрямування діяльності закладів охорони здоров'я та реабілітаційних установ, діяльність яких пов'язана з відновленням фізичного і психоемоційного

стану військовослужбовців, ветеранів, осіб з інвалідністю, спортсменів з інвалідністю та цивільних осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії. У цьому контексті взаємодія Міністерства охорони здоров'я України зі сферою фізичної культури і спорту має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, оскільки реабілітація, відновлення працездатності, підтримання фізичної активності та психофізіологічної стійкості населення безпосередньо впливають на людський потенціал, соціальну інтеграцію та стійкість суспільства.

Одним із ключових напрямів його діяльності є підготовка фахівців спортивної медицини та лікувальної фізкультури, а також методистів із реабілітаційної терапії, що здійснюється в закладах вищої освіти медичного профілю. Міністерство охорони здоров'я також затверджує стандарти післядипломної освіти, а в умовах воєнного стану – координує заходи з перепідготовки спеціалістів для потреб фізичної та психічної реабілітації мобілізованих, резервістів, осіб, які перебували в полоні.

Варто підкреслити й важливу роль міністерства у сфері фізичного оздоровлення дітей та молоді, зокрема у встановленні державних санітарних норм і вимог до умов проведення спортивно-оздоровчих заходів у навчальних закладах, дитячо-юнацьких спортивних школах, таборах. У співпраці з Міністерством освіти і науки України зазначений орган розробляє та погоджує гігієнічні критерії допустимого фізичного навантаження для різних вікових груп та осіб з особливими освітніми потребами.

Тож, правовий статус Міністерства охорони здоров'я України у сфері публічного адміністрування фізичної культури та спорту має опосередковано-допоміжний, але стратегічно важливий характер, оскільки забезпечує медичну, нормативну, кадрову та реабілітаційну основу для реалізації фізкультурної політики в умовах кризових викликів.

Міністерство освіти і науки України є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері освіти, науки, а також у питаннях фізичного виховання в системі загальної

середньої, професійної, фахової передвищої та вищої освіти. Його компетенція безпосередньо охоплює важливий сегмент фізичної культури і спорту, зокрема через упровадження навчальних програм, нормативів фізичної підготовки, організацію спортивних заходів у закладах освіти, підготовку фахівців фізкультурно-спортивного профілю, а також забезпечення освітнього супроводу процесів фізичного оздоровлення дітей та молоді.

У межах здійснення покладених функцій Міністерство освіти і науки України затверджує типові освітні програми з фізичної культури, навчальні плани з предметів фізкультурного спрямування, погоджує стандарти вищої освіти зі спеціальностей у галузі знань фізичної культури і спорту, здійснює координацію діяльності закладів освіти спортивного профілю. Окрему увагу міністерство приділяє діяльності спеціалізованих навчальних закладів, зокрема шкіл вищої спортивної майстерності, спортивних інтернатів, ліцеїв із посиленою фізичною підготовкою та фахових коледжів [104].

У структурі Міністерства освіти і науки України реалізація державної політики у сфері фізичного виховання, здоров'язбереження та спорту в системі освіти покладена на низку профільних підрозділів [105]. Зокрема, відповідні напрями координує Директорат шкільної освіти, що здійснює методичне, програмне й організаційне забезпечення фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти, а також розробляє рекомендації щодо адаптації уроків фізичної культури до умов воєнного стану та інклюзивного середовища.

Питання інклюзивного доступу до занять фізичною культурою перебувають у компетенції Директорату дошкільної та інклюзивної освіти, зокрема експертної групи з інклюзивного навчання, спеціальної освіти та безбар'єрності, яка опікується формуванням умов для залучення дітей з особливими освітніми потребами до фізкультурно-оздоровчої діяльності. Організацію фізичного виховання в закладах професійної освіти координує Директорат професійної освіти, а в закладах вищої освіти – Директорат фахової передвищої та вищої освіти.

Особливу роль відіграє Сектор мобілізаційної роботи, цивільного захисту та безпеки життєдіяльності, діяльність якого має безпосередній зв'язок із фізичною підготовкою молоді до національного спротиву та підвищення її життєстійкості.

Сукупно зазначені структурні елементи забезпечують інтеграцію фізичного виховання в усі ланки освітнього процесу та сприяють впровадженню фізично активного способу життя серед молоді.

У межах компетенції міністерства також здійснюється нормативне регулювання професійної підготовки педагогічних кадрів у сфері фізичної культури і спорту, формування освітньо-професійних програм, ліцензування закладів вищої освіти, розроблення кваліфікаційних характеристик тощо. Заклади вищої освіти, підпорядковані Міністерству освіти і науки України, забезпечують підготовку тренерів, викладачів фізичного виховання, інструкторів з лікувальної фізкультури, а також наукових кадрів у галузі біомеханіки, фізіології спорту, спортивної педагогіки.

Міністерство освіти і науки України як суб'єкт публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту в контексті забезпечення національної безпеки України реалізує повноваження, пов'язані з інтеграцією фізичного виховання, оздоровчої діяльності, студентського спорту та національно-патріотичного виховання в освітній процес. Його діяльність спрямована на формування фізично розвиненої, соціально активної, психологічно стійкої та громадянсько свідомої молоді, здатної до відповідальної участі у суспільному житті, протидії кризовим явищам і зміцнення людського потенціалу держави.

У межах відповідних повноважень Міністерство освіти і науки України забезпечує координацію заходів із фізичного оздоровлення дітей, учнівської та студентської молоді, організацію оцінювання рівня фізичної підготовленості здобувачів освіти, впровадження програм національно-патріотичного виховання із використанням засобів фізичної культури, а також розвиток студентського спорту як важливого інструменту соціалізації, дисципліни, командної взаємодії та формування здорового способу життя. Окреме значення має координація діяльності

студентських спортивних клубів, проведення всеукраїнських і міжнародних спортивних змагань серед учнів та студентів, формування збірних команд закладів освіти для участі в універсиадах, спортивних форумах і турнірах.

Значущим елементом діяльності міністерства є його участь у забезпеченні функціонування дитячо-юнацьких спортивних шкіл, закладів спеціалізованої освіти спортивного профілю, які перебувають у сфері освіти, а також у реалізації державних програм підтримки талановитої молоді та майбутніх спортсменів через стипендії, гранти, конкурси й цільові програми підтримки молоді з тимчасово окупованих територій.

Міністерство оборони України відіграє ключову роль у забезпеченні фізичної підготовки військовослужбовців, що є невід'ємною складовою бойової готовності та загальної обороноздатності держави. Відповідно до Положення про Міністерство оборони України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 671[106], воно здійснює організацію та координацію фізичної підготовки у Збройних силах України.

Зокрема, Міністерство оборони України відповідає за розроблення та впровадження нормативних документів, що регламентують фізичну підготовку військовослужбовців, організацію навчально-тренувального процесу, проведення спортивних змагань та заходів, спрямованих на підтримання високого рівня фізичної готовності особового складу. Також міністерство забезпечує підготовку фахівців у галузі фізичної культури та спорту для потреб Збройних сил України.

У контексті забезпечення національної безпеки України фізична підготовка військовослужбовців набуває особливого значення, оскільки безпосередньо впливає на рівень витривалості, стресостійкості, функціональної готовності та загальної ефективності виконання службово-бойових завдань. Міністерство оборони України у взаємодії з іншими органами державної влади, закладами освіти, спортивними організаціями та спеціалізованими установами забезпечує удосконалення системи фізичної підготовки військовослужбовців шляхом впровадження сучасних методик, стандартів і програм, що враховують вимоги

військової служби, характер сучасних безпекових загроз, потреби бойової готовності, відновлення особового складу та зміцнення обороноздатності держави.

Важливим інструментом інтеграції фізичної підготовки в систему обороноздатності держави стало створення міжвідомчого координаційного механізму. Зокрема, відповідно до наказу Міністерства молоді та спорту України від 22 квітня 2021 року № 1315 «Про створення Міжвідомчої комісії з питань розвитку службово-прикладних та військово-прикладних видів спорту» [107] було інституційно закріплено основу для спільного розроблення стратегій розвитку фізичної складової національного спротиву. Ця комісія стала важливою платформою координації діяльності Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства молоді та спорту України, спрямованої на уніфікацію підходів до розвитку службово-прикладного спорту, формування єдиних стандартів фізичної підготовки військовослужбовців та підтримання належного рівня фізичної витривалості особового складу у воєнний і мирний час.

У системі суб'єктів публічного адміністрування у сфері фізичної культури та спорту особливе місце належить **місцевим державним адміністраціям та військовим (військово-цивільним) адміністраціям**, які виконують визначені законодавством функції на відповідних територіях. Їх діяльність регламентується окремими положеннями чинного законодавства України та спрямована на практичну реалізацію державної політики у сфері фізичного виховання, масового спорту, спортивної інфраструктури, а також фізичного оздоровлення населення в умовах як звичайного адміністративного режиму, так і в особливих умовах воєнного стану.

Відповідно до статті 22 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» місцеві державні адміністрації забезпечують виконання законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади у відповідних сферах, зокрема у сфері фізичної культури і спорту [108]. До їх компетенції входить організація та забезпечення діяльності закладів фізичної культури та спорту, їх матеріально-технічне забезпечення, здійснення

поточного контролю за їх функціонуванням, формування та реалізація місцевих програм розвитку спорту та оздоровлення населення. Зокрема, адміністрації здійснюють розподіл фінансування, контроль за ефективністю використання коштів, а також прогнозування розвитку інфраструктури фізичної культури та спорту з урахуванням демографічної ситуації, потреб молоді, ветеранів, осіб з інвалідністю тощо.

У разі введення воєнного стану на відповідних територіях, згідно із Законом України «Про військово-цивільні адміністрації» [109] створюються тимчасові державні органи – військові (військово-цивільні) адміністрації, які виконують функції як місцевих державних адміністрацій, так і органів місцевого самоврядування [109]. У межах реалізації повноважень у сфері фізичної культури та спорту ці адміністрації зосереджуються передусім на завданнях, спрямованих на забезпечення функціональності фізкультурно-оздоровчої інфраструктури в умовах обмеження ресурсів, організації спортивної реабілітації для постраждалого населення, ветеранів війни, військовослужбовців та осіб, які повернулися з полону.

Характерною відмінністю діяльності місцевих державних адміністрацій від військово-цивільних адміністрацій є контекст реалізації їхніх повноважень: перші діють у межах стабільного управлінського режиму та спираються на інструменти стратегічного планування, довгострокового бюджетування і взаємодії з органами місцевого самоврядування, тоді як другі виконують свої функції в кризових умовах, часто ізольовано від місцевих рад, з пріоритетом на відновлення життєво важливих функцій, серед яких фізичне оздоровлення, реабілітація та мобілізаційна підготовка населення. При цьому саме військові адміністрації забезпечують реалізацію державної політики у сфері фізичної культури і спорту в тих регіонах, де відсутня можливість повноцінного функціонування органів місцевого самоврядування та цивільного адміністрування.

Слід зазначити, що місцеві органи виконавчої влади, зокрема обласні, районні державні адміністрації та утворені в умовах воєнного стану військові (військово-цивільні) адміністрації, є важливою ланкою в системі публічного адміністрування

сфери фізичної культури та спорту на регіональному та локальному рівнях. Вони не тільки реалізують державну політику, сформовану на центральному рівні, але й адаптують її до конкретних соціально-демографічних умов територій, забезпечуючи функціонування спортивної інфраструктури, підготовку спортивного резерву, організацію масових оздоровчих заходів та підтримку спеціалізованих програм (наприклад, для ветеранів або осіб з інвалідністю).

Особливого значення діяльність місцевих державних адміністрацій та військових адміністрацій набуває в контексті забезпечення національної безпеки України, оскільки саме на місцевому рівні виникає потреба в оперативному реагуванні на безпекові виклики, організації фізичної підготовки населення, підтриманні спортивної інфраструктури та забезпеченні реабілітаційних заходів для постраждалих осіб. Місцеві державні адміністрації забезпечують фінансування, кадрову підтримку, координацію, контроль і організаційно-правове супроводження діяльності місцевих закладів фізичної культури і спорту, зокрема дитячо-юнацьких спортивних шкіл, центрів фізичного здоров'я населення, спортивних клубів, фізкультурно-оздоровчих закладів та інших установ відповідного профілю. У разі утворення військових адміністрацій відповідні функції можуть здійснюватися ними в межах визначених законом повноважень, що має важливе значення для підтримання безперервності функціонування сфери фізичної культури і спорту, збереження доступу населення до фізкультурно-спортивних послуг, розвитку реабілітаційних програм та зміцнення суспільної стійкості на територіальному рівні.

Органи місцевого самоврядування, відповідно до статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [110], наділені повноваженнями щодо управління сферою фізичної культури і спорту – як власними (самоврядними), так і делегованими. Зокрема, виконавчі органи сільських, селищних і міських рад організовують і забезпечують функціонування закладів фізичної культури і спорту, проводять оздоровчі заходи для населення, здійснюють матеріально-фінансову підтримку відповідних установ, а також створюють умови для занять фізичною

культурою і спортом за місцем проживання та в місцях масового відпочинку. У межах делегованих повноважень вони беруть участь у реалізації державної політики в цій галузі, зокрема через надання пільг на відвідування спортивних споруд і підтримку державних програм фізичного оздоровлення населення.

Аналіз діяльності органів місцевого самоврядування у сфері фізичної культури і спорту дає підстави визначити кілька концептуальних проблем, які мають не лише прикладне, а й нормативно-правове значення для вдосконалення системи публічного адміністрування на місцевому рівні.

По-перше, фінансова автономія місцевого самоврядування на практиці часто не відповідає реальним потребам розвитку фізкультурно-спортивної інфраструктури. Видатки на спорт часто є залишковими, а механізми співфінансування з державного бюджету – епізодичними. Проблему можна вирішити, на нашу думку, шляхом удосконалення програм Державного фонду регіонального розвитку та внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України, що регламентують субвенції для підтримки спортивної інфраструктури на умовах співфінансування з громадами.

По-друге, недостатній рівень інституційної уваги до розвитку фізичної культури серед осіб з інвалідністю на місцевому рівні свідчить про фрагментарність підходів до реалізації принципу інклюзивності у сфері спорту. У більшості територіальних громад відсутні спеціалізовані програми або окремі компоненти в загальних стратегіях, що були б присвячені забезпеченню фізкультурно-оздоровчої діяльності осіб з інвалідністю. Це суперечить положенням статті 12 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [111], яка передбачає обов’язок органів місцевого самоврядування створювати належні умови для занять фізичною культурою та спортом для осіб з інвалідністю. Вирішення зазначеної проблеми потребує нормативного закріплення обов’язкових елементів інклюзивності в місцевих програмах розвитку фізичної культури та спорту. Зокрема, необхідно: передбачити мінімальні стандарти доступності інфраструктури, встановити квоти на фінансування заходів з адаптивної фізичної

культури, а також розробити систему підготовки фахівців з адаптивної фізичної культури на рівні регіональних центрів.

Підсумовуючи викладене, необхідно наголосити, що ефективне функціонування публічної адміністрації у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України можливе лише за умови чіткої нормативної конкретизації її повноважень, зміцнення інституційної спроможності, належного ресурсного забезпечення та узгодженого міжвідомчого управління. Складність сучасних безпекових, соціальних, гуманітарних і реабілітаційних викликів зумовлює потребу в переформатуванні чинних механізмів публічного адміністрування цієї сфери з переважно декларативних підходів на практично орієнтовані моделі, які враховують потреби фізкультурно-спортивної реабілітації, національно-патріотичного виховання, підготовки громадян до національного спротиву, розвитку масового спорту, підтримання фізичної готовності населення та довгострокового зміцнення людського потенціалу держави.

Необхідним також є посилення координації діяльності центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, установ охорони здоров'я, ветеранських інституцій, спортивних організацій та інститутів громадянського суспільства у розробленні й реалізації комплексних програм, орієнтованих на формування фізичної, психологічної, моральної, соціальної та мобілізаційної стійкості населення. Такий підхід дозволить не лише забезпечити безперервність реалізації публічної політики у сфері фізичної культури і спорту, а й підвищити її якість, адресність, результативність та відповідність стратегічним інтересам національної безпеки України.

2.3. Адміністративно-правові інструменти забезпечення національної безпеки у сфері фізичної культури і спорту

У сучасних умовах протидії широкомасштабній збройній агресії проти України сфера фізичної культури і спорту набуває принципово нового

стратегічного значення для забезпечення національної безпеки, суспільної стійкості, мобілізаційної готовності населення, фізичного і психоемоційного відновлення постраждалих осіб та підтримання національної єдності. Це зумовлює необхідність не лише якісного оновлення державної політики у відповідній сфері, а й перегляду системи інструментів публічного адміністрування, що використовуються для її організаційного, правового, інформаційного, кадрового, фінансового та інституційного забезпечення. В умовах трансформації безпекового середовища особливого значення набуває адаптація управлінських механізмів до ситуацій невизначеності, ресурсного дефіциту, підвищеного навантаження на соціальну та реабілітаційну інфраструктуру, а також потреби у належній міжвідомчій, міжсекторальній та міжрівневій координації.

Інструментарій публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту не є сталим, однорідним або відокремленим від загального стану державної політики. Його зміст, види та функціональне призначення залежать від компетенції відповідних суб'єктів публічного адміністрування, стратегічних орієнтирів держави, характеру безпекових загроз, соціальних потреб населення та завдань, пов'язаних із формуванням людського потенціалу. Якщо в умовах стабільного розвитку пріоритетними залишаються розбудова спортивної інфраструктури, популяризація здорового способу життя, розвиток масового і професійного спорту, то в контексті забезпечення національної безпеки особливого значення набувають фізична готовність населення, підготовка громадян до національного спротиву, психофізіологічна реабілітація військовослужбовців, ветеранів і цивільних осіб, підвищення фізичної витривалості молоді, а також інтеграція фізичної культури у програми соціального відновлення та національно-патріотичного виховання. Відповідно, змінюються підходи до формування управлінських рішень, організаційних практик, розподілу ресурсів, визначення пріоритетів державної підтримки та оцінювання ефективності публічного адміністрування у цій сфері.

З огляду на викладене, об'єктивною є потреба у комплексному дослідженні поняття, правової природи та класифікації інструментів публічного

адміністрування у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. Це зумовлено тим, що саме через відповідні інструменти забезпечується практична реалізація державної політики, спрямованої на формування фізичної готовності населення, розвиток людського потенціалу, зміцнення суспільної стійкості, реабілітацію військовослужбовців, ветеранів і постраждалих осіб, а також інтеграцію фізичної культури і спорту до системи реагування на сучасні внутрішні та зовнішні загрози. Тому подальший аналіз має бути спрямований на визначення змісту поняття «інструменти публічного адміністрування», встановлення їх основних видів та з'ясування їх функціонального призначення у механізмі публічного адміністрування сферою фізичної культури і спорту в контексті забезпечення національної безпеки України.

Слід зазначити, що в юридичній літературі інструменти публічного адміністрування ототожнюються з формами або навіть методами адміністративної діяльності. Таке семантичне зближення, на наш погляд, є наслідком історичної спадковості, оскільки раніше у вітчизняній теорії державного управління домінували підходи з фокусом уваги на формах організаційної взаємодії. Проте в сучасній адміністративній практиці, особливо у сфері фізичної культури і спорту, інструменти публічного адміністрування перетворюються на функціонально орієнтовані засоби цілеспрямованого управлінського впливу на об'єкти публічного регулювання [112].

У науковому дискурсі поширена точка зору, згідно з якою форми адміністративної діяльності публічної адміністрації розглядають як ключові інструменти виконання владних повноважень. Так, О. Правоторова зазначає, що первинними серед адміністративних інструментів є саме форми адміністративної діяльності публічної адміністрації, які вона вважає основою реалізації функцій державної влади [113, с. 24]. Ми вважаємо, що науковця не зовсім коректно ототожнює поняття «форма» та «інструмент», адже інструмент повинен трактуватися не як зовнішній прояв дії, а як функціональний засіб її реалізації.

Подібне ототожнення форм із інструментами знаходимо також у працях А. М. Школика, який називає форми діяльності публічної адміністрації «найпоширенішими способами її функціонування» [114, с. 104]. На нашу думку, це положення підсилює методологічну нечіткість, адже способи реалізації публічного управління мають відрізнятися від форм за сутністю: інструмент застосовуваний для досягнення результату, а форма є зовнішнім виразом дії.

Погоджуючись із необхідністю уточнення змісту категорії «інструменти», І. Патерило наголошує, що в українській науковій традиції поняття форма превалює над поняттям інструмент, що потребує перегляду підходів до аналізу механізмів державного управління [115, с. 174]. Ми підтримуємо таку точку зору, вважаючи її актуальною в процесі модернізації системи публічного адміністрування.

Цінною з наукової точки зору є позиція О. В. Сукманової, яка розглядає інструменти як зовнішньо виражені засоби, способи та прийоми впливу, котрі використовуються суб'єктами публічної адміністрації в межах їхньої компетенції [116, с. 331]. На нашу думку, ця дефініція найбільш повно відображає функціональну природу інструментів публічного адміністрування, оскільки охоплює не лише правові, а й організаційні, інформаційні, фінансові та технічні засоби впливу. Такий підхід дозволяє розглядати їх як гнучку систему управлінських засобів, здатну забезпечувати належне функціонування сфери фізичної культури і спорту в контексті національної безпеки України, зокрема шляхом оперативного реагування на безпекові виклики, мобілізації ресурсів, підтримання фізичної готовності населення, розвитку реабілітаційних програм та забезпечення безперервності фізкультурно-спортивної діяльності.

Колектив авторів запропонував визначати інструменти публічного адміністрування як зовнішній вираз однорідних за характером адміністративних дій, реалізованих у межах визначеної законом компетенції задля досягнення результату [117, с. 144]. Ми вважаємо, що таке визначення є важливим для класифікацій цих інструментів, особливо з урахуванням їхнього впливу на ефективність управлінських рішень.

Серед найпоширеніших інструментів публічного адміністрування в юридичній літературі виділяють нормативно-правові акти, адміністративні акти, адміністративні договори, плани, фактичні дії, акти-плани та акти-дії [118, с. 215]. Ми вважаємо, що така типологія охоплює широкий спектр управлінських засобів, при цьому вони класифіковані залежно від рівня правового впливу та сфери застосування. У сфері фізичної культури і спорту таким чином можна виокремити, наприклад, плани спортивної підготовки, адміністративні акти-дозволи на організацію спортивних заходів, договори між державними органами і федераціями спорту тощо.

О. П. Махмурова-Дишлюк пропонує ширший підхід, за якого інструменти охоплюють як правові, так і організаційно-правові дії, зокрема й електронне врядування, що, на думку авторки, формує нову якість публічного управління [119, с. 43]. Ми поділяємо таку точку зору, оскільки в умовах воєнного стану та поствоєнної відбудови цифрові інструменти стають ключовими для збереження та модернізації інфраструктури сфери фізичної культури.

Н. Галіцина, досліджуючи соціальну функцію держави, також розширює перелік інструментів, відносячи до них регуляторно-планувальні, інформативні та організаційно-технічні засоби [120, с. 42]. Це, на нашу думку, дозволяє вивести концепцію інструментів за межі класичної правової парадигми й осмислити їх як систему міждисциплінарних важелів управління, що особливо актуально у сфері спорту, де рішення часто потребують комплексної організації, планування, обліку та контролю.

І. І. Долуда, аналізуючи інструменти публічного адміністрування, підкреслює їхнє значення для досягнення публічного інтересу та забезпечення ефективності управлінської діяльності [121, с. 92]. Ми вважаємо за доцільне інтегрувати цільову спрямованість у власне визначення, оскільки в умовах особливого періоду ефективність публічних рішень має пріоритет над процедурною формалізацією.

М. С. Жуков і О. А. Мілієнко акцентують увагу на юридичних наслідках використання інструментів, а також на балансі між правовими і неправовими

формами діяльності [122; 123], при цьому враховано гнучкість управлінських рішень в екстремальних умовах, зокрема в ситуаціях, коли рішення повинні ухвалюватися швидко, але залишатися в межах публічного права.

Підсумовуючи, зазначимо, що в межах цього дослідження **інструменти публічного адміністрування** – *це правові, організаційні, технічні, економічні та інформаційні засоби, використовувані публічною адміністрацією для реалізації функцій державної політики в певній сфері*. Тобто вони є засобами реалізації публічної влади, а їх зовнішній прояв (зокрема у вигляді актів, угод, дій) є формою адміністративної діяльності.

Тож у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України інструменти публічного адміністрування є засобами правового, організаційного, фінансового, інформаційного та цифрового впливу, за допомогою яких уповноважені суб'єкти публічної адміністрації забезпечують реалізацію державної політики, підтримання фізичної готовності населення, розвиток реабілітаційної спроможності, стабільне функціонування спортивної інфраструктури та захист публічного інтересу у відповідній сфері. З урахуванням викладеного пропонуємо таке визначення:

Інструменти публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України - це сукупність правових, організаційних, інформаційно-аналітичних, фінансово-економічних, технічних, контрольних, наглядових та правозастосовних засобів, що використовуються уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації для реалізації державної політики, забезпечення публічного інтересу, підтримання фізичної готовності населення, розвитку спортивної інфраструктури, організації фізкультурно-спортивної реабілітації, зміцнення людського потенціалу, суспільної стійкості та національної безпеки України.

Ознаки інструментів публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту:

1) метою їх застосування є реалізація визначених завдань державної політики у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України, у цьому контексті такі інструменти спрямовані на забезпечення права громадян на фізичну активність, збереження і зміцнення здоров'я населення, розвиток масового, інклюзивного, адаптивного та професійного спорту, патріотичне виховання молоді, підтримання фізичної готовності громадян, розвиток реабілітаційної спроможності держави, зміцнення людського потенціалу, суспільної стійкості та обороноздатності України;

2) застосовуються виключно органами або посадовими особами, наділеними відповідними повноваженнями згідно з чинним законодавством; їх використання пов'язане з реалізацією адміністративних функцій, делегованих конкретним суб'єктам, наприклад, Міністерству молоді та спорту України, відповідним структурним підрозділам обласних або міських державних адміністрацій, органам місцевого самоврядування;

3) ґрунтуються на правових нормах, передбачених законами, підзаконними нормативно-правовими актами, статутними документами установ, положеннями програм розвитку тощо; наявність нормативного підґрунтя є передумовою їхньої легітимності та засобом забезпечення відповідності дій суб'єктів адміністрування принципу верховенства права;

4) орієнтовані на досягнення чітко визначеного результату; так, адміністративні договори можна використовувати для передачі спортивних об'єктів у тимчасове користування; адміністративні акти – для надання дозволів на проведення масових спортивних заходів; плани – для реалізації регіональних програм фізичного виховання;

5) не обмежуються виключно правовими формами, а включають організаційно-розпорядчі дії, цифрові сервіси, інформаційні кампанії, електронні ресурси, що забезпечують доступ громадян до послуг у сфері фізичної культури і спорту;

6) можуть варіюватися за змістом і формою реалізації залежно від рівня суб'єкта публічного адміністрування (центрального, регіонального, місцевого), а також від специфіки обставин, наприклад, в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації чи поствоєнної відбудови; гнучкість застосування дозволяє забезпечити безперервність адміністративних процесів;

7) вибір і застосування інструментів повинні ґрунтуватися на їхній здатності забезпечити найбільш ефективне досягнення мети з мінімальними витратами ресурсів; це передбачає попередній аналіз очікуваних наслідків, оцінку ризиків, а також наявність процедур контролю за виконанням поставлених завдань;

8) вони мають бути не лише результативними, а й прозорими для зовнішнього контролю; їх реалізація повинна передбачати фіксацію управлінських рішень, обґрунтованість дій, а також можливість перевірки з боку наглядових органів або громадськості, що сприяє довірі до адміністративних процедур та дотриманню принципів доброчесності;

9) не можуть бути хаотичними чи випадковими – вони функціонують як елементи єдиного механізму публічного адміністрування, що ґрунтується на правових засадах, адміністративних функціях і логіці реалізації державної політики; вони мають бути взаємопов'язаними, доповнювати один одного та спрямовуватися на досягнення стратегічних і тактичних цілей управління у сфері фізичної культури.

До основних інструментів публічного адміністрування у цій сфері можна віднести:

- інформаційно-аналітичні інструменти, до яких відносять державні електронні реєстри (зокрема, Реєстр спортивних споруд), офіційну статистичну звітність, системи моніторингу, цифрові сервіси взаємодії з громадянами (реєстрація в секціях, електронні кабінети тощо);

- фінансово-економічні інструменти: державне та місцеве бюджетне фінансування, пільгове оподаткування для спортивних організацій, механізми державної підтримки (дотації, субвенції), грантові програми, державні та

міжвідомчі програми, пов'язані з реабілітацією, патріотичним вихованням, підготовкою кадрів;

- контрольні та наглядові інструменти – правові механізми адміністративного контролю (інспекції, аудити, перевірки), інституційний нагляд за дотриманням санітарно-епідеміологічних, будівельних, соціальних нормативів у сфері спорту;

- правозастосовні інструменти забезпечення дотримання норм законодавства, включно з дисциплінарною, адміністративною, у ряді випадків – кримінальною відповідальністю суб'єктів публічного управління.

Розглянемо їх зміст та специфіку.

Інформаційно-аналітичні інструменти є ключовою складовою сучасного механізму публічного адміністрування у сфері фізичної культури та спорту, забезпечуючи системне збирання, накопичення, оброблення, аналіз і використання важливої для сфери управління інформації. Вони дозволяють органам публічної влади приймати обґрунтовані рішення, оцінювати ефективність реалізації державної політики, здійснювати моніторинг соціальних процесів у сфері спорту, виявляти прогалини та формувати стратегії розвитку. Особливого значення ці інструменти набувають у контексті забезпечення національної безпеки України, коли висока інформаційна динаміка, зростання ризиків, нестабільність безпекового середовища та швидка зміна управлінських ситуацій вимагають прийняття оперативних, обґрунтованих і виважених рішень на основі достовірних, актуальних та системно опрацьованих даних.

У науковій літературі інформаційно-аналітичні інструменти розглядають як системні елементи адміністративного механізму, що опосередковують зв'язок між інформаційним середовищем і процесами публічного управління. Так, О. Ю. Оболенський обґрунтовує точку зору, за якою управлінський механізм не може функціонувати без відповідного інформаційного забезпечення, що є його конструктивною складовою та орієнтує адміністративну діяльність на досягнення цілей [124, с. 79–84].

Схожу думку висловлює Т. І. Тарахонич, яка вважає інформаційний компонент невіддільним елементом механізму реалізації права, що забезпечує як правовий вплив, так і зворотний зв'язок у формі аналітичного контролю [125, с. 12–18].

До основних інформаційно-аналітичних інструментів у досліджуваній сфері належать:

- державні цифрові реєстри, серед яких чільне місце посідає Електронний реєстр спортивних споруд, створений відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 76 «Деякі питання створення та функціонування Електронного реєстру спортивних споруд» [126]. Цей реєстр містить об'єктивні дані про технічний стан, місце розташування, форму власності, призначення та функціонування спортивних об'єктів, що дає змогу формувати політику просторового розвитку, оптимізувати інфраструктурну мережу, визначати потреби в модернізації чи будівництві нових споруд;

- офіційна державна статистика забезпечує кількісне відображення процесів у сфері фізичної культури та спорту: чисельність учасників спортивних заходів, охоплення фізичною активністю різних вікових груп, дані про фінансування, кадровий склад, матеріально-технічну базу; статистичні дані оприлюднюються, зокрема, Державною службою статистики України у спеціалізованому розділі «Фізична культура і спорт» [127];

- моніторингові інформаційні системи, які функціонують на центральному та регіональному рівнях і забезпечують контроль за виконанням державних та місцевих програм, зокрема Державної стратегія розвитку фізичної культури і спорту, програм реабілітації ветеранів, молодіжних ініціатив, мобілізаційної підготовки тощо [85; 128; 129];

- цифрові сервіси для взаємодії з громадянами, зокрема онлайн-платформи для реєстрації у спортивних секціях, електронні кабінети учасників спортивного процесу, мобільні застосунки, інтерактивні мапи спортивної інфраструктури, сервіси оцінки якості надання послуг, інструменти публічного

обговорення та електронної демократії. У перспективі ці сервіси мають стати не лише зручним інструментом, а й засобом залучення громадян до прийняття рішень та формування місцевої політики у сфері спорту.

На нашу думку, у сучасних умовах інформаційно-аналітичні інструменти є не лише засобом збирання даних, а й ключовим ресурсом забезпечення гнучкості, адаптивності й ефективності системи публічного адміністрування у сфері фізичної культури та спорту. Їх належне функціонування є запорукою прийняття легітимних, обґрунтованих і стратегічно релевантних управлінських рішень у часи підвищених суспільних і безпекових викликів.

Фінансово-економічні інструменти є ключовим важелем реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, особливо в умовах підвищеної ресурсної напруги, спричиненої воєнними діями, мобілізаційними потребами або потребою в реабілітаційних заходах. Ці інструменти забезпечують матеріальну основу функціонування галузі, слугують засобом стимулювання розвитку спортивної інфраструктури, підвищення кадрового потенціалу, забезпечення доступу громадян до послуг, а також реалізації програм мобілізаційної готовності населення.

У науковій літературі фінансово-економічні інструменти розглядають як частину адміністративного механізму, що реалізується через грошово-бюджетні, податкові, інвестиційні та компенсаційні важелі впливу на об'єкти управління [130, с. 194]. Вони забезпечують баланс між ресурсами, що залучаються з державного бюджету, та коштами, що акумулюються або спрямовуються в межах місцевого самоврядування, недержавного сектору, а також міжнародної допомоги.

До основних фінансово-економічних інструментів публічного адміністрування у сфері фізичної культури та спорту належать:

- державне та місцеве бюджетне фінансування, має програмно-цільовий характер і визначається такими документами, як Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту, місцеві програми підтримки спорту та здорового способу життя. Видатки покривають утримання спортивної

інфраструктури, проведення змагань, підготовку збірних команд, оплату праці тренерського складу, а в умовах воєнного стану – евакуацію спортсменів, охорону об'єктів, забезпечення заходів фізичної реабілітації ветеранів;

- фінансова підтримка через державні субвенції, дотації, гранти та компенсаційні механізми, що спрямовуються на розвиток спорту серед дітей і молоді, інклюзивних програм, ветеранського спорту, а також інфраструктурних проєктів у громадах. Наприклад, у межах програми «Ветеранський спорт» держава надає фінансову підтримку учасникам бойових дій для відвідування спортивних закладів [128]. Гранти Міністерства молоді та спорту України надаються для реалізації соціально значущих спортивних ініціатив, зокрема національно-патріотичних заходів [131];

- пільгове оподаткування та фінансове стимулювання неприбуткових спортивних організацій, що має особливе значення в контексті розбудови партнерських відносин між державою та недержавним сектором. Податкові преференції дозволяють залучати додаткові ресурси до спорту, зокрема через меценатство, спонсорство, благодійність, а також використання механізмів державно-приватного партнерства;

- програми міжнародної технічної та фінансової допомоги, реалізовані у межах співпраці з Європейським Союзом, міжнародними фондами та агенціями, такими як USAID, UNDP, Erasmus+, які підтримують фізичну активність, реабілітацію ветеранів, розвиток інфраструктури, гендерну рівність у спорті та інтеграцію молоді через фізичну культуру;

- інституційні програми підтримки спортивної реабілітації, патріотичного виховання та мобілізаційної підготовки – фінансування тренувальних зборів, спортивно-військових змагань, курсів фізичної витривалості для військовослужбовців та резервістів. Наприклад, низка заходів у цьому напрямі була реалізована відповідно до Плану заходів на 2023–2024 рр. щодо реалізації Стратегії розвитку фізичної культури і спорту [132].

На нашу думку, ефективність фінансово-економічних інструментів у сфері фізичної культури і спорту значною мірою залежить від системності бюджетного планування, прозорості розподілу ресурсів, наявності чітких цільових індикаторів, а також застосування принципів результативності та підзвітності. В умовах сучасних безпекових викликів, зокрема під час воєнного стану або післявоєнного відновлення, вони мають забезпечувати гнучкість, адресність і оперативність бюджетних рішень з урахуванням динамічних потреб у реабілітації, евакуації, безпеці та збереженні кадрового потенціалу сфери фізичної культури і спорту.

Контрольні та наглядові інструменти забезпечують не лише перевірку відповідності дій суб'єктів зазначеної галузі чинному законодавству, а й підтримання системної цілісності, стабільності, прозорості та безпеки управлінських рішень у сфері фізичної культури і спорту. Їх функціональне призначення полягає у виявленні порушень, а також у запобіганні неефективному або неправомірному використанню публічних ресурсів, зловживанню владними повноваженнями та дискредитації публічної сфери.

Слід зазначити, що, з точки зору правової доктрини, контроль і нагляд є видами правозабезпечувальної діяльності публічної адміністрації, що входять до ширшої категорії – інструментів забезпечення законності та дисципліни в адміністративному праві. Обидві категорії є засобами реалізації контрольно-наглядової функції держави, однак відрізняються за: суб'єктним складом, підставами застосування, спрямованістю впливу, юридичними наслідками [133, с. 308].

Контроль у системі публічного адміністрування слід розглядати як форму юридично оформленої, цілеспрямованої, безперервної управлінської діяльності, що реалізується органами державної влади та іншими суб'єктами публічного управління з метою спостереження, виявлення та усунення відхилень у поведінці підконтрольних об'єктів. Його ознакою є можливість втручання в оперативну діяльність підконтрольного органу, зокрема коригувати або зупиняти управлінські рішення. У межах контрольних повноважень суб'єкти можуть також самостійно

застосовувати заходи юридичної відповідальності щодо порушників, що відрізняє контроль від суміжних форм державно-владної діяльності. Переважно контроль реалізується в межах ієрархічної (відомчої) підпорядкованості, однак може мати й зовнішній характер – з боку інших державних органів, що здійснюють функцію оцінки ефективності чи законності діяльності в межах делегованих повноважень [134, с. 205].

Нагляд, на відміну від контролю, є особливою формою публічного спостереження, що реалізується органами, які не перебувають у підпорядкованих відносинах із піднаглядними структурами, тобто функціонують інституційно автономно. Основною його метою є захист публічного інтересу, прав і свобод громадян, що передбачає не втручання у поточну діяльність об'єкта, а правову оцінку її відповідності нормам законодавства. Характерною рисою нагляду є відсутність повноважень на застосування примусових заходів без залучення інших суб'єктів юрисдикції.

Отже, у родо-видовій класифікації родовим поняттям є інструменти забезпечення законності у сфері публічного адміністрування; видовими – контроль (відомчий, внутрішній, зовнішній) і нагляд (інституційний, спеціалізований, незалежний). Обидва види об'єднує функціональне призначення – забезпечення відповідності діяльності суб'єктів публічного управління нормам права, адміністративним регламентам і принципам доброчесності, однак механізми реалізації та правові наслідки є різними.

Якщо контроль переважно реалізується у формі внутрішнього (відомчого) або зовнішнього (інституційного) спостереження за діяльністю органів і підвідомчих установ, то нагляд є превентивним механізмом, який здійснюється органами, уповноваженими на захист публічного інтересу, незалежно від підпорядкування.

У контексті забезпечення національної безпеки України значення контрольних і наглядових інструментів істотно зростає. Контроль забезпечує сталість адміністративних рішень, оперативне реагування на порушення стандартів безпеки у сфері фізичної культури і спорту, недопущення нецільового

використання бюджетних коштів, а також запобігання порушенням кадрової, фінансової та організаційної дисципліни. Нагляд, зі свого боку, сприяє запобіганню порушенням основоположних прав, недобросовісним практикам, дискримінації та формальному підходу до забезпечення публічних інтересів, зокрема щодо соціально вразливих груп населення, серед яких молодь, ветерани, особи з інвалідністю та інші категорії осіб, які потребують особливої підтримки держави.

У нормативному вимірі інституційне застосування контрольних інструментів ґрунтується, зокрема, на таких актах: Закон України «Про основи національного спротиву» [83], який передбачає фізичну та мобілізаційну готовність населення; Бюджетний кодекс України [135] (щодо аудиту державних програм); Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [3] (у частині дотримання стандартів та умов безпеки); відповідні постанови Кабінету Міністрів України щодо контролю за використанням коштів.

До основних форм реалізації контрольних і наглядових інструментів у галузі фізичної культури та спорту належать:

- планові та позапланові перевірки діяльності установ і організацій, що надають спортивні послуги, з боку центральних органів виконавчої влади (Міністерство молоді та спорту України, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Державна служба України з питань праці тощо) стосовно дотримання вимог щодо безпеки спортивних споруд, санітарно-епідеміологічних норм, правил протипожежного захисту, технічної придатності інвентарю та обладнання тощо;
- аудит ефективності використання бюджетних коштів, що здійснюється органами Державної аудиторської служби України або Рахунковою палатою; перевірки підлягають державні програми фінансування спортивних об'єктів, соціальних та інфраструктурних ініціатив, використання грантів і субвенцій на розвиток масового спорту, фізичної реабілітації, патріотичного виховання, підготовки кадрів тощо;
- інституційний нагляд за дотриманням трудового законодавства – перевірка умов праці тренерів, інструкторів, викладачів фізичної культури та інших

працівників галузі, яка здійснюється Державною службою України з питань праці; окрема увага приділяється правовому статусу спортсменів, які одночасно є мобілізованими або поєднують участь у змаганнях із військовим чи службовим навантаженням;

- адміністративний контроль органів місцевого самоврядування за діяльністю комунальних спортивних установ, спортивних шкіл, молодіжних центрів, фізкультурно-оздоровчих закладів, зокрема тимчасовими контрольними комісіями, заслуховування звітів керівників, розгляд звернень громадян щодо якості послуг;

- нагляд за дотриманням будівельних, технічних і екологічних нормативів за участі Державної інспекції архітектури та містобудування, Державної екологічної інспекції щодо відповідності спортивних об'єктів вимогам безпеки, доступності для осіб з інвалідністю, безпечності для довкілля;

- залучення правоохоронних органів у разі виявлення порушень, що мають ознаки адміністративних або кримінальних, наприклад корупційних дій при фінансуванні спортивних програм, зловживань у тендерних процедурах, порушень прав учасників змагань чи вихованців спортивних установ;

- внутрішньоорганізаційний контроль з боку керівництва установ фізичної культури за дотриманням правил техніки безпеки, стандартів якості послуг, процедур охорони праці та санітарного стану приміщень (при цьому контроль є елементом управлінської культури й адміністративної відповідальності).

На нашу думку, контрольні та наглядові інструменти у сфері фізичної культури та спорту є не лише засобами виявлення порушень, а й механізмами відновлення довіри до системи публічного управління, профілактики кризових ситуацій, збереження життя і здоров'я осіб, які беруть участь у спортивному процесі, зокрема дітей, молоді, осіб з інвалідністю та ветеранів. Вони дозволяють забезпечити належний рівень правопорядку в галузі, підвищити якість публічних послуг і створити умови для стійкого розвитку фізичної культури, навіть в умовах війни.

Правозастосовні інструменти забезпечення дотримання норм законодавства у сфері фізичної культури та спорту є однією з центральних ланок у системі публічного адміністрування. Їхнє функціональне призначення полягає в реалізації санкціонованого законом впливу на суб'єктів спортивних і фізкультурно-оздоровчих відносин з метою усунення порушень, попередження зловживань та притягнення до юридичної відповідальності у випадках недотримання вимог законодавства. На відміну від контрольних і наглядових механізмів, зорієнтованих на фіксацію порушень, правозастосовні інструменти – це механізми прямої правової реакції держави на адміністративні або інші делікти в досліджуваній сфері.

Правозастосовні інструменти мають чітко виражену юрисдикційну природу, їх реалізують виключно уповноважені органи публічної влади у визначених законом процесуальних формах. Основними правозастосовними інструментами у сфері фізичної культури та спорту є:

- дисциплінарна відповідальність посадових осіб і працівників установ фізичної культури та спорту, яка застосовується адміністрацією відповідних органів у випадку порушення трудової, професійної або етичної дисципліни, що впливає на якість та безпеку надання послуг (наприклад, недотримання техніки безпеки під час тренувань, халатність щодо інструктажу дітей чи осіб з інвалідністю тощо); вона регламентується нормами трудового законодавства, статутами організацій та локальними положеннями;
- адміністративна відповідальність, що настає за порушення правил використання спортивної інфраструктури, організації масових заходів без належного погодження, порушення санітарних норм, недотримання правил пожежної безпеки тощо; відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) [136; 137; 138] за такі порушення можуть застосовуватись адміністративні стягнення у вигляді штрафів, попереджень, адміністративного припинення діяльності; вони застосовуються, зокрема, органами Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів,

Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України [139];

- кримінальна відповідальність передбачена в тих випадках, коли порушення у сфері спорту призвели до тяжких наслідків – травмування або загибелі учасників заходів, привласнення чи розкрадання бюджетних коштів, службове підроблення у фінансових або звітних документах спортивних закладів; згідно із Статтями 191, 364, 367 Кримінального кодексу України відповідальність несуть посадові особи, які допустили розтрату майна або службову недбалість [140];

- застосування адміністративного примусу, зокрема, тимчасове припинення діяльності спортивних установ, заборона експлуатації небезпечних споруд, вилучення з обігу продукції, що не відповідає стандартам (наприклад, спортивного інвентарю, що не пройшов сертифікацію); такі дії мають правову основу і реалізуються на підставі актів органів контролю або наглядових органів;

- судове застосування публічно-правових санкцій, зокрема за результатами перевірок Рахункової палати, органів державного фінансового контролю, а також в порядку адміністративного або господарського судочинства, наприклад, визнання недійсними результатів тендерів на реконструкцію спортивних об'єктів, стягнення збитків, скасування незаконних рішень органів місцевого самоврядування щодо майна спортивної інфраструктури;

- превентивне правозастосування через приписи, акти реагування, подання, розпорядження, видані у зв'язку з виявленими порушеннями (наприклад, припис ДСНС про усунення порушень протипожежної безпеки у спортивному комплексі); такі акти є інструментами оперативного правового впливу, вони є обов'язковими до виконання.

У сфері фізичної культури і спорту правозастосовні інструменти є не лише засобами реагування на правопорушення, а й важливими гарантіями публічного порядку, захисту прав учасників фізкультурно-спортивного процесу та підтримання довіри громадян до дій публічної влади. Особливого значення вони набувають у контексті забезпечення національної безпеки України, оскільки спортивні заходи,

об'єкти, інфраструктура та кадровий потенціал цієї сфери можуть мати стратегічне значення для збереження фізичної готовності населення, організації відновлення після травм, фізкультурно-спортивної реабілітації військовослужбовців, ветеранів, учасників бойових дій і постраждалих осіб, а також для підтримання психоемоційної стійкості та суспільної згуртованості.

Висновки до розділу 2

Дослідивши зміст та особливості механізму адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України ми прийшли до наступного.

Механізм адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України - це цілісна, внутрішньо узгоджена система адміністративно-правових норм, суб'єктів публічного адміністрування, адміністративно-правових відносин, юридичних фактів, форм, методів, процедур, програмних документів, актів реалізації та застосування норм права, за допомогою яких держава забезпечує організацію, розвиток, координацію, контроль і охорону сфери фізичної культури і спорту з метою формування фізичного, психологічного, соціального, реабілітаційного, мобілізаційного та гуманітарно-безпекового потенціалу населення, зміцнення суспільної стійкості, обороноздатності та людського капіталу України.

Основними елементами такого механізму є: адміністративно-правові норми, які закріплюють правила організації та функціонування сфери фізичної культури і спорту; суб'єкти публічного адміністрування, наділені повноваженнями щодо формування, реалізації, координації та контролю державної політики у цій сфері; адміністративно-правові відносини, що виникають між органами публічної влади, закладами, установами, спортивними організаціями, громадянами, військовослужбовцями, ветеранами та іншими учасниками відповідної сфери; адміністративно-правові інструменти, через які здійснюється практичний вплив на суспільні відносини; форми і методи публічного адміністрування, що забезпечують

реалізацію державної політики; юридичні факти, з якими пов'язується виникнення, зміна або припинення відповідних правовідносин; акти реалізації та застосування норм права, за допомогою яких нормативні приписи набувають конкретного управлінського змісту; а також контрольні, наглядові, координаційні та програмно-стратегічні засоби, спрямовані на забезпечення ефективності функціонування цієї сфери.

Відповідно, нормативний акт - особливий правовий документ, що не лише фіксує зміст юридичних норм, а й виступає носієм державної волі, формою реалізації правотворчої компетенції, джерелом стабільності правового регулювання та засобом формалізованого впливу на правосвідомість і поведінку громадян.

Нормативні акти, якими урегульовано сферу фізичної культури і спорту, є формалізованими актами волевиявлення уповноважених органів державної влади та місцевого самоврядування, які мають визначену юридичну силу, приймаються в установленому законом порядку, спрямовані на встановлення, зміну чи припинення правових норм, що регулюють суспільні відносини у зазначеній сфері. Ці акти є правовим інструментом реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, формують стабільне нормативне середовище для діяльності відповідних інституцій, забезпечують гарантії реалізації прав громадян у цій сфері та водночас відіграють важливу роль у контексті забезпечення національної безпеки України. Їх значення полягає у створенні правових передумов для підтримання фізичної готовності населення, розвитку спортивної інфраструктури, організації фізкультурно-спортивної реабілітації, зміцнення мобілізаційної спроможності, суспільної стійкості та людського потенціалу держави.

Публічна адміністрація як суб'єкт публічного адміністрування сферою фізичної культури і спорту в системі національної безпеки України — це ієрархічно організована та функціонально взаємопов'язана система органів виконавчої влади, виконавчих органів місцевого самоврядування, державних і комунальних установ, а також інших уповноважених суб'єктів, які на основі публічно-правових норм здійснюють організаційні, координаційні, контрольні, програмно-стратегічні та

забезпечувальні повноваження, спрямовані на розвиток фізичної культури і спорту як інструменту зміцнення людського потенціалу, суспільної стійкості, обороноздатності, реабілітаційної спроможності, соціальної інтеграції та захисту національних інтересів України.

Специфіка діяльності публічної адміністрації у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України полягає у поєднанні трьох взаємопов'язаних напрямів: безпеково-превентивного, мобілізаційно-підготовчого та реабілітаційно-відновлювального. Безпеково-превентивний напрям орієнтований на формування фізично спроможного, психологічно стійкого та соціально активного населення. Мобілізаційно-підготовчий напрям передбачає розвиток фізичної готовності громадян до дій в умовах кризових ситуацій, надзвичайних станів та збройних загроз. Реабілітаційно-відновлювальний напрям спрямований на забезпечення фізичного, психофізіологічного та соціального відновлення військовослужбовців, ветеранів і постраждалих осіб. Саме ці складові визначають зміст і роль публічної адміністрації як суб'єкта публічного адміністрування у відповідній сфері та розкривають безпекове значення фізичної культури і спорту в сучасних умовах державотворення.

Доведено, що сучасна структура Міністерства молоді та спорту України має певні організаційні диспропорції, які знижують загальну ефективність управлінських процесів та ускладнюють реалізацію комплексного міжгалузевого підходу до розвитку фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. У зв'язку з цим необхідними є реорганізаційні зміни, спрямовані на посилення інституційної спроможності міністерства, удосконалення координації з іншими центральними органами виконавчої влади, розвиток напрямів фізкультурно-спортивної реабілітації, мобілізаційно-підготовчої політики, цифрового моніторингу спортивної інфраструктури та стратегічного аналізу безпекових потреб у сфері фізичної культури і спорту:

1) надмірна деталізація відділів у межах окремих департаментів спричиняє дублювання функцій та фрагментацію управлінських процесів, зокрема, в

Департаменті спорту вищих досягнень наявність окремих відділів для літніх, зимових і неолімпійських видів спорту замість консолідованої структурної одиниці ускладнює координацію, оперативне прийняття рішень та перерозподіл ресурсів; раціональним буде утворення єдиного Відділу олімпійських і неолімпійських видів спорту з внутрішньою спеціалізацією на рівні штатного розпису;

2) відсутній спеціалізований підрозділ, відповідальний за мобілізаційно-реабілітаційні та кризові програми, що є критичним з урахуванням умов воєнного стану та стратегічної ролі фізичної культури як елемента національної стійкості, тож доцільним буде створення Управління адаптації та реінтеграційної політики у спорті, яке б забезпечувало реалізацію програм фізичної та психологічної реабілітації ветеранів, військовослужбовців, дітей війни, переселенців, а також координувало військово-патріотичні ініціативи у спортивному середовищі;

3) недостатня інституційна представленість цифрового розвитку: наявність лише одного головного спеціаліста з цифровізації унеможлиблює повноцінну реалізацію державної цифрової політики у сфері спорту, зокрема впровадження електронних реєстрів, облік показників, автоматизацію процесів ліцензування, сертифікації, контролю за закладами фізичної культури, тож обґрунтованим є створення Управління цифрових трансформацій у структурі міністерства із чітким функціональним розмежуванням підсистем: цифрові сервіси, електронні реєстри, кібербезпека, аналітичні панелі;

4) відсутність самостійного аналітично-прогностичного підрозділу, який забезпечував би формування державної політики на основі даних, наукових досліджень, оцінки ефективності реалізованих програм; наразі подібні функції розпорошені між відділом планування, юридичним управлінням та окремими виконавцями в галузевих департаментах, тож доцільним є утворення Центру стратегічного аналізу й моніторингу політики у сфері молоді та спорту як окремого міждепартаментного підрозділу з міжвідомчими повноваженнями;

5) відбувається дублювання повноважень у сфері молодіжної політики: відділи регіональної молодіжної політики, соціального становлення та підтримки

громадських об'єднань функціонують паралельно з відділами реалізації програм у сфері національної ідентичності, їхні повноваження перетинаються, що ускладнює управління, тож доцільною є передача цих повноважень Департаменту молодіжної політики, громадянської освіти та ідентичності.

Аналіз діяльності органів місцевого самоврядування у сфері фізичної культури і спорту дав можливість виокремити кілька концептуальних проблем, які потребують негайного усунення:

по-перше, фінансова автономія місцевого самоврядування на практиці часто не відповідає реальним потребам розвитку фізкультурно-спортивної інфраструктури. Видатки на спорт часто є залишковими, а механізми співфінансування з державного бюджету – епізодичними. Проблему можна вирішити, на нашу думку, шляхом удосконалення програм Державного фонду регіонального розвитку та внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України, що регламентують субвенції для підтримки спортивної інфраструктури на умовах співфінансування з громадами.

по-друге, недостатній рівень інституційної уваги до розвитку фізичної культури серед осіб з інвалідністю на місцевому рівні свідчить про фрагментарність підходів до реалізації принципу інклюзивності у сфері спорту. У більшості територіальних громад відсутні спеціалізовані програми або окремі компоненти в загальних стратегіях, що були б присвячені забезпеченню фізкультурно-оздоровчої діяльності осіб з інвалідністю. Це суперечить положенням статті 12 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», яка передбачає обов'язок органів місцевого самоврядування створювати належні умови для занять фізичною культурою та спортом для осіб з інвалідністю. Вирішення зазначеної проблеми потребує нормативного закріплення обов'язкових елементів інклюзивності в місцевих програмах розвитку фізичної культури та спорту. Зокрема, необхідно: передбачити мінімальні стандарти доступності інфраструктури, встановити квоти на фінансування заходів з адаптивної фізичної

культури, а також розробити систему підготовки фахівців з адаптивної фізичної культури на рівні регіональних центрів.

У результаті наукового аналізу сучасної нормативно-правової бази, що регулює питання публічного адміністрування у сфері фізичної культури та спорту, сформульовано пропозиції щодо її удосконалення. А саме:

Закон України «Про фізичну культуру і спорт» доповнити спеціальним розділом з умовною назвою «Фізична культура та спорт в умовах надзвичайних ситуацій і особливого періоду», який має врегулювати низку взаємопов'язаних питань – від підготовки мобілізаційного ресурсу до організації фізичної реабілітації поранених.

Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» доповнити:

ст. «Оздоровлення та реабілітація дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій»

«Діти, які постраждали внаслідок воєнних дій, мають право на першочергове безоплатне отримання послуг дитячих закладів оздоровлення та відпочинку.

До цієї категорії належать:

- діти, які мають статус внутрішньо переміщених осіб;
- діти, які втратили одного або обох батьків унаслідок бойових дій;
- діти, які отримали інвалідність у зв'язку з пораненням, травмою чи контузією внаслідок збройного конфлікту.

Зазначені категорії дітей у закладах оздоровлення та відпочинку проходять фізкультурно-оздоровчу та психофізичну реабілітацію відповідно до індивідуальних особливостей стану здоров'я.

На базі закладів оздоровлення можуть створюватися реабілітаційні підрозділи або центри, укомплектовані фахівцями з фізичної терапії, ерготерапії, психології, адаптивного фізичного виховання, що мають відповідну інфраструктуру, забезпечені необхідними технічними засобами реабілітації, спортивним інвентарем тощо.

Порядок формування та реалізації програм оздоровлення й фізичної реабілітації дітей, постраждалих унаслідок збройного конфлікту, затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері оздоровлення дітей, за погодженням із центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, соціального захисту населення»;

Закон України «Про основи національного спротиву» доповнити нормою такого змісту:

ст. «Фізична культура як елемент підготовки до національного спротиву»

«У системі підготовки громадян України до участі в заходах національного спротиву фізична культура виконує функцію зміцнення фізичної, функціональної та психологічної стійкості осіб, які залучаються до заходів територіальної оборони, руху опору, добровольчих формувань та інших елементів спротиву.

Держава забезпечує розроблення та впровадження програм фізичної підготовки, спрямованих на формування бойової витривалості, навичок виживання, прикладної військової фізкультури та групової фізичної згуртованості. Такі програми можуть реалізовуватися під час освітнього процесу, підготовки кадрів національного спротиву, діяльності молодіжних організацій, спортивно-патріотичних клубів, закладів позашкільної освіти, спортивних ліцеїв та інших установ.

Фінансування програм фізичної підготовки до національного спротиву здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством».

Доведено, що інструменти публічного адміністрування – це правові, організаційні, технічні, економічні та інформаційні засоби, використовувані публічною адміністрацією для реалізації функцій державної політики в певній сфері. Вони слугують операційними важелями реалізації публічної влади, а їх

зовнішній прояв (зокрема у вигляді актів, угод, дій) є формою адміністративної діяльності.

Інструменти публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України — це сукупність правових, організаційних, інформаційних, фінансових, технічних, контрольних і координаційних засобів, що використовуються уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації для реалізації державної політики, забезпечення публічного інтересу, підтримання фізичної готовності населення, розвитку спортивної інфраструктури, організації фізкультурно-спортивної реабілітації, зміцнення людського потенціалу, суспільної стійкості та національної безпеки України.

Ознаки інструментів публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту:

- цільова спрямованість на досягнення публічного інтересу;
- реалізація в межах правової компетенції суб'єктів публічної адміністрації;
- юридична визначеність і нормативна закріпленість;
- функціональна придатність до вирішення конкретних завдань;
- інтегративна природа: поєднання правових, організаційних, інформаційних і технічних засобів;
- гнучкість і адаптивність залежно від управлінського рівня та умов;
- орієнтація на результативність та ефективність;
- контрольованість і підзвітність;
- системність і структурованість.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки

Вибір вивчення досвіду зарубіжних країн для дослідження адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки має здійснюватися не довільно, а на основі чітко визначених науково-методологічних критеріїв. Такий підхід дає змогу уникнути фрагментарного опису іноземного досвіду та забезпечує належний рівень порівняльно-правового аналізу, визначення перспективних напрямків імплементації для України.

Першим критерієм, який на нашу думку, варто взяти за приклад є репрезентативність моделі публічного управління у сфері фізичної культури і спорту. Доцільним є аналіз держав, які демонструють різні організаційно-правові підходи до регулювання цієї сфери: централізовану, децентралізовану, федеративну, змішану або безпеково орієнтовану модель. Це дозволяє виявити особливості розподілу повноважень між органами державної влади, місцевим самоврядуванням, спортивними федераціями, освітніми установами та суб'єктами сектору безпеки.

Другим критерієм є ступінь інтеграції фізичної культури і спорту до системи національної безпеки. На нашу думку, особливий інтерес становлять держави, у яких спорт розглядається не лише як елемент соціальної політики чи дозвілля, а як інструмент зміцнення громадського здоров'я, підвищення фізичної готовності населення, формування соціальної згуртованості, профілактики правопорушень, забезпечення безпеки масових заходів та розвитку оборонної культури.

Третім критерієм є рівень нормативно-правової та інституційної розвиненості відповідної сфери. До аналізу міжнародного досвіду доцільно включати країни, в яких сформовано спеціальне спортивне законодавство, діють уповноважені органи

публічної адміністрації, функціонують механізми державного контролю, фінансування, антидопінгового регулювання, захисту прав спортсменів та забезпечення безпеки спортивних заходів.

Четвертим критерієм є порівнюваність зарубіжного досвіду з українськими правовими та безпековими умовами. У цьому контексті важливим є дослідження не лише провідних західних держав, а й країн Центральної та Східної Європи, зокрема Польщі або країн Балтії, які мають близький до України історико-правовий контекст, досвід постсоціалістичної трансформації та адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

П'ятим критерієм є наявність спеціального безпекового компонента у державній політиці щодо фізичної культури і спорту. Доцільним є включення до дослідження держав, у яких фізична підготовка населення, молодіжна політика, спорт, патріотичне виховання та оборонна готовність розглядаються як взаємопов'язані напрями державної політики.

З урахуванням зазначених критеріїв обґрунтованим є звернення до досвіду США, оскільки ця держава демонструє модель поєднання спорту, освіти, громадського здоров'я та підготовки людського потенціалу. Досвід Великої Британії є значущим у контексті адміністративно-правового забезпечення безпеки масових спортивних заходів, функціонування спеціалізованих органів контролю та встановлення стандартів безпеки спортивної інфраструктури.

Німеччина становить науковий інтерес як приклад федеративної моделі регулювання, у межах якої істотну роль відіграють землі, муніципалітети та спортивні об'єднання. Франція, навпаки, репрезентує централізований підхід, що характеризується значною роллю держави у формуванні та реалізації спортивної політики, а також кодифікованим характером спортивного законодавства.

Окрему увагу доцільно приділити Польщі та країнам Балтії, оскільки їхній досвід є найбільш наближеним до українського з погляду правової традиції, регіонального безпекового середовища та процесів європейської інтеграції. Аналіз цих держав дає змогу визначити практичні механізми адаптації спортивної політики

до умов демократичного врядування, децентралізації та сучасних викликів національній безпеці.

Водночас досвід Ізраїлю або Південної Кореї є доцільним для дослідження з огляду на особливе значення фізичної підготовки, дисципліни, мобілізаційної культури, патріотичного виховання та стійкості суспільства в умовах постійних або потенційних безпекових загроз.

Отже, вибір зазначених країн є методологічно виправданим, оскільки вони відображають різні типи адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту та різні підходи до її включення в систему національної безпеки. Саме такий підхід забезпечує можливість не лише описати зарубіжний досвід, а й виокремити ті правові та організаційні механізми, які можуть бути адаптовані в Україні з урахуванням її правової системи, безпекових викликів і стратегічних інтересів держави.

У США немає міністерства спорту. У зв'язку з відсутністю у США спеціалізованого міністерства спорту, адміністративно-правове регулювання сфери фізичної культури, спорту та харчування має міжвідомчий і міжкомітетський характер. Державна політика в сфері фізичної культури та спорту віднесена до компетенції Президентської ради з питань спорту, фізкультури і харчування (відновлена 2025 р.) є дорадчим органом при Президентові ^[141]. Рада має консультувати Президента та рекомендувати заходи у сфері спорту, фітнесу й харчування, а Presidential Fitness Test адмініструється через HHS за підтримки Department of Education.

Тоді як у Конгресі США відповідні питання розподілені між Senate Committee on Commerce, Science, and Transportation, Senate Committee on Health, Education, Labor and Pensions, Senate Committee on Agriculture, Nutrition, and Forestry, а також профільними комітетами Палати представників - House Committee on Energy and Commerce, House Committee on Education and the Workforce, House Committee on the Judiciary, House Committee on Agriculture та House Committee on Armed Services.

У Сенаті США:

1. Senate Committee on Commerce, Science, and Transportation - ключовий комітет щодо олімпійського, паралімпійського та аматорського спорту, зокрема регулювання USOPC, SafeSport і Ted Stevens Olympic and Amateur Sports Act. Сенатський комітет прямо зазначав, що відповідний закон перебуває в юрисдикції Commerce Committee;

2. Senate Committee on Health, Education, Labor and Pensions - HELP Committee охоплює питання охорони здоров'я, освіти, праці, громадського добробуту, публічного здоров'я, тобто фізичної активності, здорового способу життя, молодіжного та шкільного спорту;

3. Senate Committee on Agriculture, Nutrition, and Forestry варто виокремити у контексті харчування населення, human nutrition, food stamp programs, тобто тієї частини політики, яка пов'язана з nutrition у назві Президентської ради;

4. Senate Committee on Armed Services його варто згадувати лише в контексті фізичної готовності військовослужбовців, військової підготовки та оборонної спроможності, а не як загальний спортивний комітет;

5. Senate Committee on the Judiciary дотичний до спорту в питаннях захисту спортсменів, сексуального насильства в спорті, відповідальності спортивних організацій, антимонопольних аспектів професійного та студентського спорту. Наприклад, у контексті SafeSport Сенатський Commerce Committee згадував також слухання в Senate Judiciary Committee щодо безпеки спортсменів.

У Палаті представників США:

1. House Committee on Energy and Commerce важливий для питань public health, HHS, CDC, регулювання харчових і медичних аспектів, а також окремих аспектів студентського спорту й комерціалізації спорту. Його Health Subcommittee має юрисдикцію щодо Department of Health and Human Services, CDC, NIH та широкого сектору охорони здоров'я;

2. House Committee on Education and the Workforce є ключовий для шкільного, студентського та університетського спорту, зокрема NCAA, студентів-спортсменів, NIL-регулювання, трудових і освітніх аспектів спорту. Сам комітет

зазначає свою зацікавленість в oversight of institutions of higher education and their athletic programs;

3. House Committee on the Judiciary дотичний до антимонопольного регулювання, відповідальності спортивних організацій, правового статусу студентів-спортсменів, комерційних прав на ім'я, образ і подобу;

4. House Committee on Armed Services має значення для теми, оскільки спорт і фізична культура аналізуються як чинник військової готовності, підготовки особового складу та обороноздатності. Його Readiness Subcommittee охоплює military readiness, training, logistics and maintenance.

Таким чином, у США державна політика у сфері фізичної культури і спорту формується та реалізується за децентралізованою міжвідомчою моделлю. Формування державної політики у зазначеній сфері здійснюється насамперед через президентські акти, федеральне законодавство, стратегічні документи у сфері охорони здоров'я, освіти, оборони та безпеки, а також через діяльність дорадчих і спеціалізованих інституцій [142].

Особливістю американської моделі є те, що фізична культура і спорт розглядаються не як ізольована галузь, а як складова ширшої державної політики у сфері громадського здоров'я, освіти, соціального розвитку та національної стійкості. У президентському акті 2025 р. (President's Council on Sports, Fitness, and Nutrition, and the Reestablishment of the Presidential Fitness Test) акцентовано увагу на необхідності залучення публічного і приватного, цивільного та військового секторів до формування національної культури фізичної сили, життєздатності й досконалості [141].

На рівні виконавчої влади важливу роль відіграє Department of Health and Human Services, зокрема Office of Disease Prevention and Health Promotion, яке адмініструє ініціативи щодо фізичної активності, здорового харчування та молодіжного спорту. У межах цього напрямку розробляються програмні документи, зокрема Physical Activity Guidelines for Americans та National Youth Sports Strategy, які визначають фізичну активність і спорт як інструменти зміцнення здоров'я

населення, профілактики хронічних захворювань, розвитку молоді та розширення доступу до спортивної участі [143; 144].

Важливим каналом реалізації державної політики є система освіти. Через Department of Education держава впливає на шкільний, міжшкільний, студентський та університетський спорт, зокрема шляхом застосування положень Title IX, які забороняють дискримінацію за ознакою статі в освітніх програмах, включно зі спортивними програмами, що отримують федеральне фінансування [145]. У цьому аспекті спорт виконує не лише оздоровчу, а й соціально-інтеграційну та правозахисну функцію.

Окреме місце в системі правового регулювання займає олімпійський, паралімпійський та аматорський спорт, який регулюється положеннями Ted Stevens Olympic and Amateur Sports Act. Цей акт визначає правовий статус і повноваження United States Olympic & Paralympic Committee та національних спортивних федерацій щодо координації аматорського спорту, участі США в міжнародних змаганнях, розвитку спортивної медицини, фізичної підготовки, безпеки спортсменів і захисту їхніх прав [146].

Безпековий компонент державної політики реалізується також через діяльність U.S. Center for SafeSport, який функціонує як спеціалізований механізм запобігання фізичному, емоційному та сексуальному насильству у спорті [147]. Наявність такого інституту свідчить про те, що спортивна сфера у США розглядається не лише як простір змагань, а і як сфера забезпечення прав людини, захисту неповнолітніх спортсменів, підтримання суспільної довіри до спортивних організацій та гарантування безпечного спортивного середовища.

Як елемент національної безпеки фізична культура і спорт у США розглядаються передусім через призму громадського здоров'я, людського потенціалу та військової готовності. Centers for Disease Control and Prevention прямо пов'язує фізичну активність із військовою готовністю, зазначаючи, що фізична неактивність і незадовільний стан здоров'я молоді впливають на здатність населення відповідати вимогам базової військової підготовки [148]. Отже, фізична

культура набуває значення чинника формування якісного мобілізаційного резерву, підтримання працездатності населення та зміцнення обороноздатності держави.

Для України особливий інтерес становить не стільки сама інституційна модель США, скільки підхід до фізичної культури і спорту як до чинника національної стійкості, обороноздатності та якості людського потенціалу. Перспективним є те, що американська модель пов'язує спорт із громадським здоров'ям, освітою, військовою готовністю, молодіжною політикою та безпекою масових заходів, тобто розглядає його не як другорядну соціальну сферу, а як інструмент зміцнення держави. В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення в Україні особливо важливо адаптувати такі елементи: системну фізичну підготовку молоді, розвиток масового спорту як засобу профілактики захворювань і соціальної дезадаптації, підтримку ветеранів через спорт, формування культури фізичної витривалості населення, а також міжвідомчу координацію між органами освіти, охорони здоров'я, оборони, молодіжної політики та місцевого самоврядування.

У цьому контексті американський досвід є перспективним для України саме тому, що він дозволяє розглядати фізичну культуру і спорт як превентивний інструмент національної безпеки. Йдеться не лише про підготовку професійних спортсменів, а про формування фізично здорового, психологічно стійкого, соціально інтегрованого та потенційно готового до захисту держави населення.

Таким чином, державна політика США у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки має комплексний і міжгалузевий характер. Вона формується через президентські ініціативи, федеральне законодавство, діяльність Конгресу, стратегії у сфері охорони здоров'я, освіти й оборони, а реалізується через мережу федеральних органів, штатів, освітніх установ, спортивних федерацій, безпекових структур і громадських організацій. Її національно-безпекове значення полягає у зміцненні здоров'я населення, підвищенні фізичної готовності молоді, підтриманні обороноздатності, забезпеченні безпеки спортивних заходів, захисті спортсменів та формуванні соціальної згуртованості.

Досвід Великої Британії у сфері фізичної культури і спорту є показовим для України, оскільки британська модель розглядає спорт не лише як соціальну або рекреаційну сферу, а як інструмент зміцнення громадського здоров'я, соціальної згуртованості, безпеки масових заходів, міжнародного авторитету держави та суспільної стійкості. На відміну від держав із вузькогалузевим підходом до спорту, у Великій Британії ця сфера інтегрується у ширшу політику охорони здоров'я, освіти, місцевого розвитку, протидії нерівності, громадської безпеки та м'якої сили держави [149; 150].

Інституційно державна політика у сфері спорту у Великій Британії координується через Department for Culture, Media and Sport, який відповідає за підтримку спорту, культури, туризму, медіа та громадянського суспільства. Важливо, що цей орган прямо пов'язує розвиток спорту з підвищенням згуртованості громад, репутації держави та якості суспільного життя [149]. Отже, спорт у британській моделі виступає не ізольованим напрямом державної політики, а складовою ширшої системи соціальної та безпекової стійкості.

Нормативно-стратегічною основою такого підходу є урядова стратегія “Sporting Future: A New Strategy for an Active Nation”, у якій було переосмислено критерії успішності державної політики у спорті. Її ключовими результатами визначено фізичне благополуччя, психічне благополуччя, індивідуальний розвиток, соціальний і громадський розвиток, а також економічний розвиток [150]. У безпековому вимірі це має значення тому, що фізично активне населення є менш вразливим до хронічних захворювань, соціальної пасивності, психологічної дестабілізації та кризових явищ. Отже, фізична культура виконує превентивну функцію у сфері національної безпеки, оскільки сприяє збереженню працездатності, мобільності та психологічної витривалості громадян.

Подальший розвиток цей підхід отримав у стратегії “Get Active: A strategy for the future of sport and physical activity” 2023 р. У ній уряд Великої Британії визначив завдання побудови більш активної нації шляхом подолання високого рівня фізичної неактивності, забезпечення доступності, інклюзивності та сталості сектору спорту

і фізичної активності [151]. У безпековому вимірі це означає, що фізична активність населення сприймається як превентивний інструмент зменшення навантаження на систему охорони здоров'я, подолання соціальної ізоляції та зміцнення людського потенціалу держави.

Особливу увагу у Великій Британії приділено подоланню соціальної нерівності у доступі до фізичної активності. Стратегія Sport England “Uniting the Movement” спрямована на трансформацію життя людей і громад через спорт та фізичну активність, а також на усунення глибоко вкорінених нерівностей у цій сфері [152]. Для України цей аспект є перспективним, оскільки в умовах війни та післявоєнного відновлення спорт може виконувати функцію соціальної реінтеграції ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, дітей, молоді та осіб з інвалідністю.

Окремою складовою британського досвіду є розвинена система безпеки спортивних споруд і масових спортивних заходів. У Великій Британії функціонує Sports Grounds Safety Authority, яка є урядовим радником з питань безпеки спортивних споруд та здійснює регуляторні повноваження щодо футбольних стадіонів в Англії та Уельсі [153]. Її функції включають ліцензування стадіонів Premier League, English Football League, Wembley Stadium та, за потреби, Principality Stadium, а також нагляд за діяльністю місцевих органів влади у сфері сертифікації безпеки спортивних споруд [154].

Важливим для України є саме ризик-орієнтований характер британської моделі. Безпека спортивних заходів забезпечується не лише поліцейською присутністю, а через систему правових вимог, ліцензування, сертифікації, діяльність Safety Advisory Groups, взаємодію місцевих органів влади, поліції, пожежних служб, медичних служб, організаторів заходів і власників спортивної інфраструктури [155]. Такий підхід є перспективним для України з огляду на необхідність підвищення безпеки стадіонів, арен, фан-зон і масових спортивних подій в умовах терористичних, диверсійних, ракетних та інших гібридних загроз.

Важливою складовою британського досвіду є також кібербезпека спортивного сектору. National Cyber Security Centre наголошує, що спортивні організації є

потенційними об'єктами кібератак, оскільки вони використовують цифрові квиткові системи, бази персональних даних, фінансові сервіси, трансляційні платформи та інформаційні системи управління [156]. У сучасних умовах спорт стає частиною цифрової інфраструктури держави, а тому його кіберзахист має значення для інформаційної безпеки, захисту персональних даних, протидії дезінформації та забезпечення безперервності функціонування спортивних інституцій.

З погляду національної безпеки важливим є і британський підхід до доброчесності спорту. Діяльність UK Anti-Doping спрямована на забезпечення чистого спорту, боротьбу з допінгом, захист прав спортсменів і підтримання довіри до спортивних результатів [157]. Цей напрям має безпекове значення, оскільки спортивна доброчесність впливає на міжнародну репутацію держави, легітимність її участі у міжнародному спортивному русі, довіру до національних спортивних інституцій та захист молоді від небезпечних практик.

Крім внутрішньої безпеки, спорт у Великій Британії виконує функцію м'якої сили. Великі спортивні події використовуються як інструмент міжнародного позиціонування держави, демонстрації її організаційної спроможності, цінностей, відкритості та стабільності [158]. Для України цей аспект є перспективним, оскільки спорт може стати засобом підтримання міжнародної уваги до українського питання, протидії інформаційній агресії, формування позитивного іміджу держави та посилення спортивної дипломатії.

Отже, з позиції національної безпеки досвід Великої Британії є цінним для України у кількох ключових напрямках. По-перше, спорт і фізична активність можуть використовуватися як інструмент формування здорового, психологічно стійкого та соціально згуртованого населення. По-друге, британська модель демонструє ефективні адміністративно-правові механізми забезпечення безпеки масових спортивних заходів і спортивної інфраструктури. По-третє, перспективним є впровадження ризик-орієнтованого підходу до захисту спортивних об'єктів від терористичних, техногенних, кібернетичних та інших загроз. По-четверте, спорт

може бути використаний як елемент міжнародної безпеки через спортивну дипломатію, м'яку силу та зміцнення міжнародної репутації держави.

Для України найбільш доцільним є запозичення не окремих інституцій Великої Британії у формальному вигляді, а самої логіки державної політики, за якої фізична культура і спорт розглядаються як стратегічний ресурс національної безпеки. Такий підхід дає змогу інтегрувати спорт у політику громадського здоров'я, освіти, реінтеграції ветеранів, захисту населення, кібербезпеки, громадської безпеки та міжнародного позиціонування України.

Німецька модель адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту характеризується федеративним, децентралізованим і субсидіарним характером. У Німеччині відповідальність за спортивну політику розподілена між федеральним рівнем, землями, муніципалітетами та автономними спортивними організаціями. З 2025 р. координація федеральної спортивної політики пов'язана з посадою Державного міністра з питань спорту і волонтерства при Федеральній канцелярії, тоді як Федеральне міністерство внутрішніх справ продовжує відігравати важливу роль у підтримці спорту вищих досягнень і спортивної інфраструктури [159; 160].

З точки зору національної безпеки цінним є те, що Німеччина не зводить спорт лише до професійних змагань. Спорт розглядається як механізм підтримання здорового способу життя, соціальної інтеграції та громадянської активності. Федеральна ініціатива IN FORM - German national initiative to promote healthy diets and physical activity спрямована на тривале поліпшення харчових і рухових звичок населення, що має безпосереднє значення для збереження людського потенціалу, працездатності та зменшення навантаження на систему охорони здоров'я [161].

Особливе значення для розуміння значення фізичної культури і спорту як елементу національної безпеки має німецька система забезпечення безпеки спортивних заходів. Німеччина ратифікувала Конвенцію Ради Європи про інтегрований підхід до безпеки, захисту та обслуговування під час футбольних матчів та інших спортивних заходів, а на національному рівні функціонує National

Committee on Sport and Security. У зв'язку з федеративним устроєм питання будівельної безпеки, пожежного нагляду, евакуації, сертифікації та перевірок спортивних споруд переважно регулюються землями й реалізуються муніципалітетами [162].

Безпековий підхід Німеччини проявляється також у розмежуванні відповідальності між організаторами спортивних заходів, поліцією, приватною охороною, місцевими органами влади та спортивними федераціями. У сфері футбольної безпеки застосовуються механізми стадійних заборон, превентивної поліцейської діяльності, фан-проектів, соціально-виховної роботи з уболівальниками, а також правові засоби протидії насильству, расизму, мові ворожнечі, використанню піротехніки та іншим загрозам громадському порядку [162].

Окремо слід відзначити зв'язок спорту з оборонною сферою. У Бундесвері спорт є обов'язковим елементом військової служби: військовослужбовці мають підтримувати фізичну форму, проходити щорічні фітнес-тести та виконувати встановлені норми фізичної активності. Також у Німеччині функціонують спортивні групи Бундесверу, які підтримують спортсменів високого рівня, зокрема в олімпійських і паралімпійських видах спорту [163].

Для України перспективним є те, що німецька модель поєднує місцеву відповідальність, федеральну координацію, громадське здоров'я, безпеку масових заходів і фізичну готовність військовослужбовців. У вітчизняних умовах це може бути використано для розбудови системи фізичної підготовки населення, розвитку муніципальної спортивної інфраструктури, запровадження стандартів безпеки спортивних об'єктів і створення міжвідомчих механізмів реагування на ризики під час масових спортивних заходів.

Французька модель є більш централізованою та кодифікованою, що відрізняє її від німецького федеративного підходу. Основою правового регулювання є Code du sport, який визначає організаційні, інституційні, безпекові, антидопінгові та інші засади функціонування сфери спорту. Важливу роль виконує Agence nationale du

sport, яка відповідає за розвиток доступу до спортивної практики для всіх і підтримку спорту високих досягнень, зокрема олімпійського та паралімпійського спорту, у межах стратегії, визначеної державою [164].

З позиції національної безпеки особливо важливим є французький підхід до спорту як до інструменту громадського здоров'я. Stratégie Nationale Sport Santé 2019–2024 була спрямована на поліпшення стану здоров'я населення шляхом заохочення фізичної та спортивної активності протягом усього життя. У 2025 р. Франція продовжила цей напрям через Stratégie Nationale Sport-Santé 2025–2030, яка акцентує увагу на боротьбі з малорухливим способом життя, зміцненні фізичного й психічного здоров'я та зменшенні соціальних і територіальних нерівностей [165].

Франція має розвинений адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки спортивних заходів. Code du sport передбачає можливість організаторів спортивних заходів відмовити у видачі або анулювати право доступу особам, поведінка яких суперечить правилам безпеки спортивного заходу [166]. Крім того, у Франції діють судові та адміністративні заборони відвідування стадіонів, спрямовані на попередження насильства під час спортивних подій [167].

Досвід Франції особливо показовий у контексті проведення великих міжнародних спортивних подій. Закон Франції від 19 травня 2023 р. щодо Олімпійських і Паралімпійських ігор 2024 р. (Loi n° 2023-380 du 19 mai 2023 relative aux jeux Olympiques et Paralympiques de 2024 et portant diverses autres dispositions) передбачив спеціальні безпекові механізми для гарантування безпеки Ігор, зокрема правове регулювання використання окремих технологій відеозахисту та організацію заходів безпеки в умовах масового скупчення людей [168].

Для національної безпеки України особливий інтерес становить і французький досвід інтеграції спорту в систему оборони. У Франції функціонує Centre national des sports de la Défense, який забезпечує підготовку у сфері військового спорту, фізичної підготовки військовослужбовців, спорту високих досягнень і відновлення поранених військових через спорт [169]. Міністерство збройних сил Франції прямо пов'язує фізичну підготовку військовослужбовців із

їхньою оперативною спроможністю, зазначаючи, що військовий у поганій фізичній формі не є повною мірою операційно готовим [¹⁷⁰].

Ще одним безпековим напрямом є антидопінгова політика. Agence française de lutte contre le doping є незалежним публічним органом, який визначає та реалізує національні заходи боротьби з допінгом. У безпековому вимірі це має значення не лише для охорони здоров'я спортсменів, а й для захисту доброчесності спорту, міжнародної репутації держави та довіри до спортивних інституцій [¹⁷¹].

Для України французький досвід є перспективним насамперед тому, що він демонструє державно-централізовану модель управління спортивною сферою в умовах високих безпекових ризиків. Україна може використати французький підхід для вдосконалення законодавства про безпеку спортивних заходів, розвитку фізкультурно-спортивної реабілітації військовослужбовців і ветеранів, впровадження стандартів управління великими спортивними подіями та посилення ролі спорту в системі громадського здоров'я.

Польський досвід є особливо цінним для України через географічну, історико-правову та безпекову близькість. Основним актом у сфері спорту є Act on Sport of 25 June 2010, який визначає засади організації та здійснення спортивної діяльності. Польське законодавство розуміє спорт широко як усі форми фізичної активності, що сприяють поліпшенню фізичної та психічної форми, розвитку соціальних зв'язків або досягненню спортивних результатів [¹⁷²].

З погляду національної безпеки важливим є те, що польська спортивна політика пов'язує спорт із розвитком соціального капіталу, фізичної активності населення та міжнародного представництва держави. У Sport Development Programme 2020 серед завдань визначалися створення умов для фізичної активності на всіх етапах життя, використання потенціалу спорту для формування соціального капіталу, поліпшення організаційно-правових умов розвитку спорту та використання спорту високих досягнень для популяризації фізичної активності й міжнародного просування Польщі [¹⁷³].

Окремий безпековий блок польської моделі становить регулювання безпеки масових спортивних заходів. У Польщі діє Закон від 20 березня 2009 р. про безпеку масових заходів, який охоплює, зокрема, спортивні масові заходи й футбольні матчі. Він встановлює обов'язки організаторів щодо забезпечення безпеки, взаємодії з поліцією, органами місцевого самоврядування, службами охорони, медичними й рятувальними службами [174].

Польська модель цікава для України тим, що безпека спортивних заходів розглядається не лише як внутрішня справа організатора, а як предмет публічно-правового регулювання, де задіяні органи влади, поліція, організатори, служби безпеки та місцеве самоврядування. Такий підхід може бути корисним для України в умовах підвищеної терористичної, диверсійної, ракетної та інформаційної загрози під час проведення будь-яких масових заходів.

З 2025 р. особливої актуальності набув польський досвід загальнодержавних програм підготовки населення до кризових ситуацій. Міністерство національної оборони Польщі запустило програму “**wGotowości**”, яка передбачає добровільні, загальнодоступні й безоплатні оборонні тренування для громадян. Програма охоплює навички першої допомоги, поведінки у кризових ситуаціях, евакуації, виживання, кібергігієни та протидії дезінформації [175].

Хоча програма “**wGotowości**” не є суто спортивною, вона є важливою для дослідження фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки, оскільки демонструє, як держава може поєднувати фізичну підготовку, кризову готовність, першу допомогу, громадянську відповідальність і оборонну стійкість населення. Для України це є особливо перспективним у контексті розвитку системи національного спротиву, підготовки молоді, резервістів, територіальних громад і цивільного населення до дій в умовах загроз.

Цікавим є міжнародний досвід Південної Кореї у сфері правового регулювання фізичної культури і спорту. Південна Корея розглядає фізичну підготовленість населення не лише як елемент соціальної або освітньої політики, а як один із чинників підтримання обороноздатності держави. Такий підхід

зумовлений безпековим середовищем Кореїського півострова, наявністю постійної воєнної загрози та функціонуванням системи загального військового обов'язку. У зв'язку з цим фізична культура, шкільний спорт, підготовка молоді та контроль фізичного стану громадян фактично включені до ширшої системи формування мобілізаційного людського ресурсу.

Нормативну основу цієї моделі становить насамперед National Sports Promotion Act, який визначає державну політику у сфері спорту як засіб підвищення фізичної сили населення, зміцнення солідарності через спортивну діяльність та розвитку національного престижу. У межах даного акту держава й органи місцевого самоврядування зобов'язані вживати заходів щодо розвитку національного спорту, Міністр культури, спорту і туризму формує та реалізує базову політику у цій сфері, а місцеві органи влади розробляють відповідні плани на своєму рівні [176]. Важливо, що закон прямо передбачає розвиток шкільного, місцевого та трудового спорту, а також покладає на роботодавців обов'язок створювати умови для підтримання фізичної форми працівників.

Особливу роль у цій сфері відіграє School Sports Promotion Act, який визначає основи організації фізичного виховання учнівської молоді. Його положення покладають на державу, органи місцевого самоврядування та освітні управлінські структури обов'язок створювати умови для розвитку шкільного спорту. Водночас Міністр освіти повинен раз на п'ять років розробляти базові напрями політики у цій сфері, узгоджуючи їх із Міністром культури, спорту і туризму. На рівні закладів освіти цей підхід реалізується через проведення занять із фізичного виховання, моніторинг здоров'я та фізичної підготовленості учнів, створення спортивних клубів і команд, організацію змагань, а також забезпечення шкіл необхідними спортивними приміщеннями та обладнанням.

У безпековому вимірі південнокорейська модель відрізняється тим, що сфера фізичної культури і спорту функціонально пов'язана із системою військового обов'язку. Military Service Act передбачає проходження фізичного та психологічного обстеження осіб, які підлягають військовій службі, що дає змогу державі оцінювати

не лише юридичну придатність громадянина до служби, а й його фактичний фізичний стан. Крім того, Reserve Forces Act закріплює повноваження Міністра національної оборони щодо управління резервними силами, їх мобілізації та проведення щорічної підготовки резервістів тривалістю до 20 днів.

Таким чином, у Південній Кореї фізична культура і спорт не ізольовані від оборонної політики, а виступають частиною адміністративно-правового механізму формування фізично придатного населення. Цей механізм охоплює декілька рівнів: загальнодержавне планування спортивної політики, розвиток шкільного спорту, підтримання фізичної активності працюючого населення, функціонування спеціалізованих спортивних організацій, а також оцінювання фізичного стану громадян у межах військово-мобілізаційної системи. Саме поєднання освітнього, спортивного та військово-адміністративного компонентів дає підстави розглядати південнокорейську модель як приклад використання фізичної культури і спорту в інтересах національної безпеки.

Окремо слід зазначити роль бойових мистецтв, насамперед тхеквондо, яке в Республіці Корея має не лише спортивне, а й культурно-державницьке значення. Законодавство передбачає окремі механізми підтримки тхеквондо, включаючи формування державної політики, освітні програми, підготовку інструкторів, підтримку спеціалізованих організацій та міжнародне просування цього виду спорту. У цьому аспекті тхеквондо виконує подвійну функцію: з одного боку, воно є елементом національної ідентичності, а з іншого - засобом фізичного і дисциплінарного виховання громадян.

Отже, можемо зазначити, що правове регулювання сфери фізичної культури і спорту в Південній Кореї характеризується системністю, централізованим державним плануванням, міжвідомчою взаємодією та практичним зв'язком із мобілізаційною готовністю. Для України цей досвід є цінним не в частині механічного запозичення моделі загального військового обов'язку, а в частині розуміння фізичної підготовленості населення як юридично значущого елемента

національної безпеки, що потребує закріплення у спортивному, освітньому, оборонному та мобілізаційному законодавстві.

Отже, аналіз досвіду США, Великої Британії, Німеччини, Франції, Польщі та Південної Кореї дає підстави говорити не про єдину універсальну модель, а про кілька різних підходів до адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту в контексті національної безпеки. Досвід США може бути корисним для України насамперед у частині міжвідомчої організації політики у сфері фізичної активності, спорту, охорони здоров'я, освіти та оборонної підготовки. Показовим є підхід, за якого фізична активність населення розглядається ширше, ніж елемент дозвілля чи соціальної політики. Вона пов'язується з якістю людського потенціалу, профілактикою захворювань, рівнем військової придатності громадян і загальною стійкістю держави до кризових ситуацій. Для України це означає необхідність узгодження дій органів, відповідальних за молодь і спорт, освіту, охорону здоров'я, оборону, ветеранську політику та місцеве самоврядування. Така координація дала б змогу поєднати шкільний і студентський спорт, програми фізичної підготовки молоді, підтримку ветеранів та заходи з формування здорового способу життя в єдину послідовну політику.

Не менш важливим для України є британський досвід, особливо у сфері безпеки спортивної інфраструктури та масових спортивних заходів. Його цінність полягає в тому, що безпека спортивних подій розглядається не лише як завдання поліції, а як результат заздалегідь спланованої взаємодії організаторів, місцевої влади, правоохоронних органів, медичних і рятувальних служб, а також власників спортивних об'єктів. Такий підхід передбачає правові вимоги до організаторів, перевірку стану спортивних споруд, сертифікацію об'єктів, оцінку ризиків і чіткий розподіл відповідальності між усіма учасниками. Для України це має особливе значення в умовах ракетних, диверсійних, терористичних і кібернетичних загроз. Окремо варто врахувати й британське розуміння спорту як засобу соціальної

інтеграції, оскільки фізична культура може сприяти реінтеграції ветеранів, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та молоді в життя громад.

У Німеччині ця сфера розвивається переважно в межах федеративної та субсидіарної моделі, де значну роль відіграють землі, громади та спортивні об'єднання, а сам спорт пов'язується із громадським здоров'ям, соціальною інтеграцією, безпечним проведенням спортивних заходів і підтриманням фізичної готовності військовослужбовців. Французький підхід, навпаки, є більш централізованим: держава активно використовує кодифіковане спортивне законодавство, спеціалізовані інституції, механізми контролю за безпекою масових заходів, спортивну медицину, реабілітаційні програми для поранених військових та антидопінгові інструменти. Польський досвід є особливо показовим для України, оскільки формується у близькому безпековому середовищі та поєднує регулювання спорту, безпеку публічних заходів, розвиток соціальної згуртованості й програми підготовки населення до оборони. Південна Корея, зі свого боку, демонструє модель, у якій фізична підготовка молоді, обов'язкова військова служба і системна підготовка резервістів утворюють цілісний механізм підтримання оборонної спроможності держави. Саме поєднання цих підходів дозволяє ширше оцінити можливі напрями вдосконалення української адміністративно-правової політики у сфері фізичної культури, спорту та національної безпеки.

В той же час, варто відзначити, що в науково-правовому вимірі доцільно виходити з того, що до початку повномасштабного збройного вторгнення Російської Федерації в Україну європейські держави загалом не мали подібного Україні практичного досвіду участі у повномасштабній війні високої інтенсивності на європейському континенті у XXI ст. Наявний досвід участі окремих держав Європи у міжнародних операціях, миротворчих місіях або локальних військових кампаніях не може бути ототожнений із досвідом ведення тривалих широкомасштабних бойових дій проти держави-агресора, що супроводжуються масовою мобілізацією суспільства, постійною загрозою цивільному населенню та необхідністю комплексного переосмислення засад національної безпеки.

У цьому контексті слід констатувати, що до 24 лютого 2022 року, а також у період після початку повномасштабного вторгнення на територію України, у більшості європейських держав фізична культура, фізична підготовка та спорт переважно розглядалися крізь призму охорони здоров'я, освіти, соціальної політики, дозвілля та розвитку людського потенціалу. Водночас їхнє нормативне й інституційне закріплення саме як складових системи національної безпеки, обороноздатності держави та підготовки населення до спротиву залишалося недостатньо розвиненим або фрагментарним. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України актуалізувала необхідність принципово нового підходу до розуміння фізичної підготовки та спорту. В умовах воєнного стану фізична витривалість, психологічна стійкість, здатність громадян до дій в екстремальних умовах, готовність до захисту держави та участі в заходах національного спротиву набули не лише соціального чи оздоровчого, а й безпекового значення.

На сьогодні Україна сформувала унікальний і передовий практичний досвід організації фізичної підготовки саме в контексті забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави. Такий досвід охоплює підготовку військовослужбовців, розвиток військово-прикладних навичок, фізичне виховання молоді, реабілітацію ветеранів засобами спорту, формування патріотичної свідомості, підвищення рівня фізичної витривалості населення та зміцнення національної стійкості суспільства.

Отже, в умовах воєнного стану фізична культура і спорт набувають значення, що виходить за межі традиційного розуміння їх як складових соціальної чи гуманітарної політики. Їх розвиток доцільно розглядати як один із напрямів адміністративно-правового забезпечення національної безпеки, оскільки належний рівень фізичної підготовки населення впливає на стан людського потенціалу, готовність громадян до виконання оборонних завдань, формування стійкості суспільства та підтримання мобілізаційного ресурсу держави. У цьому контексті державна політика у сфері фізичної культури і спорту має бути пов'язана не лише з

оздоровленням населення, а й із посиленням обороноздатності, суспільної згуртованості та здатності України ефективно реагувати на виклики зовнішньої збройної агресії.

З урахуванням зарубіжного досвіду для України доцільно формувати прогресивну модель адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту, яка б відповідала умовам тривалої збройної агресії та потребам національної стійкості. Йдеться не про механічне перенесення іноземних підходів, а про переосмислення ролі фізичної культури і спорту в системі державної політики. У сучасних умовах ця сфера вже не може сприйматися лише як складова освіти, дозвілля чи оздоровлення населення. Вона має розглядатися як один із практичних інструментів зміцнення людського потенціалу, підтримання обороноздатності, підготовки громадян до дій у кризових ситуаціях і відновлення осіб, які постраждали внаслідок війни.

У такій моделі фізична культура і спорт повинні виконувати не одну, а кілька взаємопов'язаних функцій. Передусім вони мають профілактичне значення, оскільки регулярна фізична активність сприяє збереженню здоров'я населення, знижує ризики хронічних захворювань і підтримує психологічну витривалість. Не менш важливим є мобілізаційний аспект: належний рівень фізичної підготовленості громадян впливає на якість людського резерву, готовність до військової служби, участь у заходах національного спротиву та здатність діяти в умовах надзвичайних ситуацій. Окремо слід виділити реабілітаційний напрям, адже спорт і фізична активність можуть бути ефективними засобами відновлення військовослужбовців, ветеранів, осіб з інвалідністю та цивільних, які зазнали фізичних або психологічних травм. Водночас фізична культура має інтеграційний потенціал, оскільки через спортивні програми можна посилювати соціальну згуртованість, залучати молодь, підтримувати патріотичне виховання і формувати довіру між громадянами та державою.

Окрему увагу варто приділити безпековому виміру цієї сфери. Сучасна спортивна політика повинна включати не лише розвиток масового спорту, а й

питання безпеки спортивних об'єктів, захисту учасників змагань, організації масових заходів, протидії насильству, допінгу, диверсійним ризикам, кіберзагрозам та іншим небезпекам. Для України це особливо важливо, оскільки спортивна інфраструктура і масові заходи в умовах війни потребують посилених стандартів безпеки, чіткого планування та взаємодії організаторів із правоохоронними, медичними, рятувальними й військовими структурами.

Організаційно така модель потребує міжвідомчої координації. Міністерство молоді та спорту України не може ефективно вирішувати ці завдання ізольовано, оскільки фізична готовність населення, реабілітація ветеранів, допризовна підготовка молоді, безпека спортивних заходів і розвиток інфраструктури належать до компетенції різних органів влади. Тому необхідною є постійна взаємодія з Міністерством оборони України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством охорони здоров'я України, Міністерством у справах ветеранів України, Міністерством внутрішніх справ України, органами місцевого самоврядування та громадськими інституціями. Доцільним видається створення постійного координаційного органу або міжвідомчої платформи, яка відповідала б за узгодження програм, стандартів, фінансування, моніторингу та оцінювання результатів.

Важливим рівнем реалізації такої політики мають стати територіальні громади. Саме на місцевому рівні найкраще видно реальний стан спортивної інфраструктури, потреби населення, можливості залучення молоді, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших груп. Тому громади повинні не лише утримувати спортивні об'єкти, а й розробляти програми фізичної активності, підтримувати ветеранський спорт, сприяти допризовній підготовці молоді, взаємодіяти з підрозділами територіальної оборони, закладами освіти, спортивними клубами та громадськими організаціями.

3.2. Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України

Сфера фізичної культури і спорту в сучасних умовах має розглядатися не лише як складова соціальної чи гуманітарної політики держави, а і як важливий елемент системи національної безпеки України. Це зумовлено тим, що національна безпека охоплює не тільки військову, політичну чи економічну сфери, а й стан людського потенціалу, рівень здоров'я населення, фізичну спроможність громадян, соціальну згуртованість та готовність суспільства до протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам. В. А. Ліпкана, який розглядає національну безпеку як складне системне явище, пов'язане із захистом інтересів людини, суспільства і держави [177]. О. С. Власюк також аналізує національну безпеку України крізь призму внутрішньої політики, людського розвитку, соціальної стабільності та спроможності держави реагувати на сучасні загрози [178]. У колективній монографії за редакцією О. П. Дзьобаня національна безпека досліджується як міждисциплінарне явище, що охоплює не лише державну, а й суспільну та особистісну безпеку [179].

Безпосередньо зв'язок фізичної культури і спорту з національною безпекою України обґрунтовував І. Л. Гасюк, який визначав галузь фізичної культури і спорту як важливу реалізаційну складову системи забезпечення національної безпеки України [180]. С. М. Домбровська, С. А. Вавренюк та В. В. Палюх у монографічному дослідженні розглядали державне регулювання фізичної культури та спорту як важливий напрям соціальної політики, пов'язаний із розвитком людського потенціалу, здоров'ям громадян і якістю життя населення [181]. Крім того, Я. П. Галан прямо пов'язує фізичну культуру, рухову активність і здоровий спосіб життя з підвищенням обороноздатності держави, наголошуючи, що фізично підготовлені та здорові громадяни є важливим чинником національної безпеки [182].

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України значення фізичної культури і спорту істотно зростає, оскільки вони впливають на обороноздатність

держави, реабілітацію військовослужбовців і ветеранів, формування здорового способу життя, розвиток молоді та міжнародне позиціонування України. Саме тому, важливим є приділення уваги та розроблення напрямкам удосконалення адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України.

Першим напрямом удосконалення є оновлення нормативно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» визначає загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у цій сфері [3]. Водночас сучасні безпекові виклики вимагають розширення підходу до правового регулювання. Доцільно законодавчо закріпити фізичну культуру і спорт як один із засобів зміцнення людського капіталу, громадського здоров'я, оборонної готовності та соціальної стійкості держави. Це дозволить подолати вузьке розуміння спорту лише як сфери змагань або дозвілля.

Нормативно-правове удосконалення має передбачати узгодження законодавства про фізичну культуру і спорт із законодавством про національну безпеку, охорону здоров'я, освіту, місцеве самоврядування, реабілітацію осіб з інвалідністю, ветеранську, бюджетну політику [9; ¹⁸³; 110; ¹⁸⁴]. З юридичної точки зору проблема полягає у фрагментарності правового регулювання: окремі правові норми існують у різних галузях законодавства, але не завжди формують єдиний адміністративно-правовий механізм.

Зокрема, Закон України «Про фізичну культуру і спорт» визначає загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту, закріплює фізичну культуру у сфері освіти, фізкультурно-оздоровчу діяльність, адаптивний спорт, спорт ветеранів війни, спорт осіб з інвалідністю, а також службово-прикладний та військово-прикладний спорт. Зокрема, у Законі України «Про фізичну культуру і спорт» уже закладено окремі норми, які свідчать про зв'язок фізичної культури і спорту з охороною здоров'я, освітою та обороноздатністю держави. Так, фізична культура у сфері освіти спрямована на забезпечення фізичного розвитку учнівської та студентської молоді

[4, ст. 26], а службово-прикладний і військово-прикладний спорт пов'язаний із підготовкою військовослужбовців, працівників Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і рятувальних служб до виконання службових завдань [4, ст. 36-1]. Це свідчить про те, що чинне законодавство вже містить окремі елементи безпекового значення фізичної культури і спорту, однак вони мають фрагментарний характер і не формують цілісного адміністративно-правового механізму використання цієї сфери як складової національної безпеки України.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист людини і громадянина, суспільства, держави, безпечних умов життєдіяльності, добробуту та сталого розвитку [9]. Проте цей Закон прямо не деталізує роль фізичної культури і спорту у зміцненні людського потенціалу, фізичної спроможності населення, реабілітації ветеранів чи підготовці громадян до дій в умовах безпекових загроз. Саме тому виникає розрив між загальними цілями національної безпеки та конкретними інструментами спортивної політики.

Відзначимо, що освітнє законодавство містить норми про фізичне виховання, здоров'язбережувальну компетентність, безпечне освітнє середовище, рухову активність, готовність до дій в умовах надзвичайних ситуацій і захисту України [185]. Наприклад, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти визначає освітню галузь «Здоров'я і фізична культура», серед завдань якої є розвиток здоров'язбережувальної компетентності, формування навичок збереження і зміцнення здоров'я, розвиток фізичної культури особистості, а також готовність до дій в умовах надзвичайних ситуацій та захисту України [186]. Тобто вже на рівні шкільної освіти фізична культура поєднується не лише з оздоровленням, а й із безпековою підготовкою учнів. Окремо серед завдань цієї освітньої галузі визначено підвищення рівня рухової активності, формування знань про здоровий і безпечний спосіб життя, а також підготовку молоді до забезпечення власної безпеки та безпеки інших осіб у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного

часу, до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях. Саме ці норми демонструють, що фізична культура у школі має не лише виховне чи оздоровче, а й оборонно-безпекове значення. Також, зазначу, що Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі визначає безпечне і здорове освітнє середовище як сукупність умов, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової або моральної шкоди. У цій Стратегії також підкреслюється, що в закладі освіти має формуватися середовище, яке відповідає потребам учнів у розвитку, збереженні здоров'я та безпеці [185]. Отже, освітнє законодавство прямо пов'язує навчальний процес із фізичною безпекою, здоров'ям і розвитком дитини.

Ще одним прикладом необхідності узгодження норм є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», яким урегульовано загальні засади збереження і зміцнення здоров'я населення, профілактики захворювань та формування здорового способу життя [5]. Однак фізична культура і спорт у цьому контексті часто залишаються допоміжним, а не системним інструментом державної політики громадського здоров'я. Тому норми медичного законодавства і норми спортивного законодавства потребують кращого узгодження, особливо щодо профілактики захворювань, фізичної активності населення, спортивної медицини, медичного супроводу занять спортом і реабілітації.

Особливої уваги потребує узгодження норм законодавства про реабілітацію осіб з інвалідністю та законодавства яким урегульовано сферу фізичної культури і спорту. Так, Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» передбачає, що особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю послуги з фізкультурно-спортивної реабілітації у державних і комунальних реабілітаційних закладах надаються безоплатно, а така реабілітація здійснюється відповідно до індивідуальних програм реабілітації та супроводжується медичним спостереженням [184]. Проблема полягає в тому, що ці норми не завжди пов'язані з реальними можливостями спортивної інфраструктури громад, кадровим забезпеченням, фінансуванням адаптивного спорту та програмами фізкультурно-

спортивної реабілітації. Також, зазначимо, що Національна стратегія розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни передбачає створення умов для доступу ветеранів війни та членів їхніх сімей до послуг фізкультурно-спортивної реабілітації, розвиток відповідної інфраструктури, стандартів послуг, підготовку фахівців і міжвідомчу взаємодію [7]. Однак ці положення потребують узгодження із Законом України «Про фізичну культуру і спорт», бюджетним законодавством, повноваженнями громад, медичною реабілітацією та соціальними послугами.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про фізичну культуру і спорт» покладають на місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування обов'язок створювати умови для фізкультурно-оздоровчої діяльності за місцем проживання і відпочинку громадян, організовувати будівництво спортивних споруд, створювати центри фізичного здоров'я населення та підтримувати спортивні заклади [3]. Водночас на практиці ці повноваження часто залежать від фінансової спроможності конкретної територіальної громади, що призводить до нерівного доступу громадян до спортивних і реабілітаційних послуг.

Окрему увагу, потребує питання гармонізації норм законодавства, що урегульовує відносини в сфері фізичної культури та спорту і бюджетне регулювання. Наприклад, існує Типовий перелік бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у сфері фізичної культури і спорту [187], а також окремі порядки використання коштів для розвитку фізичної культури, спорту вищих досягнень, резервного спорту, фізкультурно-спортивної реабілітації та спорту осіб з інвалідністю [188]. Однак бюджетні норми переважно визначають порядок фінансування окремих програм, але не завжди забезпечують єдину оцінку того, як ці видатки впливають на здоров'я населення, обороноздатність, реабілітацію ветеранів і національну безпеку загалом.

Отже, фрагментарність полягає в тому, що кожна галузь законодавства регулює лише окремий аспект досліджуваної сфери діяльності. Тому доцільним є прийняття комплексних державних і місцевих програм, які б поєднували фізичне

виховання, масовий спорт, адаптивний спорт, спортивну реабілітацію, військово-прикладну підготовку та розвиток спортивної інфраструктури.

Другим важливим напрямом є посилення обороноздатності держави засобами фізичної культури і спорту. Фізична підготовленість громадян має безпосередній зв'язок із мобілізаційною спроможністю, витривалістю населення, здатністю до територіальної оборони, цивільного захисту та проходження військової служби. Законодавство України вже містить положення про службово-прикладний та військово-прикладний спорт, який пов'язаний із діяльністю військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб [3]. Однак цей напрям потребує більш системного адміністративно-правового розвитку. Прикладом такого адміністративно-правового розвитку є запровадження базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 р. № 734 затверджено Порядок проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських [viii]. Зазначений Порядок визначає, що базова підготовка проводиться з метою набуття громадянами України військово-облікової спеціальності, навичок і умінь, необхідних для виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [viii].

Особливість цього правового механізму полягає в тому, що БЗВП інтегрується безпосередньо в освітній процес закладів вищої освіти. Вона включається до освітніх програм і навчальних планів як окрема навчальна дисципліна та складається з теоретичної підготовки в обсязі трьох кредитів ЄКТС і практичної підготовки в обсязі семи кредитів ЄКТС [viii]. Теоретична частина проводиться у закладах вищої освіти, а практична - у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах, навчальних частинах Збройних Сил України, інших військових формувань або відповідних навчальних центрах [viii].

Запровадження БЗВП у закладах вищої освіти демонструє, що фізична, військово-прикладна та безпекова підготовка громадян поступово набуває

системного адміністративно-правового оформлення. Такий підхід є прикладом поєднання освітньої політики, оборонної політики та політики національної безпеки, оскільки формування фізично підготовленої молоді з базовими військовими навичками прямо пов'язане з підвищенням обороноздатності держави. Водночас цей приклад підтверджує необхідність подальшої координації між Міністерством оборони України, Міністерством освіти і науки України, закладами вищої освіти, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами публічного управління.

З огляду на зазначене, вважаємо, що доцільно розробити правові механізми впровадження програм базової фізичної підготовки населення з урахуванням потреб оборони та цивільного захисту. Такі програми можуть охоплювати розвиток витривалості, навичок домедичної допомоги, орієнтування на місцевості, плавання, подолання перешкод, поведінки в умовах евакуації та надзвичайних ситуацій. При цьому йдеться не про мілітаризацію спорту, а про створення правових умов для формування фізично спроможного суспільства. Адміністративно-правове забезпечення цього напрямку має передбачати координацію між Міністерством молоді та спорту України, Міністерством оборони України, Міністерством освіти і науки України, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями.

Третім напрямом є охорона здоров'я та фізичний розвиток громадян. Фізична культура є одним із засобів профілактики захворювань, зміцнення здоров'я, підвищення працездатності та якості життя населення. Основи законодавства України про охорону здоров'я закріплюють загальні правові засади охорони здоров'я громадян, а Закон України «Про фізичну культуру і спорт» визначає фізичну культуру як діяльність, спрямовану на забезпечення рухової активності людей з метою гармонійного фізичного розвитку та ведення здорового способу життя [4; 6]. Тому адміністративно-правове регулювання має бути спрямоване не лише на підтримку спорту вищих досягнень, а передусім на розвиток масової фізичної активності.

У цьому контексті важливим є встановлення мінімальних стандартів доступності фізкультурно-оздоровчих послуг у територіальних громадах. Органи місцевого самоврядування мають забезпечувати створення спортивних майданчиків, секцій, центрів фізичного здоров'я населення, умов для занять дітей, молоді, людей старшого віку, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни та осіб з інвалідністю [7; 8]. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року також передбачає формування культури здорового способу життя, розвиток спортивної інфраструктури та збільшення рівня рухової активності населення [5]. Отже, фізична культура має бути інтегрована у державну політику громадського здоров'я.

Четвертим напрямом є врахування фізичних потреб різних категорій громадян. У сфері фізичної культури і спорту принцип рівного доступу не може зводитися лише до формального закріплення однакових прав для всіх. На практиці різні групи населення мають різний фізичний стан, різний рівень підготовки, різні безпекові ризики та різні можливості користування спортивною інфраструктурою. Наприклад, потреби дітей і молоді пов'язані передусім із фізичним розвитком, формуванням здорових звичок і профілактикою захворювань; для осіб старшого віку важливими є підтримання рухової активності та запобігання соціальній ізоляції; для військовослужбовців і ветеранів - відновлення фізичної спроможності, реабілітація після поранень, психологічне розвантаження та повернення до активного суспільного життя. Окремої уваги потребують особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи та мешканці прифронтових територій, для яких доступ до спортивних і реабілітаційних послуг часто ускладнений через стан здоров'я, безпекову ситуацію, відсутність транспорту або пошкодження інфраструктури [3; 185].

Саме тому універсальна модель правового регулювання у цій сфері є недостатньою. Держава має не лише проголошувати доступність фізичної культури і спорту, а й створювати спеціальні адміністративно-правові механізми для різних категорій громадян. Йдеться, зокрема, про місцеві програми адаптивного спорту,

окреме фінансування фізкультурно-спортивної реабілітації, підготовку тренерів для роботи з ветеранами та особами з інвалідністю, облаштування безбар'єрних спортивних об'єктів, а також залучення громадських і ветеранських організацій до реалізації таких програм. Принагідно відзначимо, що бюджетна програма КПКВК 3401110 “Розвиток спорту серед осіб з інвалідністю та їх фізкультурно-спортивна реабілітація”. У 2025 році обсяг бюджетних призначень за цією програмою становив 732 094,9 тис. грн, з них 719 137,8 тис. грн - кошти загального фонду та 12 957,1 тис. грн - кошти спеціального фонду [189]. Ці кошти спрямовувалися, зокрема, на організацію навчально-тренувальних зборів, всеукраїнських і міжнародних змагань, заходи з фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю, забезпечення діяльності штатної команди національних збірних команд з видів спорту осіб з інвалідністю, підтримку Українського центру з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю “Інваспорт”, а також фінансову підтримку Національного комітету спорту інвалідів України [189].

У 2026 році обсяг фінансування цієї бюджетної програми було збільшено до 882 031,5 тис. грн, що свідчить про збереження державної підтримки адаптивного спорту та фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю [190]. Водночас такі видатки не охоплюють усіх потреб різних категорій громадян, зокрема ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб і мешканців прифронтових територій, тому доцільним є подальше розширення програмного фінансування з урахуванням безпекових та реабілітаційних викликів воєнного часу.

Показовим прикладом практичної реалізації такого підходу є державна програма «Ветеранський спорт», у межах якої учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни можуть отримувати щоквартальну фінансову допомогу у розмірі 1500 грн для оплати занять фізичною культурою і спортом [191]. Безумовно, запровадження такої програми є позитивним кроком, оскільки вона поєднує соціальну підтримку ветеранів, цифровий адміністративний механізм через застосунок «Дія» та стимулювання регулярної рухової активності. Водночас розмір такої допомоги потребує подальшого перегляду, оскільки 1500 грн на квартал

фактично становить близько 500 грн на місяць, що не завжди відповідає реальній вартості спортивних послуг на ринку. Зокрема, вартість місячного абонементу до фітнес-клубу або спортивного залу в окремих містах України часто перевищує цю суму, а заняття з тренером, басейн або спеціалізовані реабілітаційні послуги потребують ще більших витрат. Отже, зазначена програма є важливим, але лише початковим інструментом підтримки ветеранів, який має бути доповнений ширшими механізмами фінансування, муніципальними програмами, партнерством із спортивними закладами та розвитком безоплатної або пільгової інфраструктури для ветеранів війни.

Особливого значення у цьому контексті набуває розвиток адаптивного спорту та фізкультурно-спортивної реабілітації. В умовах війни кількість осіб, які потребують фізичного, психологічного і соціального відновлення, об'єктивно зростає. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» визначає правові, соціально-економічні та організаційні засади створення умов для реабілітації таких осіб [184]. Для сфери фізичної культури і спорту це означає необхідність не декларативного, а реального забезпечення доступності: наявності пристосованих спортивних об'єктів, кваліфікованих тренерів, індивідуальних програм занять, стабільного бюджетного фінансування та контролю за якістю надання відповідних послуг.

П'ятим напрямом є інституціональна єдність управління сферою фізичної культури і спорту. Ефективність адміністративно-правового регулювання залежить не лише від якості законодавства, а й від узгодженості діяльності суб'єктів публічного управління. У цій сфері повноваження мають центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, спортивні федерації, заклади освіти, громадські організації та інші суб'єкти. Проте на практиці між ними часто відсутня достатня координація. Удосконалення інституціональної єдності має передбачати створення чіткої системи розподілу повноважень, відповідальності та контролю. Доцільно запровадити міжвідомчу координацію політики у сфері фізичної культури і спорту з політикою

національної безпеки, охорони здоров'я, освіти, ветеранської політики та регіонального розвитку. На місцевому рівні необхідно посилити відповідальність територіальних громад за реалізацію програм фізичної культури і спорту, а також запровадити регулярний моніторинг доступності спортивної інфраструктури, охоплення населення руховою активністю та ефективності використання бюджетних коштів.

Шостим напрямом є міжнародна співпраця у сфері фізичної культури і спорту. Для України спорт має важливе значення не лише як засіб розвитку громадян, а й як інструмент міжнародної комунікації, публічної дипломатії та захисту національних інтересів. Участь українських спортсменів у міжнародних змаганнях, діяльність спортивних федерацій, співпраця з міжнародними спортивними організаціями та просування позиції України у світовому спортивному русі є складовими міжнародної суб'єктності держави.

Окрему увагу слід приділити спортивній доброчесності. Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями, що створює міжнародно-правове підґрунтя для протидії договірним матчам та іншим формам маніпулювання результатами спортивних змагань [192]. Крім того, Закон України «Про антидопінгову діяльність у спорті» визначає правові та організаційні засади антидопінгової діяльності в Україні [193]. Отже, міжнародна співпраця має охоплювати не тільки участь у змаганнях, а й імплементацію міжнародних стандартів доброчесності, прозорості, антидопінгового контролю та захисту спортсменів.

З погляду національної безпеки, на нашу думку, виокремлений напрям має значення з кількох причин: 1) спорт є інструментом міжнародного представництва України, а отже, впливає на її авторитет, політичну суб'єктність і здатність до захисту національних інтересів у міжнародному середовищі; 2) імплементація міжнародних стандартів доброчесності, антидопінгового контролю, захисту спортсменів і прозорості спортивних організацій зменшує ризики корупції, маніпулювання результатами змагань, політичного чи фінансового тиску на

спортивну сферу; 3) міжнародна співпраця дозволяє Україні залучати досвід інших держав у питаннях реабілітації військовослужбовців і ветеранів засобами спорту, розвитку адаптивного спорту, безбар'єрної спортивної інфраструктури та спортивної дипломатії.

Сьомим напрямом доцільно визначити цифровізацію управління сферою фізичної культури і спорту. Сучасне адміністративно-правове регулювання неможливе без належного інформаційного забезпечення. Держава повинна володіти достовірними даними про спортивну інфраструктуру, спортивні клуби, тренерів, секції, спортивні заходи, обсяги фінансування, кількість осіб, залучених до занять фізичною культурою і спортом. Для можливого подолання наявних викликів у сфері фізичної культури і спорту шляхом прийняття цифрових інформаційних рішень доцільно, в тому числі, розробити архітектуру програмних систем управління цифровізацією; здійснити синхронізацію стратегії цифровізації сфери фізичної культури і спорту із стратегією цифровізації держави [85].

З юридичної точки зору цифровізація має супроводжуватися створенням прозорих електронних реєстрів, відкритих даних, механізмів електронної звітності та контролю. Це дозволить зменшити корупційні ризики, підвищити якість управлінських рішень, забезпечити публічність бюджетних витрат і полегшити доступ громадян до інформації про можливості занять фізичною культурою і спортом. Водночас цифровізація має здійснюватися з дотриманням законодавства про захист персональних даних, особливо якщо йдеться про дітей, осіб з інвалідністю, ветеранів або учасників реабілітаційних програм.

Восьмим напрямом є забезпечення прозорості, доброчесності та антикорупційного контролю у спорті. Сфера спорту пов'язана з використанням бюджетних коштів, будівництвом і відновленням інфраструктури, діяльністю спортивних федерацій, організацією змагань, закупівлею обладнання та розподілом державної підтримки. Тому вона потребує належного адміністративного контролю. Недостатня прозорість у цій сфері може знижувати довіру громадян до держави, створювати корупційні ризики та послаблювати соціальну єдність.

Удосконалення цього напрямку має передбачати чіткі правила конкурсного фінансування спортивних програм, обов'язкову звітність отримувачів бюджетних коштів, публічне оприлюднення інформації про фінансування спортивних федерацій, контроль за конфліктом інтересів, аудит великих інфраструктурних проєктів і відповідальність посадових осіб за неефективне використання ресурсів. У контексті національної безпеки доброчесність у спорті є важливою, оскільки вона впливає на довіру до державних інституцій, справедливість доступу до ресурсів і міжнародний авторитет України.

Дев'ятим напрямом є відновлення та безпекова модернізація спортивної інфраструктури. В умовах війни частина спортивних об'єктів України була пошкоджена, зруйнована або переорієнтована на гуманітарні та оборонні потреби. Тому післявоєнне відновлення спортивної інфраструктури має здійснюватися не за старими стандартами, а з урахуванням нових безпекових, соціальних та інклюзивних вимог. Спортивні об'єкти повинні бути доступними, безбар'єрними, енергоефективними, безпечними та придатними для використання різними групами населення [185].

Адміністративно-правове регулювання має передбачати стандарти будівництва та відновлення спортивних об'єктів, механізми контролю якості, прозорі процедури публічних закупівель і врахування потреб територіальних громад. Особливу увагу слід приділяти прифронтовим і деокупованим територіям, де спорт може виконувати не лише оздоровчу, а й соціально-відновлювальну функцію. Через фізичну культуру і спорт можливо сприяти поверненню громадян до активного життя, подоланню наслідків травматичного досвіду та зміцненню локальної солідарності.

Десятим напрямом є кадрове забезпечення сфери фізичної культури і спорту. Якісне правове регулювання не може бути ефективним без належно підготовлених фахівців. Держава потребує тренерів, інструкторів, фахівців з адаптивного спорту, спортивної медицини, фізичної терапії, спортивного менеджменту та спортивного

права. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року передбачає формування ефективної системи кадрового забезпечення цієї сфери [85].

З адміністративно-правової точки зору доцільно вдосконалити правила професійної підготовки, сертифікації, атестації та підвищення кваліфікації фахівців. Особливе значення має підготовка кадрів для роботи з ветеранами війни, військовослужбовцями після поранень, дітьми, особами з інвалідністю та громадянами, які постраждали від війни. Такі фахівці повинні мати не лише спортивну, а й правову, психологічну та реабілітаційну компетентність.

Одинадцятим напрямом доцільно визначити удосконалення фінансово-бюджетного забезпечення фізичної культури і спорту. У контексті національної безпеки фінансування цієї сфери не повинно розглядатися лише як видатки на проведення спортивних заходів або підтримку спорту вищих досягнень. Йдеться про інвестиції у фізичну спроможність населення, громадське здоров'я, реабілітацію ветеранів війни, розвиток дітей і молоді, соціальну інтеграцію осіб з інвалідністю та стійкість територіальних громад. Саме тому бюджетна політика у сфері фізичної культури і спорту має бути пов'язана з довгостроковими завданнями держави щодо збереження людського потенціалу та підвищення суспільної стійкості.

Адміністративно-правове удосконалення цього напрямку має передбачати більш чітке визначення пріоритетів бюджетного фінансування. Державні та місцеві кошти доцільно спрямовувати не лише на професійний спорт, а й на масову фізичну культуру, дитячо-юнацький спорт, адаптивний спорт, фізкультурно-спортивну реабілітацію, безбар'єрну спортивну інфраструктуру, програми для ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю та мешканців прифронтових територій. Такий підхід дозволяє розглядати фінансування спорту як інструмент не тільки соціальної, а й безпекової політики держави.

Окремої уваги потребує питання прозорості та результативності використання бюджетних коштів. Недостатньо формально передбачити фінансування певної програми; необхідно встановити, яких саме результатів вона

має досягти. Наприклад, слід оцінювати не лише кількість проведених заходів або обсяг освоєних коштів, а й кількість громадян, які реально отримали доступ до спортивних чи реабілітаційних послуг, рівень охоплення дітей і молоді руховою активністю, доступність спортивної інфраструктури для осіб з інвалідністю, кількість ветеранів, залучених до програм фізкультурно-спортивної реабілітації, а також вплив таких програм на фізичне відновлення, соціальну адаптацію та зміцнення громадської стійкості.

Тому доцільним є запровадження системи правових індикаторів ефективності державної та місцевої політики у сфері фізичної культури і спорту. Такі індикатори мають бути закріплені у бюджетних програмах, державних стратегіях і місцевих програмах розвитку спорту. До них можна віднести: рівень доступності спортивної інфраструктури у громадах, частку населення, яке регулярно займається фізичною активністю, кількість осіб з інвалідністю та ветеранів війни, охоплених адаптивним спортом і реабілітаційними програмами, обсяг фінансування масового спорту порівняно зі спортом вищих досягнень, а також наявність безоплатних або пільгових спортивних послуг для соціально вразливих груп населення.

Висновки до розділу 3

На підставі дослідження шляхів удосконалення адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту в системі національної безпеки України відзначено наступне.

На підставі вивчення досвіду США, Великої Британії, Німеччини, Франції, Польщі та Південної Кореї засвідчує відсутність єдиної універсальної моделі адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки, однак дає змогу виокремити низку перспективних для України підходів. Зокрема, доцільним є запровадження міжвідомчої координації політики у сфері спорту, освіти, охорони здоров'я, оборонної та ветеранської політики за прикладом США; ризик-орієнтованої системи безпеки

спортивної інфраструктури й масових спортивних заходів за досвідом Великої Британії; посилення ролі територіальних громад і спортивних об'єднань у розвитку масового спорту та соціальної інтеграції за німецькою моделлю; кодифікації спортивного законодавства, розвитку спортивної медицини, антидопінгового регулювання та реабілітації військовослужбовців і ветеранів засобами спорту за французьким підходом; правового регулювання безпеки публічних заходів і програм підготовки населення до кризових ситуацій за досвідом Польщі; а також поєднання шкільного спорту, фізичної підготовки молоді, резервістської підготовки та мобілізаційної готовності за моделлю Південної Кореї. У сукупності зазначені підходи можуть бути використані для формування в Україні комплексної моделі, у межах якої фізична культура і спорт розглядатимуться не лише як складова соціальної політики, а як інструмент зміцнення людського потенціалу, обороноздатності, громадського здоров'я, соціальної згуртованості та національної стійкості держави.

Виокремлено напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України: 1) удосконалення нормативно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту з урахуванням її безпекового, оздоровчого, освітнього, реабілітаційного та оборонного значення; 2) посилення обороноздатності держави засобами фізичної культури і спорту, зокрема через розвиток базової фізичної підготовки населення, військово-прикладного спорту та підготовки громадян до дій у кризових ситуаціях; 3) інтеграція фізичної культури і спорту до політики громадського здоров'я, профілактики захворювань, підвищення рухової активності та формування здорового способу життя; 4) урахування фізичних, соціальних і реабілітаційних потреб різних категорій громадян, зокрема дітей, молоді, осіб старшого віку, ветеранів війни, військовослужбовців, осіб з інвалідністю, ВПО та мешканців прифронтових територій; 5) забезпечення інституціональної єдності управління сферою фізичної культури і спорту шляхом посилення координації між органами влади, місцевим самоврядуванням, спортивними федераціями, закладами

освіти та громадськими організаціями; 6) розвиток міжнародної співпраці у сфері фізичної культури і спорту, зокрема спортивної дипломатії, імплементації міжнародних стандартів доброчесності, антидопінгового контролю та захисту спортсменів; 7) цифровізація управління сферою фізичної культури і спорту, включаючи створення електронних реєстрів спортивної інфраструктури, клубів, секцій, тренерів, спортивних заходів і бюджетного фінансування; 8) забезпечення прозорості, доброчесності та антикорупційного контролю у спорті, зокрема через відкритість фінансування, аудит інфраструктурних проєктів, контроль конфлікту інтересів і звітність отримувачів бюджетних коштів; 9) відновлення та безпекова модернізація спортивної інфраструктури з урахуванням умов війни, потреб прифронтових і деокупованих територій, безбар'єрності, інклюзивності та безпеки спортивних об'єктів; 10) кадрове забезпечення сфери фізичної культури і спорту, зокрема підготовка тренерів, інструкторів, фахівців з адаптивного спорту, спортивної медицини, фізичної терапії, спортивного менеджменту та спортивного права; 11) запровадження правових індикаторів ефективності бюджетних видатків у сфері фізичної культури і спорту.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове розв'язання наукового завдання, яке полягає у визначенні змісту, системи й особливостей адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України та шляхів його удосконалення. За результатами дослідження сформульовано такі основні висновки.

1. У результаті співставлення понять «фізична культура і «спорт» встановлено: фізична культура як ширше поняття охоплює систему суспільних відносин, цінностей, норм, практик та організаційних форм, спрямованих на забезпечення фізичного розвитку особи, збереження здоров'я населення, формування життєстійкості, соціальної згуртованості та готовності громадян до ефективного функціонування в умовах кризових ситуацій і безпекових загроз; спорт виступає спеціалізованим сегментом фізичної культури і характеризується організованістю, змагальністю, інституційною оформленістю, нормативною впорядкованістю та здатністю виконувати не лише змагальну, а й соціалізаційну, виховну, репрезентативну та безпекову функції. Наголошено, що інтеграція фізичної культури і спорту до системи національної безпеки України зумовлена не формальним розширенням предмета державної політики, а реальною зміною їх суспільного значення. У контексті забезпечення національної безпеки України ця сфера стає одним із механізмів підготовки населення до дій в умовах підвищених фізичних і психологічних навантажень, кризових ситуацій, воєнних загроз та потреб національного спротиву. Особливого значення вона набуває у процесах допризовної підготовки, фізичної підготовки військовослужбовців, реабілітації ветеранів, соціальної адаптації постраждалих осіб, підтримання психологічної стійкості та зміцнення суспільної згуртованості. Відповідно до зазначеного, сьогодні фізична культура і спорт повинні розглядатися в межах гуманітарної, соціальної, воєнної та безпекової складових національної безпеки, оскільки вони впливають на якість людського ресурсу, здатність суспільства до самоорганізації,

рівень фізичної витривалості населення, патріотичне виховання та психологічну готовність до протидії загрозам.

2. Визначено, що принципи регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України – це системно організована сукупність об'єктивно зумовлених, нормативно закріплених та функціонально спрямованих засад, що визначають зміст, напрями та межі адміністративно-правового впливу держави на розвиток цієї сфери з метою забезпечення фізичної підготовленості населення, підвищення рівня його життєстійкості, формування мобілізаційної готовності та зміцнення обороноздатності держави. Обґрунтовано їх систему, яка охоплює принципи: законності, пріоритету прав і законних інтересів людини, системності, інтегрованості управління, безперервності, доступності, інклюзивності, цільової спрямованості, адаптивності, міжвідомчої взаємодії та стратегічної орієнтованості.

3. Державна політика у цій сфері є цілеспрямованою, нормативно врегульованою, інституційно та організаційно забезпеченою діяльністю органів публічної адміністрації, спрямованою на зміцнення фізичного, психологічного і соціального потенціалу населення, розвиток спортивної інфраструктури, підтримку масового, інклюзивного та професійного спорту, забезпечення реабілітації військовослужбовців і ветеранів, а також інтеграцію фізичної культури у систему національного спротиву, патріотичного виховання та відновлення людського капіталу. Стверджується необхідність оновлення Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року шляхом виокремлення спеціального напрямку, присвяченого ролі фізичної культури і спорту у забезпеченні національної безпеки, національного спротиву, реабілітації військовослужбовців, ветеранів та інших постраждалих осіб. Також аргументовано доцільність внесення змін до Законів України: «Про фізичну культуру і спорт» – шляхом доповнення його окремою статтею «Фізична культура і спорт як чинник забезпечення національної безпеки України», у якій необхідно закріпити значення цієї сфери для гуманітарної, соціальної, реабілітаційної, мобілізаційної та оборонної складових національної

безпеки; «Про національну безпеку України» – в частині прямого визначення фізичної культури і спорту як інструменту формування людського потенціалу, суспільної стійкості, національної згуртованості та готовності населення до дій в умовах кризових ситуацій, воєнного стану і збройної агресії.

4. Аргументовано, що нормативні акти, якими врегульовано сферу фізичної культури і спорту, є формалізованими актами волевиявлення уповноважених органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що мають визначену юридичну силу, приймаються в установленому законом порядку та спрямовані на встановлення, зміну або припинення правових норм, які регулюють суспільні відносини у зазначеній сфері. Їх значення полягає у створенні правових передумов для підтримання фізичної готовності населення, розвитку спортивної інфраструктури, зміцнення людського потенціалу, мобілізаційної спроможності, суспільної стійкості та здатності держави реагувати на сучасні безпекові виклики. З метою створення галузевої нормативної бази запропоновано: прийняти постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації фізичної підготовки населення, фізичної реабілітації та розвитку спортивної інфраструктури як складових забезпечення національної безпеки України»; інші нормативно-правові акти щодо функціонування центрів мобілізаційної підготовки, системи фізичної реабілітації та адаптації ветеранів і військовослужбовців, запровадження спеціалізованих державних стандартів фізичної підготовки молоді.

5. Публічну адміністрацію у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України визначено як ієрархічно організовану та функціонально взаємопов'язану систему уповноважених суб'єктів, діяльність яких спрямована на розвиток фізичної культури і спорту, зміцнення людського потенціалу, суспільної стійкості, обороноздатності, реабілітаційної спроможності та захисту національних інтересів України. Обґрунтовано специфіку цієї діяльності – поєднання безпеково-превентивного, мобілізаційно-підготовчого та реабілітаційно-відновлювального напрямів, що зумовлює потребу організаційного вдосконалення сучасної структури Міністерства молоді та спорту України –

усунення дублювання повноважень, посилення зазначених та цифрового й аналітично-прогностичного напрямів, а також забезпечення належної міжвідомчої координації.

6. Аргументовано, що інструменти публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України - це сукупність правових, організаційних, інформаційних, технічних, фінансово-економічних, контрольних і координаційних засобів, що використовуються уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації для реалізації державної політики у відповідній сфері, забезпечення публічного інтересу, підтримання фізичної готовності населення, розвитку спортивної інфраструктури, організації фізкультурно-спортивної реабілітації, зміцнення людського потенціалу, суспільної стійкості та національної безпеки України. Визначено наступні їх ознаки: цільова спрямованість на досягнення публічного інтересу; реалізація в межах правової компетенції суб'єктів публічної адміністрації; юридична визначеність і нормативна закріпленість; функціональна придатність до вирішення конкретних завдань; інтегративна природа: поєднання правових, організаційних, інформаційних і технічних засобів; гнучкість і адаптивність залежно від управлінського рівня та умов; орієнтація на результативність та ефективність; контрольованість і підзвітність; системність і структурованість.

7. Доведена необхідність розроблення та затвердження окремої Державної програми розвитку фізичної культури та спорту в системі національної безпеки України. Встановлено, що зазначена програма має бути: спрямована на консолідацію наявних ресурсів, інституційних можливостей і механізмів публічного управління з метою системної відповіді на безпекові, медико-соціальні, реабілітаційні та освітньо-виховні виклики, зумовлені збройною агресією проти України; інтегрована у загальні державні стратегії, зокрема у сфері національної безпеки, реінтеграції ветеранів, молодіжної політики та післявоєнного відновлення України.

8. З метою формування комплексної моделі адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту – як елемента національної безпеки та розгляду цієї сфери – як складової соціальної політики, інструменту зміцнення людського потенціалу, обороноздатності, громадського здоров'я, соціальної згуртованості та національної стійкості держави запропоновано використати такий зарубіжний досвід: міжвідомчої координації політики у сфері спорту, освіти, охорони здоров'я, оборонної та ветеранської політики (США); ризик-орієнтованої системи безпеки спортивної інфраструктури й масових спортивних заходів (Велика Британія); посилення ролі територіальних громад і спортивних об'єднань у розвитку масового спорту та соціальної інтеграції (Федеративна Республіка Німеччини); кодифікації спортивного законодавства, розвитку спортивної медицини, антидопінгового регулювання та реабілітації військовослужбовців і ветеранів засобами спорту (Французька Республіка); правового регулювання безпеки публічних заходів і програм підготовки населення до кризових ситуацій (Республіка Польща); поєднання шкільного спорту, фізичної підготовки молоді, резервістської підготовки та мобілізаційної готовності (Південна Корея).

9. Виокремлено перспективні напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту з урахуванням її безпекового, оздоровчого, освітнього, реабілітаційного та оборонного значення: 1) посилення обороноздатності держави засобами фізичної культури і спорту, зокрема через розвиток базової фізичної підготовки населення, військово-прикладного спорту та підготовки громадян до дій у кризових ситуаціях; 2) інтеграція фізичної культури і спорту до політики громадського здоров'я, профілактики захворювань, підвищення рухової активності та формування здорового способу життя; 3) урахування фізичних, соціальних і реабілітаційних потреб різних категорій громадян, зокрема дітей, молоді, осіб старшого віку, ветеранів війни, військовослужбовців, осіб з інвалідністю, ВПО та мешканців прифронтових територій; 4) забезпечення інституціональної єдності управління сферою фізичної культури і спорту шляхом посилення координації між органами влади, місцевим

самоврядуванням, спортивними федераціями, закладами освіти та громадськими організаціями; 5) розвиток міжнародної співпраці, зокрема спортивної дипломатії, імплементації міжнародних стандартів доброчесності, антидопінгового контролю та захисту спортсменів; 6) цифровізація управління сферою, включаючи створення електронних реєстрів спортивної інфраструктури, клубів, секцій, тренерів, спортивних заходів і бюджетного фінансування; 7) забезпечення прозорості, доброчесності та антикорупційного контролю у спорті, зокрема через відкритість фінансування, аудит проєктів, контроль конфлікту інтересів і звітність одержувачів бюджетних коштів; 8) відновлення та безпекова модернізація спортивної інфраструктури з урахуванням умов війни, потреб прифронтових і деокупованих територій, безбар'єрності, інклюзивності та безпеки спортивних об'єктів; 9) кадрове забезпечення сфери, зокрема підготовка тренерів, інструкторів, фахівців з адаптивного спорту, спортивної медицини, фізичної терапії, спортивного менеджменту та спортивного права; 10) запровадження правових індикаторів ефективності бюджетних видатків у сфері фізичної культури і спорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сутула В. М. Узагальнююче визначення поняття «спорт» як один з базових конструктів узагальнюючої теорії фізичної культури та теорії спорту. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2018. № 1. С. 89–97
2. Shilling C. *The Body in Culture, Technology and Society*. London : SAGE Publications, 2005. 248 p.
3. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 14. Ст. 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
4. Спортивна хартія Європи: документ Ради Європи, прийнятий на 10-й конференції міністрів, відповідальних за спорт, 1992 р., Страсбург. Офіційний вебсайт Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/european-sports-charter-1992/1680734b92>
5. Степанюк С.І., Гречанюк О.О., Маляренко І.В. Методичний посібник для вивчення дисципліни «Історія фізичної культури» за блочно-модульною системою: Для студентів денної та заочної форми навчання факультету фізичного виховання та спорту. Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. 236 с.
6. Шиян Б. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні : збірник наук. праць. Рівне : Принт Хауз, 2001. Вип. 2. С. 371–374.
7. Притула О. Л. Професійна підготовка учителів фізичної культури до застосування національних бойових мистецтв у професійній діяльності. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2015. № 1. С. 62-67.
8. Пакін А.В. Фізична культура і спорт у системі національної безпеки України: теоретико-правовий аспект. *Modern Achievements in Legal Science and Practice* (March 19–20, 2025). Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. С.273-277.

9. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241

10. Ситник Г. П. Природа феномену «безпека»: онтологічний, гносеологічний та аксіологічний аспекти. *Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ ; Великобританія 7 листопада 2020 р.* / за ред. Є. О. Романенка, І. В. Жукової. Київ ; Великобританія: ФОП КАНДИБА Т. П., 2020. 148 с. С. 59–63.

11. Ситник Г. П., Орел М. Г. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України: підручник / Г. П. Ситник, М. Г. Орел; за ред. Г. П. Ситника. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 372 с.

12. Ситник Г. П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика). Київ : Вид-во НАДУ, 2004. 408 с.

13. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці. Київ: НІСД, 2016. 528 с.

14. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

15. Блистів Т. І., Колесник В. Т., Пригунов П. Я., Карпова К. В. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 4. С. 13–26.

16. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

17. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України. Київ : Інтертехнологія, 2009. 272 с.

18. Ситник Г. П., Абрамов В. І., Кучма Д. Я. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України: навчальний посібник : у 3 ч. Київ : НАДУ, 2009. Ч. 1 : Філософсько-методологічні та системні основи забезпечення національної безпеки. 248 с.

19. Казакова Л. О. Національна безпека держави: понятійно-категорійний апарат. *Регіональні студії*. 2021. № 24. С. 129–134. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/24/20.pdf>

20. Ребкало В. А., Козаков В. М. Цінність. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князєв (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. С. 714–716.

21. Ребкало В. А., Козаков В. М. Ціннісні засади державного управління в Україні : навчальний посібник. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 60 с.

22. Ключко О., Семенець-Орлова І. Національна безпека: український вимір. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022. Вип. 2 (62). С. 66–74.

23. Андрєєва О. М. Національна безпека України в контексті національної ідентичності і взаємовідносин з Росією. Київ : Парламентське вид-во, 2009. 360 с.

24. Лемак О. В. Українська нація і національна безпека: аспекти співвідношення. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2014. Випуск 27. Том 3. С. 40–44.

25. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях: словник. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. К.: Текст, 2008. 400 с.

26. Сиволап Л. А. Теоретичні аспекти національної безпеки країни та вплив на неї економічної безпеки. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. Маріуполь*, 2014. Вип. 27. С. 55–62.

27. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980 рр.). URL: <http://sum.in.ua/s/zdorov.ja>

28. Волошин Ю.О. Принцип: в 6 т. / ред. Ю. С.Шемшученко. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. Т. 5. 736 с.

29. Гаршина О. Є. Принцип як наукова категорія. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 282–289

30. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Алла Альбертівна Пухтецька . Київ : Б.в., 2009 . 214 с.

31. Борисов Г. А. Загальні принципи соціалістичного ладу і радянське право: дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / Г. А . Борисов. Харків, 1977. 195 с.

32. Яресько Б. В. Поняття та особливості принципів правового регулювання праці суддів // *Юридична наука*. 2019. № 11(101). Т. 2. С. 312–318

33. Пакін А.В. Принципи регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. *Права людини та публічне врядування*: мат. VIII міжн. правничого форуму (м. Чернівці, 30 травня 2025 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С.635-639.

34. Офіційний вебпортал Міністерства молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua>

35. Про доступ до публічної інформації»: Закон України № 2939-VI від 13 січня 2011 року // *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17>

36. Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary: рішення Європейського суду з прав людини від 14 квітня 2009 року, заява № 37374/05 // HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92171>

37. Sunday Times v. the United Kingdom: рішення Європейського суду з прав людини від 26 квітня 1979 року, заява № 6538/74 // HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584>

38. European Sports Charter: Recommendation No. R (92) 13 of the Committee of Ministers to Member States on the Revised European Sports Charter adopted by the Committee of Ministers on 24 September 1992 // Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16804c9dbb>

39. Про адміністративні послуги: Закон України № 5203-VI від 6 вересня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 32. Ст. 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5203-17>

40. Конституція України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

41. Офіційний вебпортал Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua>

42. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень/ уклали: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2006. 789с.

43. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.

44. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. К.: Атіка, 2001. 176 с.

45. Загальна теорія держави і права /За редакцією академіка АПрН, доктора юридичних наук, професора В.В.Копейчикова. К.: Юрінком, 1997. 320 с.

46. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г., Тицька Я. О., Атаманова Н. В., Арабаджи Н. Б. Теорія держави і права: навчальний посібник. Міжнародний гуманітарний університет, 2021. URL: <https://surl.li/wjakws>

47. Борденюк В. І. Функції держави як наукова категорія: поняття та види // Актуальні проблеми модернізації змісту функцій держави в умовах повоєнного розвитку України: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу, м. Київ, 13 березня 2025 року. Одеса: Юридика, 2025. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf_Aktualni_problemy_modernizatsiyi_berezen_2025.pdf

48. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. URL: <https://surl.li/qhobiu>

-
49. Іваничук Р. А. Здійснення функцій права в процесі його реалізації // *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право.* 2020. № 10(22). С. 32–38
50. Кухтик С.В. Трансформація держави під впливом глобалізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2015. 199 с.
51. Кобзар О. Ф., Романов М. Ю. Особливості реалізації правоохоронної функції держави в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні // *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України.* 2023. № 2. С. 79–86
52. Литвин Н., Мацелюх І. Форми реалізації економічної функції держави // *Юридичний вісник.* 2022. № 4. С. 14-21
53. Твердохліб В.С. Забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану. Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень. Київ, 2022. 324 с.
54. Пакін А.В. Стратегічний код державної політики у сфері фізичної культури і спорту в системі національної безпеки України. *Юридичний бюлетень.* 2026. № 41. С.154-161. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2026.41.18>
55. Айдинян Р., Шипунова Т. О. Щодо співвідношення понять «мета», «стратегія» і «тактика» в теорії та практиці менеджменту. *Персонал Мікс.* 2005. № 2. С. 14–18.
56. Малига В. Стратегія як основа реалізації державної регуляторної політики. *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* 2015. Вип. 61. С. 30–36.
57. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні: Навчальний посібник / О. І. Валецький, В. А. Ребкало, М. М. Логунова та ін.; заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. К.: Видво УАДУ, 2000. 232 с.
58. Данн В. Н. Державна політика: вступ до аналізу: Підручник для ВНЗ / В. Н. Данн; пер. з англ. Г. Є. Краснокутського; наук. ред. М. О. Баймуратов. Одеса: АО БАХВА, 2005. 504 с.

59. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2025 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 115 // *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-п#Text>

60. Про продовження строку виконання Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2025 р. № 80 // *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2025-п#Text>

61. Київська обласна програма розвитку фізичної культури та спорту «Київщина спортивна» на 2022–2025 роки: затверджено рішенням Київської обласної ради від 16 лютого 2022 р. № 211-09-VIII. *Офіційний сайт Київської обласної ради*. URL: <https://kor.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/Proekt-prohramy-Kyivshchyna-sportyvna-2022-2025-zatverdzheno.pdf>

62. Кантор Н.Ю. Механізм адміністративно-правового регулювання та його складові елементи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Том 3. № 84. С. 125–129

63. Моргунов О.А. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 274–277.

64. Дояр Є. В. Норми права: до питання про ретроспективні та сучасні тенденції розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 67. С. 350–354.

65. Загальна теорія держави і права : [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.], за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Х. : Право, 2002. 432 с.

66. Загальна теорія права: підручник. за заг. ред. М.І. Козюбри. К., 2015. 392 с.

67. Могілевський Л. В. Сутність поняття «норма права». *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1(10). С. 14–18.

68. Мурашин О. Г. До проблеми сутності та природи правових (нормативно-правових) актів. *Інформація і право*. 2014. № 2(11). С. 10–14

69. Наумець І. В. Поняття, ознаки та загальна характеристика нормативно-правових актів. URL: https://kalushrda.gov.ua/n/viddil_nadzvyhajnyh_sytuacij/2013/12/03/2996/view

70. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т.1: А-Г. С. 74.

71. Тихомиров Ю. А. Колізії у законодавстві України: проблеми теорії і практики. К. : Генеза, 1996. С. 14–20.

72. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 49. Ст. 272. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр>

73. Котюк В. О. Поняття і види нормативних актів. *Соціальне право*. 2015. № 3–4. С. 157–161. URL: <http://www.soclaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2015/3-4/32.pdf>

74. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

75. Pakin A. V. Public administration in the field of physical culture and sports as a component of ensuring national security of Ukraine. KELM (Knowledge, Education, Law, Management). 2025. № 6(74). С.252-258. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.38>

76. Європейська спортивна хартія: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R(92)13 від 24 вересня 1992 року (в редакції 2021 року). URL: <https://rm.coe.int/european-sports-charter-revised-2021/1680a4bca6>

77. Міжнародна хартія фізичного виховання та спорту: ухвалена 21-й сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО 21 листопада 1978 року (переглянута редакція – 18 листопада 2015 року). URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247341>

78. Всесвітній антидопінговий кодекс: редакція 2021 року / Всесвітнє антидопінгове агентство (WADA). URL: <https://www.wada-ama.org/en/resources/world-anti-doping-program/world-anti-doping-code>

79. Україна ратифікувала Міжнародну конвенцію про боротьбу з допінгом у спорті, прийняту Генеральною конференцією ЮНЕСКО 19 жовтня 2005 року, Законом України від 03 листопада 2006 року № 328-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 2. Ст. 15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f73

80. Про антидопінговий контроль у спорті: Закон України від 07 лютого 2017 року № 1835-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 11. Ст. 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-19>

81. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04 вересня 2008 року № 375-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 45. Ст. 313. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17>

82. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18>

83. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. *Відомості Верховної Ради*, 2021. № 41. Ст.339.

84. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/286/2019>

85. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 року № 1089. *Офіційний вісник України*. 2020. № 92. Ст. 2974. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-п>

86. Про впровадження в Україні мультиспортивного проєкту «Шлях чемпіонів: наказ Міністерства молоді та спорту України № 2400 від 18 квітня 2025 року // Офіційний вебсайт Міністерства молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/npas/pro-vprovadzhennya-v-ukraini-multy-sportyvno-go-proyektu-shlyah-chempioniv>

87. Про утворення робочої групи з розробки проєкту професійного стандарту за професією «Фахівець з фізкультурно-спортивної реабілітації»: наказ

Міністерства молоді та спорту України № 4763 від 31 липня 2024// *Офіційний вебсайт Міністерства молоді та спорту України*. URL: <https://mms.gov.ua/npas/doopratsovanyi-proiekt-profesiinoho-standartu-za-profesiieiufakhivets-z-fizkulturno-sportyvnoi-reabilitatsii>

88. Про визначення підприємства «Західний реабілітаційно-спортивний центр» критично важливим для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період»: наказ Міністерства молоді та спорту України № 1853 від 04 квітня 2023 / Офіційний вебсайт Міністерства молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/invasport/reabilitacijno-sportivni-centri/zahidnij-reabilitacijno-sportivnij-centr-nacionalnogo-komitetu-sportu-invalidiv-ukrayin>

89. Про затвердження Концепції розвитку щоденного спорту в закладах освіти: Спільний наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства молоді та спорту України від 27 жовтня 2021 року № 1141/4088 URL: <https://mon.gov.ua/npa/spilnij-nakaz-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-ta-ministerstva-molodi-ta-sportu-ukrayini-pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-shodennogo-sportu-v-zakladah-osviti>

90. Білозерська Т. О. Реформування публічної адміністрації в Україні як крок до європейської інтеграції. *Форум права*. 2007. № 2. С. 11–19 URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-2/07btodei.pdf>

91. Кравцова Т. М. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 522–525 URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10ktmdpa.pdf>

92. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.

93. Авер'янов Б. Оновлення доктринальних засад українського адміністративного права у світлі євроінтеграційних вимог. *Юридична Україна*. 2010. № 3. С. 4–10.

94. Цвіркун Ю. І. Оскарження в адміністративному судочинстві рішень, дій та бездіяльності колегіальних суб'єктів публічної адміністрації : проблеми теорії і практики. Херсон, 2019. 464 с.

95. Колпаков В. К. Людиноцентризм у доктрині адміністративного права. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права та процесу : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Одеса, 9–10 жовтня 2015 р. Одеса : ОДУВС, 2015. С. 75–77.

96. Коломоець Т. О., Колпаков В. К. Вступ до навчального курсу «Адміністративне право України» : навчальна лекція. Київ : Ін Юре, 2014. 240 с.

97. Маслова А. Б. Визначення правової природи публічної адміністрації у працях учених-адміністративістів: узагальнений огляд підходів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 87. С. 98–106. URL:<https://doi.org/10.32837/apdp.v0i87.2803>

98. Патерило І. В. До розуміння сутності та змісту категорії «публічна адміністрація». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. № 9–1. С. 83–85

99. Адміністративне право України : словник термінів / за заг. ред. Т. О. Коломоець, В. К. Колпакова ; Держ. вищ. навч. закл. «Запорізький національний університет». Київ, 2014. 520 с.

100. Мацелик Т. О. Публічна адміністрація: питання понятійно-категоріального апарату. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 135–138

101. Положення про Міністерство молоді та спорту України: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 220 // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-%D0%BF>

102. Структура Міністерства молоді та спорту України URL: <https://mms.gov.ua/ministerstvo/struktura>

103. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року № 267 // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-п>

104. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року № 267 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/267-2015-п>

105. Структурні підрозділи МОН URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2>

106. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 671 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/671-2014-п>

107. Про створення Міжвідомчої комісії з питань розвитку службово-прикладних та військово-прикладних видів спорту: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 22 квітня 2021 року № 1315 // Офіційний вебсайт Міністерства молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua>

108. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20–21. Ст. 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

109. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>

110. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

111. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. Ст. 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-1>

112. Пакін А.В. Інструменти публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту в системі національної безпеки України. Правова позиція. 2026. № 2(51). С.32-37. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2026-2.6>

113. Правоторова О. Форми адміністративної діяльності публічної адміністрації в механізмі адміністративно-правової охорони. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 123–127.

114. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право : навчальний посібник для юридичних факультетів та факультетів міжнародних відносин. Львів : ЗУКЦ, 2007. 308 с.

115. Патерило І. Інструменти діяльності публічної адміністрації: сутність та зміст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 27. Т. 2. С. 174–178.

116. Сукманова О. В. Публічне адміністрування охорони права власності в Україні : дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2019. 559 с.

117. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько та ін. Херсон : Олді-Плюс, 2018. 446 с.

118. Мельник Р., Бевзенко В. Загальне адміністративне право : навчальний посібник / за заг. ред. Р. Мельника. Київ : Ваїте, 2014. 376 с.

119. Махмурова-Дишлюк О. П. Поняття інструментів публічного адміністрування у сфері адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права. Збірник наукових праць*. 2020. Випуск 3. С. 40-45.

120. Галіцина Н. Інструменти адміністративно-правового механізму реалізації концепції соціальної держави: вихідні положення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 6. Т. 2. С. 40–45.

121. Долуда І. І. Інструменти публічного адміністрування експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні. *Юридичний*

бюлетень. 2023. Вип. 28. С. 90–94. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.28.12>.

122. Мілієнко О. А. Акти-дії та акти-плани як інструменти здійснення публічного адміністрування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 2(27). том 2. С. 52–56.

123. Жуков М. С. Форми та методи адміністративно-правового регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 215–218.

124. Оболенський О. Ю., Королюк Ю. Г. Системна концепція категорії «механізми державного управління». *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 10. С. 79–84

125. Тарахонич Т. І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 12–18.

126. Про затвердження Порядку створення та функціонування Електронного реєстру спортивних споруд: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 176 // Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-stvorennia-ta-funktsionuvannia-elektronnoho-reiestru-sportyvnykh-sporud-176-160224>

127. Фізична культура і спорт // Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ct/sport/sport_u.htm

128. Ветеранський спорт: стартувала програма підтримки ветеранів // Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/veteranskiy-sport-startovala-programa-pidtrimki>

129. Мінмолодьспорту презентувало проекти та програми для молоді // Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minmolodsportu-prezentovalo-proekti-ta-programi-dlya-molodi>

130. Пухкал О. Г. Взаємовідносини влади та бізнесу в контексті формування основ громадянського суспільства в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2009. Вип. 4. С. 192–198

131. Мінмолодьспорту презентувало проєкти та програми для молоді // Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minmolodsportu-prezentovalo-proekti-ta-programi-dlya-molodi>

132. Про затвердження Плану заходів на 2023–2024 роки щодо реалізації Стратегії розвитку фізичної культури і спорту: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 червня 2023 р. № 509-р // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2023-p#Text>

133. Мінка Т. П. Теоретико-правова природа понять нагляду та контролю і їх співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 83. Т. 2. С. 307–310

134. Гаращук В. М. Доктрина контролю та нагляду в управлінні. *Наукові праці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7162/1/Garashuk_201.pdf

135. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

136. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

137. Пакін А.В. Актуальні проблеми реалізації права особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. *Гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу в контексті стратегії сталого розвитку*: мат. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 січня 2026 р.) / ред. кол. : О. В. Кузьменко, В. Г. Чорна. Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2026. 215 с. С.181-183.

138. Пакін А.В. Проблеми реалізації права на захист у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. *Глобальні виклики післявоєнної економічної та правової реконструкції*: мат. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 травня 2026 р.)

/ ред. кол. : О. В. Кузьменко, В.Г. Чорна. Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2026. 193 с. С.165-167.

139. Пакін А.В. Права особи, яка притягується до адміністративної відповідальності: проблеми реалізації та забезпечення за кодексом України про адміністративні правопорушення. *Juris Europensis Scientia*. 2025. №6. С.42-45. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2025.8>

140. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

141. President’s Council on Sports, Fitness, and Nutrition, and the Reestablishment of the Presidential Fitness Test: Executive Order of July 31, 2025. The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/07/presidents-council-on-sports-fitness-and-nutrition-and-the-reestablishment-of-the-presidential-fitness-test/>

142. Пакін А.В. Досвід адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту США як елементу національної безпеки. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : мат. XI міжн. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 5 грудня 2025 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С.255-260.

143. Physical Activity Guidelines for Americans. Office of Disease Prevention and Health Promotion, U.S. Department of Health and Human Services. URL: <https://odphp.health.gov/our-work/nutrition-physical-activity/physical-activity-guidelines>

144. National Youth Sports Strategy. Office of Disease Prevention and Health Promotion, U.S. Department of Health and Human Services. URL: <https://odphp.health.gov/our-work/nutrition-physical-activity/national-youth-sports-strategy>

145. Title IX and Athletics. U.S. Department of Education. URL: <https://www.ed.gov/laws-and-policy/civil-rights-laws/title-ix-and-sex-discrimination/title-ix-key-issues/title-ix-and-athletics>

146. Ted Stevens Olympic and Amateur Sports Act, 36 U.S.C. Chapter 2205. U.S. Code. URL:

<https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title36/subtitle2/partB/chapter2205>

147. About U.S. Center for SafeSport. U.S. Center for SafeSport. URL: <https://uscenterforsafesport.org/about/our-story/>

148. Military Readiness and Physical Activity. Centers for Disease Control and Prevention. URL: <https://www.cdc.gov/physical-activity/php/military-readiness/index.html>

149. Department for Culture, Media and Sport. Department for Culture, Media and Sport. GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/departments-for-culture-media-and-sport>

150. Department for Culture, Media and Sport. Sporting Future: A New Strategy for an Active Nation. GOV.UK. 2015. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/sporting-future-a-new-strategy-for-an-active-nation>

151. Department for Culture, Media and Sport. Get Active: A Strategy for the Future of Sport and Physical Activity. GOV.UK. 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/get-active-a-strategy-for-the-future-of-sport-and-physical-activity>

152. Sport England. Uniting the Movement. Sport England. URL: <https://www.sportengland.org/about-us/uniting-movement>

153. Sports Grounds Safety Authority. Role and Responsibilities. Sports Grounds Safety Authority. URL: <https://sgsa.org.uk/about-us/role-and-responsibilities/>

154. Sports Grounds Safety Authority. Safety Advisory Groups. Sports Grounds Safety Authority. URL: <https://sgsa.org.uk/regulatory-support/safety-certification/safety-advisory-groups/>

155. Home Office. Terrorism (Protection of Premises) Act 2025 / Martyn's Law. GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/collections/terrorism-protection-of-premises-act-2025>

-
156. National Cyber Security Centre. The Cyber Threat to Sports Organisations. NCSC. 2020. URL: <https://www.ncsc.gov.uk/report/the-cyber-threat-to-sports-organisations>
157. UK Anti-Doping. Introduction to Clean Sport. UK Anti-Doping. URL: <https://www.ukad.org.uk/introduction-clean-sport>
158. House of Commons Digital, Culture, Media and Sport Committee. Major Cultural and Sporting Events: Ninth Report of Session 2021–22. UK Parliament. 2022. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm5802/cmselect/cmcumeds/259/report.html>
159. Пакін А.В. Допустимість доказів в адміністративному процесі. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2026. С.1-15. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2026-1-15>
160. Germany. Sport, youth fitness and physical activity. Youth Wiki / European Commission. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/germany/73-sport-youth-fitness-and-physical-activity>
161. National Action Plan “IN FORM - German national initiative to promote healthy diets and physical activity”. IN FORM. URL: <https://www.in-form.de/in-form/nationaler-aktionsplan/national-action-plan-in-form>
162. Country Profile - Germany. Council of Europe. Safety, Security and Service at Sports Events. URL: <https://www.coe.int/en/web/sport/country-profile-germany>
163. From general physical training to the promotion of top-level sports. Bundeswehr. URL: <https://www.bundeswehr.de/en/organization/joint-support-command/joint-tasks-from-the-reserve-to-working-dogs/from-general-physical-training-to-the-promotion-of-top-level-sports>
164. Agence nationale du sport. Code du sport. Legifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000038872778>
165. Stratégie Nationale Sport Santé 2019–2024. Ministère des Sports, de la Jeunesse et de la Vie associative. URL: <https://www.sports.gouv.fr/strategie-nationale-sport-sante-2019-2024-85>

166. Stratégie Nationale Sport-Santé 2025–2030. Ministère des Sports, de la Jeunesse et de la Vie associative. URL: <https://www.sports.gouv.fr/strategie-nationale-sport-sante-2025-2030-9927>

167. Code du sport: sécurité des manifestations sportives. Legifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000006151577>

168. Interdiction de stade. Service-Public.fr. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F32962>

169. Loi n 2023-380 du 19 mai 2023 relative aux jeux Olympiques et Paralympiques de 2024. Legifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000047561974>

170. Sécurité des Jeux Olympiques : des opérateurs de vidéoprotection algorithmique. Ministère de l’Intérieur. URL: <https://www.interieur.gouv.fr/actualites/grands-dossiers/a-linterieur-des-jeux-olympiques-et-paralympiques-de-paris-2024/securite>

171. Le Centre national des sports de la Défense. Ministère des Armées. URL: <https://www.defense.gouv.fr/nos-blesses/exposants-loperation-nos-blesses/autres-stands/centre-national-sports-defense>

172. Le sport dans la préparation des militaires. Ministère des Armées. URL: <https://www.defense.gouv.fr/grands-evenements-sportifs-internationaux/sport-armees/sport-preparation-militaires>

173. La préparation opérationnelle des militaires : un sport de haut niveau. Ministère des Armées. URL: <https://www.defense.gouv.fr/actualites/preparation-operationnelle-militaires-sport-haut-niveau>

174. Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie. Internetowy System Aktów Prawnych - Sejm RP. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20101270857>

175. Sport Development Programme 2020. Ministry of Sport and Tourism of the Republic of Poland. URL: <https://www.msit.gov.pl/en/news/7351,Sport-Development-Programme-2020.html>

176. National Sports Promotion Act : Act No. 20490, Oct. 22, 2024 / Ministry of Culture, Sports and Tourism of the Republic of Korea. Korean Law Information Center. URL: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=68846&lang=ENG&utm

177. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. Київ : Кондор, 2008. 552 с.

178. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : вибр. наук. пр. Київ : НІСД, 2016. 528 с.

179. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня ; Ін-т інформації, безпеки і права Нац. акад. прав. наук України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2-ге вид., перероб. й допов. Харків : Право, 2025. 856 с. <https://surl.lu/qpuhng>

180. Гасюк І. Л. Фізична культура і спорт в системі забезпечення національної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 22. С. 116-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_22_29.

181. Домбровська С. М., Вавренюк С. А., Палюх В. В. Державне регулювання фізичної культури та спорту в Україні : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2020. 313 с.

182. Галан Я. П. Фізична культура і спорт як засіб підвищення рівня мотивації до обороноздатності держави. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*. 2023. № 2(160). DOI: 10.31392/NPU-nc.series15.2023.02(160).15.

183. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. Відомості Верховної Ради України, 1993. № 4. Ст.19.

184. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV. Відомості Верховної Ради України, 2006. № 2-3. Ст.36.

185. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: затв. Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>

186. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>

187. Типовий перелік бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у сфері фізичної культури і спорту: затв. Наказ Міністерства молоді та спорту України від 23.11.2016 р. № 4393. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1610-16#Text>

188. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 2012 р. № 152. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152-2012-%D0%BF#Text>

189. Паспорт бюджетної програми на 2025 рік за КПКВК 3401110 «Розвиток спорту серед осіб з інвалідністю та їх фізкультурно-спортивна реабілітація» / Міністерство молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/storage/app/uploads/public/67a/dfd/955/67adfd9554f8e003407174.pdf>

190. Паспорт бюджетної програми на 2026 рік за КПКВК 3401110 «Розвиток спорту серед осіб з інвалідністю та їх фізкультурно-спортивна реабілітація» / Міністерство молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/storage/app/uploads/public/698/c90/028/698c900286717661440028.pdf>

191. Обирайте свій формат руху: 1 500 грн на спорт, відновлення та турботу про себе. <https://surl.li/rqjhck>

192. Конвенція Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями. Маглінген/Маколін, 18 вересня 2014 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_c01#n3

193. Про антидопінгову діяльність у спорті: Закон України від 26 січня 2022 року № 2011-IX. Відомості Верховної Ради України, 2023. № 14. Ст.33.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних (Index Copernicus):

1. Пакін А.В. Права особи, яка притягується до адміністративної відповідальності: проблеми реалізації та забезпечення за кодексом України про адміністративні правопорушення. *Juris Europensis Scientia*. 2025. №6. С.42-45. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2025.8>

2. Пакін А.В. Стратегічний код державної політики у сфері фізичної культури і спорту в системі національної безпеки України. *Юридичний бюлетень*. 2026. № 41. С.154-161. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2026.41.18>

3. Пакін А.В. Інструменти публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту в системі національної безпеки України. *Правова позиція*. 2026. № 2(51). С.32-37. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2026-2.6>

4. Пакін А.В. Допустимість доказів в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. 2026. С.1-15. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2026-1-15>

5. Пакін А. В. Особливості формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту як складової національної безпеки України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2026. №3. Том 37 (76). С.189-194. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.3/28>

Стаття в зарубіжному науковому виданні

6. Pakin A. V. Public administration in the field of physical culture and sports as a component of ensuring national security of Ukraine. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6(74). С.252-258. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.38>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Пакін А.В. Досвід адміністративно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту США як елементу національної безпеки. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права : мат. XI міжн. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 5 грудня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С.255-260.

8. Пакін А.В. Принципи регулювання сфери фізичної культури і спорту як елемента національної безпеки України. *Права людини та публічне врядування*: мат. VIII міжн. правн. Форуму (м. Чернівці, 30 травня 2025 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С.635-639.

9. Пакін А.В. Фізична культура і спорт у системі національної безпеки України: теоретико-правовий аспект. *Modern Achievements in Legal Science and Practice: International scientific conference* (March 19–20, 2025). Riga, the Republic of Latvia. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. С.273-277.

10. Пакін А.В. Актуальні проблеми реалізації права особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. *Гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу в контексті стратегії сталого розвитку*: мат. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 січня 2026 р.) / ред. кол. : О. В. Кузьменко, В. Г. Чорна. Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2026. 215 с. С.181-183.

11. Пакін А.В. Проблеми реалізації права на захист у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. Глобальні виклики післявоєнної економічної та правової реконструкції: мат. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 травня 2026 р.) / ред. кол. : О. В. Кузьменко, В.Г.Чорна. Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2026. 193 с. С.165-167.